

ALEVİLİKTE TEMEL İNANÇ UNSURLARI VE PRATİKLER

Doç.Dr. İbrahim Arslanoğlu

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi

Felsefe Grubu Eğitimi

Anabilim Dalı Başkanı

ÖZET

Bu makalede üçler, beşler, yediler ve kırklar kültü, ocak, dede, talip, ikrar gibi Alevîliğin temel inançları ile Abdal Musa kurbanı, Kızıldeli kurbanı, Musahip kurbanı, Muharrem kurbanı ve Dar kurbanı gibi ayinler ve tarikat namazı, muharrem orucu ve Kerbela haccı ve semah gibi ibadetler ele alınıp incelenmiştir.

ABSTRACT

In this article, the fundamental principles of fait in Alewihood that is the culte of three person, seven person, forty person, fireplace, the grandfather of Alewi, desirous, promise ect; the sacraments that is Abdal Musa sacrifice, Kızıldeli sacrifice, musahip sacrifice, dar sacrifice, muharrem sacrifice ect; the worships that is dervise prayer, muharrem fasting, pilgrimage to Karbala were examined.

ALEVİLİKTE TEMEL İNANÇLAR

Üçler

Allah, Muhammed, Ali'yi ifade eder. Alevîliğin en temel inancı budur. Kur'an'da Ehl-i Beyti sevmeyi emreden(Ahzap:33,Şura 23) ayetlere göre bu inancın bütün Müslümanlarda ortak olması gerektiği düşünülebilir.

Bazı batılı ve yerli yazarlar bu üçlü inancı Hıristiyanlıktaki teslise benzetmekte ve bunun Hıristiyanlıktan geçtiğini iddia etmektedirler. Prof. Ruhi Fiğlalı(1996:227-228) bu görüşü kabul etmez. Ona göre bu, tasavvuf geleneğindeki nübüvvet ve velayet geleneğinden kaynaklanmaktadır. Nübüvvet Hz. Muhammed ile tamamlanmıştır. Alevî kültüne göre velayet Hz. Ali'ye ve oğullarına tahsis edilmiştir. Nübüvvet dinin zahiri kısmını öğretme; velayet ise batını yani iç anlamını anlatmak demektir.

Prof. Yusuf Ziya Yörükkan(1998:468)'a göre Alevîlerin hepsi Hz. Ali'yi Tanrı bilirler. Aynı iddiayı Prof. Melikoff(1994:34,61) da şu şekilde dile getirmektedir:

“Türkiye’deki Alevîlerle İran Azerbaycan’ındaki Ali’llahi diyebileceğimiz bir mezhep mensupları ortak temelli bir din ortaya koyarlar. Bu dinin belirgin özelliği, Tanrı’nın insanoğlu suretinde tecellisi inanışına dayanır. İran Azerbaycan’ının Tebriz yöresinde **Kırklar** veya **Cehelten** adı verilen Türk topluluğu bulunmaktadır. Bunlar inanç ve gelenekleri ile Türkiye’deki Alevîlere benzerler, Hacı Bektaş’a bağlıdırlar ve bütün Alevîler gibi Ali’nin tanrısallığına inanırlar.

Bu görüşlerin doğru olmadığını düşünüyoruz. Çünkü Çubuk yöresi Alevî ocakları dede ve talipleri ile yaptığımız görüşmelerde, iki dede hariç diğerleri Hz. Ali’de Tanrısallık bulunduğu inancını reddetmişlerdir. Bunlardan Cibali Ocağı dedelerinden H. İbrahim Gülletutan Dede(1998), kendisiyle yaptığımız görüşmede, Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye “Annenden doğduğunu görmeseydim sana Allah derdim” dediğini ifade etti. Çubuk-Yukarıkaraköyde köylüler bir dedenin “Vallahi de Billahi de Ali Allah’tır” dediğini söylediler, fakat buna inanmadıklarını ifade ettiler. Kendisi ile görüşemediğimiz bu dedenin söylediklerinin köylüler tarafından yanlış anlaşılabilir olabileceğini düşünüyoruz. Dede belki “Ali Allah’dır” yerine “Allah Ali’dir” demiş olabilir. Çünkü Alî, Tanrı’nın 99 güzel isimlerinden birisi olup Arapça’da yüksek, yüce anlamlarına gelmektedir.

Kur’an Sa’d Suresi 71-74. Ayetlerde “Rabbin meleklerle demişti ki: Ben Muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım. Onu tamamlayıp içine ruhumdan üflediğim zaman, derhal ona secdeye kapanın. Bütün melekler toptan secde ettiler, yalnız İblis etmedi. O büyüklük tasladı ve kafirlerden oldu. “Kur’andaki bu ayete göre sadece Hz. Ali değil bütün insanların ruhu Tanrı’dan gelmiştir ve sonunda O’na dönecektir. İnsanın kutsallığı da bu ayete dayanmaktadır. Yoksa bu, bütün evreni yoktan var eden Tanrı ile insanın bir ve aynı şey olduğu anlamına gelmez. Mevlâ’na bu konuda bir benzetme yaparak der ki; “Damlanın denizde kaybolması gibi insan da yok olmaktan müstesna olan Tanrı’nın zatında yok olur.”(Eflaki II,1995:66).

Beşler

H. Muhammed, H. Ali, H. Fatıma, H. Hasan ve H. Hüseyin’dir. Alevîlikte bunlara Ehl-i beyt mensupları denilir. Alevîlik zaten Ehl-i beyt kültürüne ve sevgisine dayanır.

Yediler

Çorum ili Alaca İlçesi Eskiypar Köyü Alevîlerine göre yediler: Allah, Muhammed, Ali, Haticet’ül Kübra, Fatımat’üz Zehra, Salman-ı Farisi ve Kanberdir(Er,1996:84).

Cibali Ocağı Dedesi ve talipleri(99/12:118)’ne göre ise yediler, Hatayi, Nesimi, Fuzuli, Kul Himmet, Virani, Yemini ve Pir sultan Abdal’dan oluşan yedi ulu aşıklardır.

Kırklar Kültü

Kırklar kültü Alevîliğin en temel inançlarından birisi sayılmaktadır. Gerek Sünnîlerdeki ve gerekse Alevîlerdeki ibadetin temeli buraya dayanır. Sünnîlere göre 5 vakit namaz Miraçta farz kılınmış ve bu Hz. Muhammed’e bildirilmiştir. Alevîlere göre de cem törenleri Hz.

Muhammed'in Miraçtan döndükten sonra kırklar adı verilen ruhani bir meclise uğraması ve orada bulunan kişilerle olan ilişki ve konuşmalarına dayanır ve her cem töreni bu olayın bir çeşit anılması, canlandırılması ve ruhsal olarak yeniden yaşanmasıdır. Olay şöyle gelişmiştir.

Hız. Muhammed Mustafa, Stretül Münteha'dan(Miraçtan) dünyaya döndüğü zaman, Kırklar Ceminin kapısına geldi ve o sırada gaipten bir ses işitti: "**Habibim, ol meclise dahil ol.**" Orada 39 kişi bulunuyordu, içeri girmek üzere kapıyı çaldı. "Kimsin" diye sordular. "Ben peygamberim" dedi, "Bizim yanımızda peygamberin yeri yoktur" dediler. "Ben Muhammed'im" dedi, yine "Biz Muhammed'i tanımıyoruz" dediler, çünkü bu sözlerde hep "**benlik**" söz konusu ediliyordu. O sırada Cebrail gökten indi ve Allahü Taala'dan bir mesaj getirdi: "**Habibim, bencilliği bırak ve gönlünü türab et.**" En son "**Ben fakara'ı miskinim**" dedi, bunun üzerine kendisini içeriye aldılar. "Siz kimsiniz" diye sordu. "Biz kırklarız" dediler. "Ben sizin kırklar olduğunuzu nereden bilirim" dedi. Bunun üzerine " Biz kırklarız; birimiz hepimiz, hepimiz birimizdir. Birimizin kolundan kan aksa hepimizden akar" dediler. Hız. Ali koluna bir neşter vurdu, gerçekten hepsinin kolundan kan akmaya başladı. Bir damla da tavandan damladı, bu orada bulunmayan ve Stretül Münteha'da Hız. Muhammed'e verilen üzümü keşküle(poşete) koyan Selman'ın kanı idi. Selman-ı Farisi, o meclise katıldıktan sonra Peygamberimiz onun getirdiği üzümünden bir tanesini parmağıyla sıkıp bir maşrapa üzüm suyu meydana getirerek peygamberlik mucizesini gösterdi. Kırkların hepsi bu üzüm suyundan içerek kendilerinden geçtiler ve bunun manevi sarhoşluğu ile ayağa kalkıp dönmeye başladılar. İşte cem törenlerde içilen dem ve dönülen semah buna dayanmaktadır(Kuzukıran,23.4.98). Hız. Muhammed de kırklarla birlikte semah dönerken abası yere düştü ve bunu kırk parçaya böldüler ve bellerine bağladılar. Buna kemerbest denildi. Tarikata girenlere kemerbest bağlanması buradan gelir(Er,1996:39).

Dede Ahmet Kuzukıran Miracı, bir deyişle şöyle anlatmıştır:

Stretül Münteha'ya erişti

Doksan bin sır söyleşti

Ümmeti için görüştü

Doksan binin otuz bini şeriat

Atmış bin sır hakikatte

Ali hakkında sır oldu.

Bezendi 8 uçmak(cennet)

Nalını döndürdüler

Arş-ı kürsü seyreyledi

Menziline erişti

Dedi yatak sıcak

Kimdir o dinin direği

Şeriatin beyi

Ahir zaman peygamberi

Muhammed Mustafa

Görüldüğü gibi genellikle Sünnîlerin kıldığı namaz ile Alevî cemlerinde yapılan zikir ibadeti, Hz. Muhammed'in miraç olayına dayanmaktadır. Kaldı ki, Alevîler cemlerde pirin huzurunda iki rekat halka (tarikât namazı) kılarlar. Bu namaz, Sünnîlerin camide veya evde kıldıkları namazın aynıdır. Aradaki fark Sünnîler namaz kılarken Kabe'ye doğru dönerlerken Alevîlerde dede ile talip birbirlerine dönerler. Gerçekte bu konuda da bir farklılık yoktur. Çünkü şeriat namazında bütün müminler Kabe'ye dönerek aslında birbirlerinin gönlüne dönmüş olmaktadır. Alevîler ise tarikât namazında Kabe'yi aradan çıkararak doğrudan birbirlerinin gönlüne yönelmektedirler. Ayrıca dergâhevlerinde ocak, kible yönünde olduğu için talipler aynı zamanda kibleye doğru dönmüş olmaktadır.

Gadirihum Olayı

Dede Mustafa Güvenç(99/9:51)'e göre, Gadirihum, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi vasi tayin etmesidir. Bir başka anlamda mü'min ile münafığın seçildiği gündür. Müminlerin gönlünde Hz. Peygamber'den ayrılmanın üzüntüsü, İslâm'ı nasıl koruruz, düşüncesi münafıklar da ise Peygamber'den sonra İslâm'dan nasıl öç alırız ve ondan sonra saltanatımızı nasıl elde ederiz, düşüncesini taşıdıkları tarihsel bir olaydır

Alevî inancına göre, Hz. Muhammed, Veda Haccı dönüşünde Gadirihum mevkiinde deve semerlerinden yapılmış minberin üzerinde yaptığı konuşmada: "Ben peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra peygamber gelmeyecek. Ben öldükten sonra birbirinize düşmeyin, bunun için size bir önder bırakıyorum, ben her kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır. Beni seven Ali'yi de sevsin" diyerek Hz. Ali ile minberin üzerinde kucaklaşmış, vücutları bir olmuş kafaları ayrı, kafaları bir olmuş vücutları ayrı. Hz. Muhammed işte bu benim kardeşimdir, yerime bunu vekil tayin ediyorum diyerek Hz. Ali'yi vasi tayin etmiştir(Er,1996:36)

Hz. Muhammed Veda Haccı dönüşünde hastalanmış, hasta döşğinde bir vasiyet yazmak istemiş ancak bu isteği "vasiyete lüzum yok, Kur'anı Kerim bize yol gösterir, hasta olduğu için yazdıracağı vasiyeti yeterli olmaz" gibi gerekçelerle Ömer Bin Haddat tarafından engellenmiştir.(a.g.e:36)

Hz. Muhammed vefat ettiğinde Hz. Ali, Onun cenaze işleriyle uğraşırken Ebubekir ve Ömer halkı toplayarak halife seçimi işleriyle uğraşmışlar ve böylece Hz. Muhammed'in vasiyetini çiğnenerek İlk halife Ebubekir seçilmiştir. Daha sonra Ömer ve en son Osman halifelik makamına geçerek Hz. Muhammed'in vasiyeti çiğnenmeye devam edilmiştir. Ancak Alevîlik ne Ebubekir, ne Ömer ne de Osman zamanında vardı(a.g.e:36).

Ocak

Medeniyet ziraatla başladıysa sanayiinin başlangıcı ise ateşti. Ateş öylesine faydalı ve garip bir şeydi ki, insan için daima bir mucize olarak kaldı. İnsan hayatının ve evinin odak noktası(focus) olan bu kelime **ocak**, **fırın** demektir. Her gittiği yere onu taşıdı ve hiçbir zaman onu söndürmedi(Durant, 1978:33)

Ocak; ev, aile ve soy anlamına gelir. Bir diğer anlamda ocak, aynı fikir ve inanç etrafında birleşen kimselerin kurdukları teşkilat ve bu teşkilat mensuplarının toplandıkları yerdir. Ayrıca herhangi bir hastalığı okumaya izinli ve bu izni babadan oğula devreden kişiler hakkında da ocak tabiri kullanılır(Tercüman,1982:534).

Türkler, ocak çevresinde düğümlenen bir külte bir tapınma şekline sahip olmuşlardır. Bu kült Hun Türkleri arasında vardı. Atalar kültü, ocak kültünü doğurmuştur. Ocağın tütmesi, ateşin devamlı şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttta o çadırda devamlı şekilde bulunması demektir. Ataların canları ocağın ateşi içinde tecelli eder. Bunun için Türkler ocağı ve ateşi kutlu sayıyor ve ona secde ediyorlardı(Eröz,1990:327).

Alevî köyleri pir diye adlandırdıkları bir dedeye, bu dedeler de başka bir ocaktaki dedeye bağlıdır. Alevî ocaklarının dedeleri böylece birbirlerine silsile şeklinde bağlıdır. En son bağlanılan ocak ise Hacı Bektaş Veli Ocağıdır.

Anadolu'daki Alevî ocaklarının kurucuları Hacı Bektaş Veli ile birlikte Anadolu'ya göç eden Horasan erenleridir. Anadolu'ya geldikten sonra Hacı Bektaş Veli bunları örgütlemiş ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göndererek onlara bu bölgelerin Türkleştirilmesi ve İslâmlaştırılması görevini vermiştir.

Dede Zeynel Çelebi'ye göre, Hacı Bektaş Veli, sağlığında 33 halife ve 366 dervişe bizzat diploma ve belge vermiştir, işte ocaklılar bunlardır. Görüldüğü gibi Anadolu'daki ocaklılar Hacı Bektaş dergâhında yetişen öğretmenlerdir, rehberlerdir(Cem Vakfı,2000:298). Fakat bunun istisnaları da vardır. Nitekim Anadolu Alevîlerinden Tahtacılar Yanyatırlı ve Hacı Emirli ocaklarından başka tanıdıkları hiçbir merkez pir yoktur. Bunlar Abdal Musa'yı eskiden beri tanıdıkları halde Hacı Bektaş ve Ocağını eskiden bilmezlerdi fakat yakında tanımışlardır(Yörük,1998:262,337).

Dede

Alevî dedeliği ile Şamanlar arasında benzerlikler görülür. Şaman; doktor, üfürükçü ve büyücüdür. Tanrı ile insanlar arasında aracılık görevi yapar, zaten Tanrı tarafından seçilmiş bir kişidir. Şaman doğuştan geniş hayal gücüne sahip, mistik ve doğuştan zekidir. Doğanın sırlarını bilir, ozandır, şiirler okur ve deyişler söyler(Bozkurt,1990:97).

Hem Şamanlık ve hem de dedelik ikisi de soydan gelir. Belli bir eğitimden geçer ve kendisini ispatlamak zorundadır(Bal,1998/8:40).

Dede Korkut ile Alevî dedeleri arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Hikayelerde "Hey Dede Sultan", "Karıcık Ana, kadıncık Ana" yer alır(Bal,98/8:41). Aynı kavramların bugün

Alevîler arasında kullanıldığını biliyoruz. Çubuk Alevî dedelerinden Ahmet Kuzukıran, bir görüşmemizde kendisine **dede sultan, dede can** denildiğini söylemişti.

Dede Korkut, Oğuzlar arasında saygın bir kişidir, sorunları çözmeye çalışır., güç durumda olanlara yardım eder, kopuz çalar, soylama söyler. Yiğitlik gösteren delikanlılara ad koyar, duaları Tanrı tarafından kabul edilir(Bal,98/8:41).

Türkler, Müslümanlığı ipek yolu konaklarından geçen tacirler aracılığı ile tanıdılar. Bunlar arasında İran halk İslâmlığının bir çok ögesini benimsemiş olan göçebe İranlı dailerden (misyoner) bulunmakta idi. Bu dervişler önce İranlı iken kısa süre sonra Türk dervişler belirdi. Bunlar Şamanlığın kam ozanlarının izleyicileri idiler. Kendilerine ata, dede, baba denildi(Melikoff,1994:70).

Selçuklular döneminde de Anadolu'da İslâmlaşmış Türkmenlerin din ulularına dede ve baba denilmekte idi. Bunlar din büyüğü ve aynı zamanda boyların başları idiler(Melikoff,1994:31).

İslâm tasavvufunda rehbersiz hiçbir şey yapılamaz. Çünkü tasavvuf hem nefis ve hem de ruh terbiyesidir. Onun için eğitime muhtaç olan kişinin ilk işi, kendisine yol gösterecek bir mürşit bulmaktır(Güngör,1982:98). Alevîlik de bir tasavvuf yolu olduğuna göre bu mürşit dededir. Dedelerin soyunun Hz. Ali'den ve dolayısıyla Hz. Muhammed'den geldiklerine inanılır. Bu sebeple bunlar seyyid olarak adlandırılır.

Taliplerin pirleri olduğu gibi, mürşitleri de vardır. Bir talibin bağlı olduğu ocağın dedesinin piri, talip açısından mürşittir. Dedenin pirinin piri ise mürşittir. Mürşidin görevi; talibi irşat etmek, aydınlatmak ve bilgilendirmektir.

Prof. Türkdöğen(1995:488)'a göre Alevî dedeliğinin ilk kuruluşu Safaviler döneminde ortaya çıkmıştır. Alevîliğin bilgili kültürlü ve eğitilmiş dedelerden mahrum kalması, Yavuz Selim'in Alevî bilim adamlarını katletmesinden çok, 16. yüzyılda Erdebil tekkesinin bir eğitim kurumu olma özelliğini yitirmesindedir.

Seyyid evlâdı olan dedeler, Selçuklular, Memlûklular ve Osmanlılarda(Yavuz dönemine kadar) zamanında çok itibar gördüler ve imtiyazlı bir sınıf oluşturdular. Özellikle Osmanlılarda vergi vermez ve askere alınmazlardı. Yıldırım Beyazıt zamanında seyyidlerin işleri ile ilgilenilmesi için Sadet Nıkabeti adıyla bir daire oluşturuldu ve bu dairenin başına seyyid evlâdı olan Bağdatlı Seyyid Ali atandı. Bu dairenin başkanına **Nakıybul Eşraf** denildi(Bozkurt,?:68).

Osmanlılar döneminde dedelere maaş bağlanmış, bunu çıkar kapısı olarak görenler olmadıkları halde, ben seyyid evlâdıyım demişler. Bunun için padişahlar onlardan kerametler istemiş ve böylece kendilerini ispat ettirmiştir. İşte zehir içme ve fırına girme gibi olaylar bunun için yapılmıştır(Cem vakfı,2000:176).

Dedeler çeşitli yetişme ve eğitim derecelerinden geçerek bilgi ve görgülerini artırarak posta oturabilirler. Alevî inancında el ele el hakka bağlıdır inancı gereğince her dedenin görülebileceği başka bir dede ocağı bulunmaktadır. Bu sebeple dedeler de bir başka dede

önünde hesap verir ve yargılanırlar. Bu sebeple Alevî toplumu birbirinden haberdar olur ve genellikle Alevîler birbirlerini tanırlar(Bozkurt,1990:96).

Alevîlikte dedelik kurumu, fertleri yargılayan ve böylece adaleti sağlayan bir cemaat mahkemesi olduğu gibi aynı zamanda Alevî toplumunun insanlarını bireysellikten kurtararak kuvvetli bir dayanışma meydana getiren manevî bir otoritedir. Bundan başka dedeler, özellikle cem törenleri ile taliplere cemaat kültürünü öğreterek ve benimseterek, kültürleme ve eğitim fonksiyonlarını da yerine getirmektedirler.

Alevîlikte biad bir pire bağlanmak anlamına gelir. Dedeye biad eden Hz. Muhammed'e ve dolayısıyla Hz. Allah'a biad etmiş sayılır. Talip böylece Hakk'a ulaşacaktır. Bunun adına Alevîlikte el ele el Hakk'a bağlıdır denilir(Zelyut,1992:66).

Tahtacılar önceleri her işte dedeye müracaat ederlerdi; örneğin misafirliğe, pazara alış-verişe gitmek için hayırlı almak ihtiyacını duyarlardı. Son zamanlarda bu davranışta bir gevşeme görülmekle birlikte evlenmek, kız evlendirmek onun muvafakatı ve hayırlısı(dua) ile olur(Yörükân, 1998:257).

Törelere göre dedelerin çocukları mutlaka kendi seviyelerine uygun olarak bir dede çocuğu ile evlenmeleri gerekmektedir. Talip köylerin çocukları dedelerin çocukları ile kardeş sayıldıklarından bunların birbirleri ile evlenmeleri yasaktır(Kuzukıran,18.3.98).

Dedeler de cem törenlerinde sorunları çözmeye çalışırlar, küsleri barıştırır, birliği sağlamak bu törenlerin ön koşuludur. Dede veya babalar da saz çalar, nefes, deyiş söyler. Hizmet sahiplerine dua ederler. Duanın gücüne inanılır. Pirlar, mürşitler Tanrı'ya yakın kullar kabul edilir. Bugünkü Alevî dedeliği, 12 imam geleneğinden gelen imam ile eski Türklerdeki "gezgin, ozan ve Şamanın" bir sentezidir (a.g.y:41-42).

Nizam Bozkurt(?:70)'a göre seyyid evlâdı olan dedeler faziletlerinden, olgunluklarından ve kerametlerinden belli olmaktadır. Çünkü bunlar, soya has olan bir durumdur, herkes bu özelliklere sahip değildir.

Keramet gösterdiğine inanılan dedelerin bir kısmı "divane" diye adlandırılan yarı deli dedelerdir. Bunlar bilinmeyen bazı şeyleri suya bakarak, düşte görerek veya içine doğarak bilen dedelerdir(Bozkurt,1990:99). Bu konuda Hz. Muhammed'in "Bir insanın diğer insanlardan farklı olup onlar tarafından deli gibi görülmezse onun ermiş olmayacağı" şeklinde bir hadisinin bulunduğu rivayet edilir.

Prof. Yörükân(1998:32)'a göre ceme başkanlık eden dede, Tanrı yetkisine haiz bir kimsedir. Alevîler Cem töreni yaparken dualarda çevrede gömülü bulunan dedelerin adlarını zikrederler ve onlardan yağmur, bereket ve sağlık niyaz ederler.

Bazı dedelerin doğa güçlerine hakim olacağına inanılır. Bunlar yağmur ve kar yağdırabilir ve fırtına koparabilirler(Bozkurt,1990:99). Konu ile ilgili Hacı Murad-ı Veli Ocağından Celal Abbas Dede(2.99) şöyle bir olayı anlattı: "Benim çocukluğumda Alevî Köyü olan Köşreliğe yağmur yağıyor fakat Sünnî Köyü olan Gümerdiğen Köyüne yağmıyordu. Sonuçta bu köy Kalender Veli Ocağından Muharrem Dede'yi yağmur duası için köylerine çağırıyorlar. Dede onlara siz benim ne yapacağıma karışmayın diyor. Dede bir dana getirtip

orada kesiyor. Yalnız onlara siz ikrarsız olduğunuz için bu dananın lokmasından yiyemezsiniz, diyor. Sonuçta çok yağmur yağıyor ve köylüler kaçarak selden canlarını zor kurtarıyorlar.”

En eski çağlardan günümüze kadar şifa dağıtan hep kadındı. Ancak kadının başarılı olamadığı hallerde ilkel hasta sihirbaz hekime veya Şamânâ başvuruyordu(Durant, 1978:151).

Alevîlikte hastalık ocakları aynı zamanda dede ocaklarıdır. Tıpkı Şamanlıkta olduğu gibi din adamı olan dede, aynı zamanda hastalıkları iyileştiren doktordur. Bazı dede ocakları romatizma, sarılık, kabakulak, dalak büyümesi, felç gibi hastalığı iyileştiren kutsal yerlerdir(Bozkurt,1990:101).

Çubuk Kalender Veli Ocağından Dede Ahmet Kuzukıran(23.4.98)'in anlattığına göre, amcazadesi Rıza Hoca(Boran Dede) hastalıkları iyileştiren cindar bir kişi idi. Bir tarihte Mareşal Fevzi Çakmak'ın kızı hastalanır. Doktorlar kızın hastalığına çare bulamayınca bazı kişiler Boran Dedeyi tavsiye ederler. Fevzi Çakmak Boran Dedenin Çubuk'un Kargın Köyünden Ankara'ya getirilmesini ister. Bunun üzerine Boran Dede Ankara'ya Fevzi Çakmak'ın evine gelir ve kızını kısa sürede iyileştirir. Kız hemen o anda iyileştiği için kendi eliyle kahve yaparak babası ile Boran Dedeye getirir. Bunun üzerine Mareşal Fevzi Çakmak masaya bir deste para bırakır. Boran dede bunu elinin tersiyle iter. Bunun üzerine Fevzi Çakmak bu parayı az bulduğunu zanneder ve daha fazla para getirir ve Boran Dedenin önüne koyar. Bunun üzerine Boran Dede şunları söyler: Eğer ben bu tedavi işinden para alsaydım, Ankara'yı satın alırdım.” diyerek bu işi para karşılığı değil Allah rızası için yaptığını ifade etmek istemiştir.

Alevîlerde olduğu gibi Sünnî toplumunda da çeşitli hastalık ocakları bulunmaktadır. Bu satırların yazarının anneannesi (mahalli tabirle Halime Kocaana) sarılık, temre gibi hastalıkların ocağı idi. Aynı zamanda hastalara kurşun dökerdi. Hastanın bedeninde bir yeri ağrıyorsa orayı makas, bıçak ve maşa gibi demir aletlerle efsunlarken dualar okur oraya üflerdi. Denizli'nin Çal ilçesinin çeşitli köylerinden sarılık hastalığına yakalananlar Hançalar Kasabasında oturan Halime Kocaanaya gelirler. O bir jiletle iki kaşın arasındaki boşluğu keserek kan akıtır ve çıkan kanları dualarla hastanın iki gözünün içine sürerdi. Daha önce modern tıp tedavisi gören ve bir türlü bu hastalıktan kurtulamamış insanlar, Halime Nineye gelerek geleneksel tedavi yöntemi olan sarılıklarını kestirirler ve daha sonra bu hastalıktan kurtulduklarına söyleyerek ona gördükleri yerde dualar ederlerdi. Yine temre hastalığı için dağdaki çobanlara getirttiği topalakları(bu patatese benzeyen bir kök bitkidir) bıçakla deler, bu deliklere pamuklar sokar sonra bu topalakları bir kaptı suya ıslatırdı. Hastalara bir hafta veya on gün sonra tekrar gelmelerini söyler. Hastalar kendilerine verilen günde tekrar gelirler. Halime Kocana, o pamukları topalakların deliklerinden çıkararak hastanın temrelerine sürer. Hem kendisi ve hem de hastalar bu hastalığın geçtiğine inanırlardı. Bu geleneksel tedavi Halime Kocana'nın vefat ettiği 1976 yılına kadar devam etmiştir. Topalak tedavisi modern tıbbı benzediğinden gerçekte benim de şahit olduğum tedavi edilmiş durum görülebilirdi. O nedenle sarılık için kesin bir şey söylenemezse de, temrenin geçtiğini gözle görmek mümkündür. Çünkü topalak bitkisinin içindeki su temre olmuş yerlere sürülürdü.

Ateşe egemen olma inancı, Rum Erenleri adı verilen Şamanist öğelerin ağır bastığı dervişlerce Alevîliğe sokulur(Bozkurt,1990:103). Konu ile ilgili Dalyasan Köyünden Cemal

Gümüşlüoğlu(10.2.98) şunları anlattı: “1954 yılında Dalyasan Köyü hudutları içinde bulunan Demirli Türbeye yağmur duasına çıktık. Bu törene Kargın Köyü Kalender Veli Ocağı dedelerinden Boran Dede de vardı. Kurbanlar kesildi ve lokma pişmeye başladı. Bu arada talipler: Dede hâlâ yağmur yağmayacak mı? dediler. Boran Dede, kollarını dirseklerine kadar sıvadı ve gökyüzüne bakarak oflayıp puflamaya başladı ve sonuçta kolunu kaynayan kazanın içine sokarak altını üstüne getirdi. Kısa bir süre sonra öyle bir yağmur yağdı ki, köye yağmurdan inemedik. Burada dikkati çeken husus dedenin kaynayan kazanın içine elini sokması ve elinin yanmamasıdır.

Rehber

Rehber(Kuzukıran,18.3.98), talibi ikrar vermek için pire getiren kişiye denir. Rehber, Cebrail'in Mirac'taki görevini yapar. Cebrail rehberlik ederek Hz. Muhammed'i Allah'ın huzuruna çıkarmıştı. Rehber, talibi dedenin huzuruna getirir ve bir çeşit mürebbilik(eğiticilik) görevi yapar. Musahip kardeşler rehber olmadan dedenin huzuruna gelemeler.

Aslında her köyde bir rehber bulunması gerekir. Bir kişinin rehberliğe seçilmesi şöyle olur: Dede bu köyden kimler rehber olabilir, diye sorar, birkaç aday çıkabilir. Dede bunları inceler ve ehil olan birisinin olmasına karar verir. Rehber olacak kişi, rehber kurbanı keser ve bir cem töreni yapılır. Rehber olacak kişi seccade üzerine gelerek, zengin-fakir kimseyi ayırmayacağına ve herkese eşit muamele edeceğine herkesi bir tutacağına, ant içer ve halkın içinde dedeye niyaz eder.

Dede hizmetin dürüst yapılması için şu duayı yapar: Cenab-ı Hak indinde hizmetin kabul ola, muratlar hasıl ola, yaşlar uzun ola, ikrarın daim ola, Cenab-ı Hak verdiği ikrarı kabul ede. Halk da: Allah utandırmaya seni mahşerde oda yakmaya, gerçeğe Hu.” der. Lokmadan önce Kuran okunur ve o gecenin hizmeti bittikten sonra sofraya gelir ve lokmalar yenir.

Çubuk Kalender Veli ocağına bağlı Kösrelik, Tepesarısu ve Ovacık köylerinde birer kişi olmak üzere 3 rehber bulunmaktadır. Bunlar ancak kendi köylerinde rehberlik yapabilirler ve bu görevi diğer köylerde yerine getiremezler. Rehber olmayan köylerde ise bu görev erbabına vekaleten yaptırılır. Rehberin görevi; dedesi, kendisi ve çocukları düşkün olmadıkça ömür boyu devam eder.

Talip

Alevilikte herkes bir dedeye ikrar vererek Aleviliğe girdiğini ispatlamak durumundadır. Talip, talep eden Alevilikle ilgili bilgileri öğrenmek isteyen kişidir. Çünkü Alevilikte dede yol gösterendir ve kişiyi eğiten bir eğiticidir.

Bu kavram bütün tarikatlarda kullanılmaktadır. Buna aynı zamanda mürid de denilir. Alevilikte talip; ikrar ile bir pire bağlanan ve Allah'a ulaşmak ve Onun hakkındaki sırrın gerçeklerine ulaşmak için kendisinin eğitilmesini isteyen kişidir(Güvenç,99/9:46).

Talip, dedeye mürid olanlardır. Bunlar kişi, köy ve sülâle olabilir. Kişiler veya köy kendileri taliplikten çıkamazlar, ancak dede tarafından atılırlar ve düşkün olurlar(Kuzukıran,3.18.98).

Tahtacılar da taliplerin dereceleri şunlardır(Yörükân,1998:320):

1. 1. Alevî ailesine mensup olmak
2. 2. Bir rehberin eteğini tutmuş olmak(bu iki derece talise sohbetlere katılma hakkı verir)
3. 3. Mürşide ikrar vermiş olmak(ağzı kara olanlar derneğe giremezler)
4. 4. Dünya evine girmiş olmak(evlenmek)
5. 5. Yirmi yaşını tamamlamış olmak(Bazı yerlerde bu ikrar için gereklidir. Bu yaşa gelmeden müsahip olamaz)
6. 6. Sahip ve müsahip olmak(Bacağı açık olanlar ceme giremezler)

İkrar

Sözlük anlamı ile ikrar; söz vermek, akit ve biat yapmaktır. Kur'an-ı Kerim'de Ali İmran Suresi 103, Fetih Suresi 10,18, Tahrim Suresi'nin 12. ayetleri hükmünce Allah ve Resulü'ne özden bağlılıktır(Güvenç,99/9:42).

Nazenin tarikatına yani Muhammed Ali yoluna göre ise, tarikata girişte pire verilen Allah ve Resulüne itaat, Ehl-i Beyte muhabbet, evliya buyruğuna riayet sözüdür(Güvenç,99/9:42).

İkrarın aslı, çok eskilere dayanmaktadır. Şöyle ki; Adem Peygamber yaratılmadan önce Tanrı, Adem oğullarının bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve buyurdu ki: **Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** Onlar **"Evet"** şahit olduk dediler(Araf Suresi:172). İşte ikrar törenlerinde buraya gönderme yapılmaktadır. Çünkü ruhlar yaratıldığında Tanrı'ya Onun varlığını ve birliğini tasdik ederek ikrar vermişlerdi. Fakat dünyaya geldikten sonra bunu bir kısmı unuttu. İşte Alevîlikteki ikrar töreni ile bir bakıma bu ezeldeki ikrar hatırlatılmaktadır. Aynı anlayış Sünnî inançta da söz konusudur. Bir kimseye **ne zamandan beri Müslüman'sın?** diye sorulduğunda **Kalü Bela'dan beri** diyerek insanlığın ilk ikrarına gönderme yapmaktadır.

Alevî ve tahtacı topluluklarında yola, erkâna, Alevîliğe girecek olan talibin mürşidin öğüt ve telkinlerini kabul edip, yolun bütün kurallarını benimseyip uyacağına dair verdiği sözdür(Eröz,1990:139). Sosyal antropolojik anlamda buna kültürleme diyebiliriz. Çünkü Alevî bireyi içine girdiği toplumun kültürünü öğrenme, benimseme ve yaşama konusunda dedeye söz vermektedir.

İkrar vermek isteyen kişi, önce eşi ile Nazenin tarikatına girme ve pire ikrar verme hususunda iki gönlü birleyerek yani eşinden söz alarak, daha önce ikrar vermiş ve müsahip kavline girmiş bir kişiyi kendisine rehber seçerek, pire(dedeye) müracaat eder. Bu kimseye bu andan itibaren talip(Hakk'a ulaşmayı talep eden) denir. Dede huzurunda uzun süren bir

deneme ve törenden sonra, kendisine tövbe telkin edilerek tarikatın 4 kapı ve 40 makamı ile ilgili bilgiler verilir. Bunlara uyacağına ve eline, diline ve beline sahip olacağına söz verir ve böylece kişi Alevî olur(Güvenç,99/9:42).

Alevîlik bir tarikat olduğuna göre ikrar vermeyen kişi Alevî sayılmaz. Aslında Alevîlik musahip kavline girmekle mümkündür fakat Çubuk yöresi Alevîliğinde buluş çağına gelen gencin pir huzurunda ikrarı alınır. İkrar; eline diline ve beline sahip olacağına söz vermektir. Alevîlik, bu üç temel ilke ile özetlenebilir. Kişi Alevî olunca bu üç organı ile insanlara kötülük etmekten sakınacaktır. Buna edep de denir. Alevî anlayışında gerçek İslâm budur. Çünkü Alevîler dini, kişinin Tanrı ile olan ilişkilerinden çok, toplumda bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerinde söz konusu olabileceğine inanmaktadırlar.

İkrar, tarikata girmek, tarikatın emirlerini kabul etmek ve ona uymaktır. Bir meslek sahibi olmak amacıyla çıraklığa giden bir çocuğun dürüst iş yapabilmesi için ikrarının alınması gerekir. Bir kişinin ikrar verebilmesi için akıl baliğ olması gerekir. İkrar başta Meydan Sofası olmak üzere her yerde verilebilir. Kişi ikrarını dedeye verir. Bunun için en az bir cebrail(horoz) kesmesi gerekir, maddi durumu iyi olanlar 4 ayaklı bir hayvan da kesebilirler(Kuzukıran,23.4.1998)

Önce ikrar verilir. İkrar eline, diline, beline sahip olacağına ant içme veya söz vermedir. Yani Allah'ın emrettiklerini yapma, yasakladıklarından kaçınmadır. Sonra kurban kesilir, lokma meydana gelmeden önce Kuran okunur ve gülbank çekilir. Gülbank şöyledir: "Bismi şah Allah Allah, Binuri Hüda Muhammed Mustafa, Aliyyül-Murtaza Haticetül-Kübra, Fatimatüz-Zehra, Hasanül-Mücteba, Hüseyin-i Desti-Kerbela hakkı için ikrarlar daim ola, muradlar hasıl ola, Cenab-ı Hak verdiği ikrardan döndürmeye, mahşerde utandırmaya, ahrette oda(ateş) yakmaya gerçeğe Hü." Daha sonra kesilen kurban pişirilir ve lokma olarak meydana gelir ve sofrada birlikte yenilir. Diğer yemekler de misafirlere ikram edilir(a.g.g.).

Dergâh(Meydan Sofası)

Dergâh, Alevîlerin tarikat toplantılarını yaptıkları mekanlardır. Ayrıca buna kırklar meydanı, meydan evi denilir. Meydan Sofası sonradan çıkmıştır halk bugün bu adı kullanmaktadır.

Cem için ayrılan yer özel tabiri ile Arş-ı Rahman'dır, yani Tanrı'nın mekanıdır. Kapısından girilirken dualar okunur, kapı eşiğine basılmaz, dara durulur ve törenle dedenin huzuruna varılır(Yörükan,1998:55).

Dede Mustafa Güvenç(99/9:47-48)'e göre Peygamberimiz dönemindeki Ashab-ı Suffa'nın Anadolu'daki karşılığı Meydan Sofasıdır. Önceleri mescit vardı, Anadolu'da son yüzyıllarda bu isim camiye dönüştü.

Dergâhevi için kesin bir standart bulunmamakla birlikte genellikle üç odadan oluşmaktadır. Dış kapıdan girişte genellikle iki oda bulunmaktadır. Bunlardan birisi kurban odası diğeri ise mutfaktır. Bazı Meydan Sofalarında kurban kesim odası ile mutfak olarak tek oda kullanılmaktadır. Ortada ibadet için kullanılan geniş bir mekan yer almaktadır, buraya kırklar meydanı veya halka adı verilmektedir. Halka, 12 hizmetin yapıldığı ve tarikat

namazının kılındığı yerdir. Burası, bir tiyatro sahnesini andırmaktadır, çünkü Meydan Sofasındaki törenler, bu sahnede yapılmaktadır. Kırklar meydanına girişte, sağ tarafta kadınlar için, sol tarafta ise erkekler için ayrılan bölümler bulunuyor. Alevîler buralara kadınlar musfası ve erkekler musfası adını veriyorlar. Halka ile erkek ve kadınlar musfası, bir bakıma Anadolu köylerindeki hayat denilen yerleri andırmaktadır. Bu yönüyle kırklar meydanı, tamamen geleneksel Türk köy evi karakterini taşımaktadır.

Halka veya kırklar meydanında en başta dede postu bulunmaktadır. Onun yanında köydeki yaşlı ve hatırı sayılır kişiler, onların yanında da musahipli olan erkekler oturabilmektedir. Burada kadınları yeri yoktur. Onlar ancak halka namazı kılmak için buraya gelebilir ve bu namazı kıldıktan sonra tekrar kadınlar musfasına dönerler.

Muharrem

Muharrem, dinler tarihinde pek çok önemli olaya işaret etmektedir. Şöyle ki; bu ayda Hz. Adem, cennetten dünyaya inmiş, Nuh Peygamberin gemisi karaya çıkmış, H. İbrahim ateşten kurtulmuş ve Hz. Musa Kızıl Deniz'i geçmiştir. Bunun için adı geçen peygamberler bu ayda iki gün oruç tutarlardı. En önemlisi de Hz. Muhammed'in sevgili torunu Hz. Hüseyin ve ehl-i beytten çok kişi zulümle katledilmiş olmalarıdır(Cibali Dedesi, 99/12:120).

Alevîliğin ortaya çıkmasına etki eden tarihsel ve sosyal faktörlerden birisi ve belki de en başta geleni, Hz. Hüseyin'in Emevi Halifesi Yezid'in adamları tarafından Kerbela'da Muharrem ayının onuncu günü şehit edilmesidir. Alevî grupları bunu unutmamış, her yıl Muharrem ayında onun anısına oruç tutarak ve kurban keserek bu yası devam ettirmektedirler. Kerbela faciası, Sünnî-Alevî farklılaşmasının dönüm noktalarından birisini, bir başka söyleyişle miladını oluşturmuştur.

Hz. Hüseyin'in, Emevi Halifesi Yezid'in adamları tarafından Kerbela'da şehit edilmesi, İslâm tarihinin en trajik olayıdır. Alevî grupları bunu unutmamış, her yıl Muharrem ayında onun anısına oruç tutarak ve kurban keserek bu yası devam ettirmektedirler.

Alevî inancına göre, Hz. Hüseyin'in şehit edileceği vahiy ile Peygamber'e bildirilmiştir. O Hz. Ali'ye o da Hz. Fatıma'ya söylemiştir. Hz. Fatıma, babasına bu çocuğun yasını kim tutacak diye sorduğunda, gaipten bir nida geldi: "Peygamber hanesine bağlı olanlar, bu yası ve matemini yineleyecekler ve kıyamete kadar bu durum devam edecektir(Türkdoğan:1995:474).

Yine Alevî teolojisine göre Hz. Muhammed, torunları Hasan ile Hüseyin'in şehit edileceklerini bildiği için bunların yasını önceden tutmuştur . O, torunları Hz. Hasan'ı bir kucağına, Hz. Hüseyin'i bir kucağına alarak severdi. Bir gün Cenab-ı Hak Cebrail'e emreder: " Biri yeşil, biri kırmızı ve biri siyah üç don al, Hz. Muhammed'e götür." Cebrail bu donları Hz. Muhammed'e getirir. O, Cebrail'e bu donları niçin getirdiğini sorar. Cebrail şöyle açıklar: Şu yeşil donu torunun Hasan zehirlenerek öldürüleceği için, şu kırmızı donu torunun Hüseyin Kerbela'da kılıçla vurularak kanlar içinde şehit olacağı için, şu siyah donu da sen şimdiden Kerbela'nın matemini tutmak için giyeceksin, der(Er,1994:45).

Bu olaylar olmadan Hz. Muhammed siyah donunu giyerek matemini tutmuş ve "Her kim zamanı gelince Hz. Hüseyin için ak donunu çıkarıp kara giyerse, yani matem tutarsa ve

gözünden bir damla yaş çıkarsa cehennem narından korkmasın, o gözyaşı cehennem narını söndürür, cennete lâik olur.” hadisini söylemiştir. Bundan dolayı Alevî inancına göre, Muharrem orucu hem farz hem sünnettir(a.g.e:45).

Alevî toplulukları, Kerbela Faciasını yalnızca senede bir defa Muharrem ayında anmakla kalmazlar ve bir yıl boyunca yapılan bütün cem törenlerinde bunu, semah adı verilen bir ritüelle canlandırmaktadırlar. Böylece Alevîler, hemen her cem töreninde Hz. Hüseyin’i andıkları gibi, bu faciaya sebep olan Yezide de lânetler yağdırmaktadırlar.

Türkiye’nin bazı yörelerinde Sünnîlerin, Muharremde sadece aşure pişirilip komşulara dağıtılmasına karşılık Alevîler, hem aşure pişirmekte ve hem de Hz. Hüseyin’in şehit edilmesinin ilk günü anısına kurban(kabir kurbanı) kesmektedirler. Bundan başka o günlerde gece ve gündüz su içmemekte et, soğan ve sarımsak yememekte, yıkanmamakta, tıraş olmamakta, hiçbir canlıyı öldürmemekte, gülüp-oyunmamakta ve sonuç olarak Muharremi tam bir matem havası içinde geçirmektedirler.

Hz. Hüseyin’in anılması ve yasının tutulması hususunda, gerek Türkiye dışında ve gerekse Türkiye içinde yaşayan Alevîlerde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Şöyle ki; Muharremde Anadolu Alevîleri oruç tutarken, İran Şiası oruç tutmaz ve sadece matem için zincirle vücutlarını döverler(Türkdoğan,1995: 56).

Bundan başka Türkiye’deki Alevîler arasında, Muharrem gününün belirlenmesinde bir birlik yoktur. Aslında Muharrem, Kurban Bayramından 17 gün sonra başlaması gerekir. Oysa Yozgat Kababel Alevîlerinde, son 10 yıl içinde Muharrem ayının aynı gün ve aynı aya rastlaması için bir tarih tespit edilmiştir. Bu 27 Mart-8 Nisan tarihleri arasındadır. İşte bu günlerde Kababel Alevîleri Muharrem orucunu tutmaktadırlar(Er, 1994:s.44).

Ayrıca Muharrem orucunun süresi konusunda da Türkiye’deki Alevîler arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Şöyle ki; Antalya Tekke Köyü Alevîleri muharremde dokuz gün oruç tutarlar. Çepni ve Tahtacılar ise muharrem orucunu 11 gün tutar ve 12. günde bozarlar(Türkdoğan,1995:138). Oysa yukarıda söz konusu edildiği gibi, Çubuk Alevîleri, 9 gün oruç tutup, 10.gün orucu açarak aşure pişirip kurban kesmektedirler.

Tevella; Hz. Allah’ı, Hz. Muhammed ve O’nun Ehl-i beytini ve onların sevdiklerini sevmektir.

Teberra : Allahüteala, Hz. Peygamber ve O’nun Ehl-i beytine düşman olanları sevmemek ve onları lânetlemektir.

Musahiplik

Dede Korkut hikayelerinde de musahipliğin olduğu görülmektedir. Eski Türklerde savaşa giden “Alp Erenlerin” kendi aralarında kurdukları “yol arkadaşlığı” biçiminde başladığı, savaşta ölen arkadaşın çocuklarına bakmayı kabul ettiklerini, bu dayanışmanın zamanla inanç öğelerinin de katılmasıyla “yol kardeşliğine” dönerek kurumlaştığı iddia edilmektedir(Bal,98/8:41).

Dede Mehmet Kızılgöze göre Cenab-ı Allah önce yerle göğü musahip etti. Eğer böyle olmasaydı, gökten yağanı yer kabul etmeyecekti(Cem Vakfı,2000:168). Müslümanlıkta musahipliğin temelinin, Müslümanların Mekke’den Medine’ye göç ettikleri zaman muhacirlerden bir ailenin Ensardan bir ailenin evine yerleşip evde birlikte oturmaları ve mallarını ortak kullanmalarına dayandığı söylenir. Hz. Muhammet Medine’ye hicret ettiği zaman muhacirlerin nerede barınacaklarını ve nasıl geçineceklerini düşünüyordu. Hz. Muhammed’i evine misafir eden Eyüb, Ya Resülullah bir evimiz varsa yarısını kardeşimize veririz, dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammet Ensar ve muhacirleri hurma ağacının altında topladı ve bir ensarla bir muhaciri kardeş yaptı. Hz. Ali boşta kaldı. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Hz. Ali’ye “Sen de benim musahibim olacaksın”, dedi(Cem Vakfı,2000:175).

Her Alevînin bir rehberi, bir piri ve bir mürşidi olması gerekir. Bundan başka gerçek Alevî olup cem törenlerine katılarak halkada yer alabilmesi için bir de musahibinin olması şarttır. Musahiplik, dünya ve ahiret kardeşliğidir. Yine musahip olan aileler, gerçek mânâda dünya ve ahiret kardeşi oldukları için mallarını ortak olarak kullanabilirler. Bu kardeşlik kan kardeşliğinden de ileridir. Çünkü musahip olan ailelerin çocukları ve torunları yedi göbeğe kadar birbirleriyle evlenemezler.

Gerçek anlamda Alevî olmak veya tarikat üyesi sayılabilmek için musahipli olmak gerekir. Hatta geçmişte cem törenlerine katılabilmek için musahipli olmak şarttı. Bazı bölgelerdeki uygulamalar hâlâ böyle olabilir. Ancak Çubuk yöresi Alevîleri Yavuz Selim’den sonra başlayan Alevîlere baskı uygulamasından sonra çocuklarına ikrar verdirerek onları Alevî toplumunun üyesi yapmışlar ve cem törenlerine girmelerini sağlamışlardır. Bu gelenek bugün de sürmektedir. Çubuk yöresi Alevî ocaklarından Seyit Kalender Veli Ocağı Dedesi Ahmet Kuzukıran bu konuda şunları söyledi(23.4.1998): “Musahip olmayan Alevîlerin senden farkı yoktur. Ancak çocuk akıl baliğ olduktan sonra onun tarikatın prensiplerine uygun hareket edebilmesi için kendisine ikrar verdirilmesi gerekir.”

Musahiplikte esas olan “kanı kanımdan, canı canımdan, teni tenimden ve ruhu ruhumdan” ilkesidir. 4 can bir araya gelmeden musahip ikrarı alınmaması gerekir. Onun için musahiplikten önce mutlaka evlenmek gerekir. Bekar olanlar birbirleriyle gönülden sözlenebilirler, fakat bacıların da birbirlerini sevmeleri gerekir. Musahiplikte aranan noktalar; kişilerin birbirlerini hem eğitmeleri ve hem de birbirini tamamlamalarıdır(Cem Vakfı,2000:178).

Musahip olacak canlar ve eşleri gündüzden buna hazırlanırken bir boy abdesti alırlar. Ellerin yıkanması Tanrı’nın yasakladığı şeylere el uzatılmışsa ise, elin arınması, ağza alınan su ağzın arınması için, burun ise buruna alınan yasak kokulardan arınması, yüze sürülen su utanılacak işlerden yüzün arınması içindir(Yörük,1998:317).

Musahip töreni yapılırken iki musahip ve eşleri ile birlikte 4 kişi bir de rehber bulunur. Böylece 5 kişi Ehl-i beyti temsil etmektedirler. Rehber talibin boynuna bağladığı bir poçu veya

baş örtüsü ile onu çeker. Talip Hz. İbrahim'e gökten inen kurbanı temsil eder, boynu bağlı olduğu halde, ellerini de ayak gibi kullanarak yürür ve böylece halkaya götürülür. Bu sırada karısı da onun eteğinden tutmuş vaziyette ilerler. Sonra pir yolun zahmetli ve güç bir yol olduğunu talibin buna dayanamayacağını söyler. Öğretildiği şekilde buna cevap veren talibe, 7 farz üç sünnete uymasını, eline, diline ve beline sahip olmasını, sır saklamasını söyler ve öğütler verir ve ondan söz alır. İşte bu söz almaya ikrar denir. Bu törenden sonra ona hayırlı (hayır dua, gülbank) vererek üyeliğini kutlar. Sonra talip karısı musahibi dedeye niyaz ederler(Eröz,1990:139).

Tahtacılar da musahip olduğu ilk gece eşler bir döşek üzerinde birarada yatarlar. Bu çok yönlü bir kardeşlik düzeninin uygulanmak istenmesinden kaynaklanır. Çünkü bu tarikat ve hakikat kardeşliğidir. Bunlar Tanrı katında muhabbet kardeşi olmuşlardır. Kadın ve erkekler arasında kıskançlık gösterilmemesi kardeşlik anlayışına dayanır(Yörükan,1998:319). Bu iki aile ahiret kardeşi oldukları için bu kan kardeşliğinden önemlidir. Çünkü kardeş çocukları evlenebildiği halde musahip çocukları yedi göbek birbiriyle evlenemez.

Kim kiminle musahip olabilir? 1. Seyyid seygidle 2. Alim alim ile 3. Talip talip ile 4.Yaşlı yaşlı ile 5. Genç gençle, musahip olabilir(Bozkurt,?:50).

Musahiplik şartları(Selçuk,1991:109-110):

1. 1. İki ailenin de ikrarlarının alınmış olması
2. 2. Evli olmaları
3. 3. Karakterlerin birbirine uygun olması
4. 4. Eline, diline ve beline sahip olmaları
5. 5. Adaylardan ikisi de fakir ikisi de zengin olmamalı. Eğer iki fakir kişi anlaşmış ise ve bunda ısrarlı iseler olabilirler.
6. 6. Adaylarda iki kuşak öncesine kadar akrabalık bağı bulunmamalı.
7. 7. Adaylar yüz kızartıcı bir suç işlememiş olmamaları
8. 8. Adayların aileri arasında düşmanlık bulunmamalı ve iki aile birbirine daha zarar vermemiş olmalı.
9. 9. Adaylar birbirlerine yardım edebilmeleri için birbirlerine yakın oturmalıdırlar.
10. 10. Adaylar birbirinden farklı olmalı. Örneğin birisi zengin, birisi fakir. Birisi kültürlü, birisi sanatkar v.b.

Düşkünlük

Alevîlikte kişi ister talip, ister pir, isterse mürşit olsun hepsi, yolun kurallarına uyup uymadığı konusunda yılda bir defa görülmektedir. Her Alevînin mutlaka bir piri vardır ve

görgü ceminde pir huzurunda gözden gönülden ve erkândan geçer, bir kusuru ve kabahati varsa kendisi bunu söyler ve rızalık ister. Eğer kusurunu kabul etmezse veya şikayetçi olan kişi ile rızalaşılmazsa cem erenlerinin görüşü alınarak o kişiye ceza verilir. Buna babdan(kapıdan) düşme veya düşkünlük denir. Yani erenlerin gözünden gönlünden manen değer yitirme anlamına gelir(Güvenç,99/9:47).

Düşkünlük kişiye işlediği suçtan dolayı ceza verilerek belli bir süre tarikata alınmamasıdır. Bu süre cezanın ağırlığına göre 3-5-7-12 yıla kadar sürebilir. Düşkün kişi tarikata alınmaz, toplum içine sokulmaz, selam verilmez, alış-veriş yapılmaz. Cezayı çektikten sonra ceza bitim süresinin sonunda düşkün suç işlememiş ve düzelmişse düşkünlüğü "düşkün kaldırma" töreni ile kaldırılır. Zina en ağır suçtur ve zina yapan kişinin düşkünlüğü kaldırılmaz, onun davası mahşere bırakılır. Yoldan (Alevî) olmayanla evlilik, düşkünlüğü gerektirir(Er,1996:45).

Düşkünlük geçici ve sürekli olmak üzere ikiye ayrılır. Ebedi olan düşkünlüğe "yoldan düşme" denilir. Bunların artık o topluluk içinde yaşamasına imkan yoktur. Geçici düşkünlük ise katlanılan fakat katlanılması çok ağır olan bir cezadır. Düşkün olana selam verilmez, selamı alınmaz, konuşulmaz, hiç kimse bir eksiğini gidermez, evine gidilmez, kimsenin evine gelemmez, malı davarı komşusuna katılmaz düğününe gidilmez, düğüne çağrılmaz, bayramlarda bayramlaşmaz, hastasının hali sorulmaz özetle toplumdan atılır. Bir durum istisnadır. Cenazesi olursa cenaze kaldırılarak evine gidilir, ekmeği yenmez, suyu kahvesi içilmez. 40 gün teselli bulması için normal konuşulur fakat bu süre bitince tekrar eskisine dönülür(Eröz, 1990:144-145).

Tahtacılar da dede bir kadının veya erkeğin düşkün olduğunu "yüzün kara olsun", demek suretiyle ilan etmiş olur. Düşkün ilan edilen kimse artık insan haklarından mahrum demektir. Hiçbir sohbe giremez ve herkes ona fena gözle bakar(Yörükan,1998:261).

Alevîler, Sünnîlerden kız alır fakat kız vermezler. Gelin olarak aldıkları kıza ikrar verdirerek Alevî toplumuna dahil ederler. Sünnîlerden dul kadın almak ise düşkünlüğü gerektirir. Fakat bunlar daha çok Alevî köyleri için geçerlidir. Şehir hayatında Alevîlerle Sünnîler arasında kız alınıp verilmektedir. Çubuk Yöresi Alevî dedelerine göre kendilerinin Sünnîlerden aldıkları gelinler mutlu, fakat Sünnîlere verdikleri kızlar çoğunlukla mutsuzdur. Çünkü Sünnîler, herhangi bir geçimsizlik durumunda gelinlerini "Alevî kıızı" olmakla suçlamaktadırlar.

Düşkünlük Suçları ve Dereceleri(Bozkurt,?:59-60):

1. 1. Söz taşıyan, kapı dinleyen, yalan yere yemin eden ve suçsuz yere bir kimseyi dövenler.
2. 2. Hırsızlık yapanlar, komşusuna sövenler, muhbirlik yapanlar, fesat çıkaranlar.
3. 3. Tarla sınırını bozanlar, komşusunun malına bilerek zarar verenler, kasten komşusuna ait ağaçları kesenler
4. 4. Komşusunun evini veya harmanını kasıtlı olarak yakanlar.

5. 5. Nişanlı kızının nişanını bozarak başkasına verenler, evli kadınla zina edenler, erkeklerle livata yapanlar.
6. 6. Tefecilik yapanlar, kumar oynamak suretiyle başkasının malını alanlar.
7. 7. Nikahlı karısını boşayıp, nikahlı karıyı kaçıranlar.
8. 8. Kur'an'ın ayetini değiştirip yanlış okuyanlar.
9. 9. Nefsine uyup kasten adam öldürenler.
10. 10. Bakire bir kızın zorla ırzına geçenler, zorla evli kadının ırzına geçenler.
11. 11. Musahibinin, pirinin, rehberinin karılarıyla zina edenler.
12. 12. Allah'ı, peygamberi ve Kur'anı inkar edenler.

Bu Suçlara Takdir Edilen Cezalar(a.g.e:60-61).

1. 1. Tövbe ettirilir, teşhir edilir, belirli bir süre tek ayak üstünde bekletilir ve su taşıttırılır.
2. 2. Boynuna bir ağırlık asılır, alınına ucu iğneli bir değnek dayatılır.
3. 3. Eline kızgın demir değdirilir. Boynuna ağırlık asılır. Alınına iğneli değnek dayatılır.
4. 4. Suçunun ağırlığına göre ayaklarının altına 12 veya 40 sopa vurulur. Boynuna ağırlık asılır, alınına ucu iğneli değnek dayatılır.
5. 5. Ayağı kızgın saca bastırılır ve konuşulmaz.
6. 6. Sirtına ağırlık bağlanıp, çalılık ve dikenli yolda yalın ayak yürütülür, ateşin üzerinde yalın ayak yürütülür, konuşulmaz.
7. 7. Toplum tarafından dışlanır, kız alınıp verilmez, konuşulmaz, alış-veriş yapılmaz.
8. 8. Hayvanları köyün sürüsüne katılmaz, konuşulmaz, selam verilmez, evine gidip-gelinmez.
9. 9. Toplumdan dışlanır, konuşulmaz, ölürse cenazesine gidilmez.
10. 10. Köyden ve mahalleden kovulur.
11. 11. Köyden ve mahalleden kovulur, her görüldüğü yerde yüzüne tükürülür.
12. 12. Köyden ve mahalleden kovulur. İslâmiyet'ten ve Alevîlikten çıkmış sayılır, dinsizdir, kâfir olarak görülür.

11. ve 12. Cezaya çarptırılanlar, düşkünlükten asla kurtulamazlar. Diğerleri ise cezalarını çektikten sonra yola alınırlar, fakat düşkünlükten kurtulmak için bir kurban kesmesi gerekir.

Yukarıda da konu edildiği gibi düşkünlük geçici ve sürekli olmak üzere ikiye ayrılır.

Sürekli düşkünlüğü gerektiren durumlar şöyle sıralanabilir(Bozkurt,1990:126):

1. 1. Kur'an da evlenmeleri yasak kimselerle evlenmek
2. 2. İkrardan dönmek
3. 3. Zina yapmak

Alevîlikte Ahiret İnancı

Yakutların inancına göre ölüm halinde can(kut) bedeni terk ederek kuş şeklini alır ve evreni kaplayan ağacın dalları üzerine konar. Orhun Yazıtlarında cennet uçmak kelimesi ile açıklanmakta idi(Eröz,1990:326). Dede Kuzukıran da cem töreninde okuduğu bir şiirde cennetten uçmak şeklinde bahsediyordu(Arslanoğlu,98/6:).

Rıza Zelyut(1992:257)'a göre Alevîler cennet ve cehennem bu dünyadaki iyi ve kötü oluşlar ve durumlar olarak yorumlar.

Piri Er(1997:180)'e göre Anadolu Alevîliğinde öte dünyaya ilişkin inançlar(ahiret, kıyamet, cennet, cehennem) kavram olarak kabul edilip bilinmesine rağmen İslâm inançlarında yer aldığı şekliyle ayrıntılı tasvir ve tanımlamalarıyla bilinmemekte ve kabul görmemektedir. Her şeyin bu dünyada olduğu ve ölümle her şeyin bittiği, Cennet ve Cehennemin insanın bu dünyadaki yaşamı ile ilgili olduğu düşünceleri ağırlık kazanmaktadır. Aynı şekilde Prof. Yusuf Ziya Yörük(1998:117) da Çubuk Yöresi Alevîleri için cennet ve cehennem bu dünyada olduğunu ileri sürmektedir.

Yine Hasan Şanlı'ya göre, İnsan Tanrı'nın kulu değil kendisidir. Tanrı ile kul arasında ayrılık yoktur. Yalnız Alevî için Tanrı insanla özdeştir. Tanrı insanın şah damarının içindedir. Sünnî İslâm'da olduğu gibi Alevîlikte cennet-cehennem yoktur. Alevînin cenneti, cehennemi yaşadığı dünyadır(Cem Vakfı,2000:90-91).

Bu görüşlerin bütün Alevîlerce paylaşıldığı doğru olmasa gerektir. Çünkü Piri Er(1996:92), kendisinin yaptığı Çorum Alaca İlçesi Eskiyağar Köyü Alevî inançları ile ilgili araştırmada; ölümle ilgili şunları yazmaktadır: “İki türlü ölüm vardır. Bunlardan birisi ölmeden önce ölmektir. Öldükten sonra dirilip bana hakkını veremezsin. Allah sana bunu soracaktır, günahınla beraber gidersin. Allah dünyada sorulan burada sorulmaz diyor”

Ayrıca Cibali Dedesi Arif Hikmet Dalkılıç ile yaptığımız görüşmede konu Hz. Hüseyin ve Yezid'den açıldığında şunları söyledi: “Mahşerde Yezid yaptığı bu zulüm ve kötülüğün hesabını mutlaka verecektir. Bizim Sünnîlerle olduğu kadar ülkemizin güney bölgesinde yaşayan Yezidilerle bu konuda bir sorunumuz yoktur.” Bu ifadeler herhalde ahiret inancının bulunduğunu göstermektedir. Aksi halde eğer Alevîlerde, ahiret inancı yoksa ve her

şey bu dünyada olup bitiyorsa, o zaman Yezid'in yaptığı bunca zulüm onun yanına kar mı kalacaktır?

Çubuk Yöresi Alevî ocaklarından Kalender Veli Ocağı dedesi Ahmet Kuzukıran da 1998 yılında Çubuğun Çit Köyü Abdullah mahallesinde yapılan bir Dar Kurbanı Töreninde ahiretle ilgili şu deyişi söylemiştir(Arslanoğlu,1998:20):

Sil süpür kalp evini tahta tecella kıludur

Hane mamur olmayınca tahta padişah konmaz

Yola giden yorulmaz, gerçek menzile ırılmaz

Bu meydanda sorulan Huzurullah da sorulmaz

Ölmeden önce ölmek, Mahşer gelmeden hesap görmek

Son iki kıtada, dar meydanında sorulanın Allah'ın huzurunda sorulmayacağını ve ölmeden önce bu dünyada ölünürse, mahşer gelmeden hesap görülmüş olacağını ifade etmektedir. Görüldüğü gibi Alevîlerle Sünnîler arasında ahiret inancı konusunda hemen hemen bir farklılık bulunmamaktadır.

Akdeniz Bölgesi Ehl-i Beyt Kültür ve Dayanışma Vakfı Onursal başkanı Ali Yeral, bir parti liderinin Alevîlere sapık dediğini konu ederek ona karşı şu düşünceleri ileri sürmüştür: “Alevî camiasını sapıklık ve küfürle itham etme çüretini kimden ve nasıl aldınız? Yarın **mahşer gününde** Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Fatimatüz-Zehra ve 12 imamlara hangi yüzle bakacaksınız? Seni onların elinden kim kurtaracak?”(Cem Vakfı,2000:101).

İsmail Aslandoğan Alevîliğin tanımını şöyle yapar: “ Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed Mustafa'nın peygamberliğine inanan Hz. Ali'nin veliliğini ve **cennet ve cehennem**i kabul eden Cenab-ı Allah'ın adaletine ve güzelliklerin yalnızca O'ndan geldiğine inanan ve itikat eden kişidir(Ceam Vakfı, 2000:123).

Yusuf Çalışkan(Gürgür dede) ahiretle ilgili şunları anlatmıştır: “Hz. Ali'ye mal mı yoksa bilim mi efdaldır? diye sordular. O şöyle cevap verdi: bilim efdaldır çünkü malı harcarsın tükenir, bilimi harcarsan artar. Mal evde kalır fakat bilim eğer onunla amel edersen sırat köprüsünü geçerken sana hafiflik verir.”(Cem Vakfı,2000:192).

Hüseyin Kaplan Anadolu İnanç Önderleri I. Toplantısında(296), yaptığı konuşmada tarihsel geçmişle ilgili şunları söylemiştir: “Muaviye ölüp **cehennem** azabına girdikten sonra yerine oğlu Yezid geldi ve Müslümanlara büyük felaketler, azaplar ve kan gölünü getirdi.”

Bu açıklamalar gösteriyor ki. Alevîlerde de cennet-cehennem inancı vardır. Sünnîlerde olduğu gibi Alevîlerde de ahirete inanmayanlar vardır. Bu da son derece doğaldır. Ancak Alevîlerde cennet-cehennem inancının olmadığını genellemek doğru olmasa gerekir.

Ruh Göçü

Göktürk yazıtlarından anlaşıldığına göre Türk halk inancına göre insan ruhu öldükten sonra kuş yahut böcek şekline girer. Batı Türklerinde İslâmiyet'i kabul ettikten sonra bile öldü yerine şahin oldu deyimini kullanılıyordu(Eröz,1990:326).

Altaylılar ve diğer Şamanist Türkler, ölümden sonra insan ruhunun çeşitli hayvan suretlerine bürüneceğine, hatta böcek, ağaç, taş, toprak ve ateş olabileceğine inanıyorlardı(Eröz,1990:399).

Alevîler ruh göçüne inanırlar ve bunu bazı ayetlerle ve olaylarla desteklemeye çalışırlar. Nitekim Mehmet Abdal Ocağı dedelerinden Mustafa Güvenç kendisiyle yaptığımız görüşmede şunları söylemiştir: "Kendilerini Ehl-i iman olarak tanıtan bir kısım İslâm bilginleri ile tasavvuf ehli olan evliyalar ruh göçünün olabileceğini savunurken, Bakara suresi 28. ayeti delil gösterirler. Bu ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Ölü idiniz sizi diriltti, sonra öldürecek, sonra tekrar diriltecek ve sonra O'na döneceksiniz. Öyle iken Allah'ı nasıl inkar edersiniz?**" Yine Al-i İmran Suresi 27. ayette "**Geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katarsın, ölüden diri, diriden ölü çıkarırsın, dilediğini hesapsız rızıklandırırın.**" Nuh Suresi 17. ve 18. ayetlerde: "**Allah, sizi yerden ot (bitirir) gibi yetiştirmiştir, sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır**" buyrulmaktadır."

Adı geçen dede, konu ile ilgili olarak Çubuk Alevî ulularından **Seyyid Süleyman**'ın aşağıda yer alan şiirini söylemiş ve onunla ilgili bir olayı anlatmıştır.

Seyyid Süleyman'ım kaynadı yine

Dünyanın binası oynadı yine

Ağlayacak gündür hem yana yana

Yedi kere don değiştiren bu tendir

Bilirsen tarihim oku künyada

Men aref sırrıdır, söylenmez yada

Yedi kere mihman oldum dünyada

Pirim Hacı Bektaş Veli bu zaman

Seyyit Süleyman, bir köydeki cem töreninde yukarıdaki dördlüğü okuduğunda dervişlerden birisi; "Erenler izin verirseniz bir müşkülün hallini istiyorum: İnsan öldükten sonra tekrar dünyaya gelir mi, ölüm bir defa değil mi?" diye sorar. Bunun üzerine Seyyit Süleyman

Dede şunları söyler: “Bundan önceki gelişimde dünyaya bir dişi kısrak olarak geldim. Kalfat Köyü ile Susuz Köyü arasındaki Söbeçimeni yaylasında sahibim beni zikke ile yaylıma bağlamıştı. Ben orada otlarken aynı yaylanın diğer tarafında otlayan komşuların erkek atı benim üzerime geldi, ben ise erkekle beraber olmak istemiyordum, bu yüzden zinciri koparıp köye kaçtım. Sahibim beni bağladığı zikkeyi aradı fakat bulamadı. Şimdi ben size yerini tarif ediyorum” der ve ertesi günü o zikkeyi tarif ettiği yerde bulurlar.

Kadın

Eski Türklerde kadın saygın bir statüye sahipti. Otağın asıl sahibi kadındı. Yolda yürürken kadın önden giderdi, aşa önce kadının el atması beklenirdi. Aile ocağı kutsaldı ve ailenin sürekliliğini koruyan Tanrısal bir gücün varlığına inanılırdı. Onun için her aile bu güç adına kurulmuş bir mabet niteliği taşımaktaydı. Bu nedenle aile kutsaldı. Bu mabetteki ateşin sönmemesi, ocağı uyanık tutmak görev ve sorumluluğu kadına verilmişti(Temren,1999:319).

Yine Eski Türklerde hukuksal açıdan kadın ile erkek tamamen eşitti. Erkeğin yalnız bir karısı olabilirdi. Kadınlar, hükümdar, vali, elçi ve kale muhafızı olabilirdi. Ev, karı ile kocanın ikisine aitti. Çocukların velayeti konusunda baba kadar ana da hak sahibiydi(Kışlalı,1997:166).

Türkler Müslüman olduktan sonra da Orta Asya’daki kadın-erkek eşitliğini dayalı gelenekleri büyük ölçüde korudular. Harem yoktu, kadınların yüzleri açıldı. Çok kadın almak ve harem kurmak Arapların etkisiyle saraya yerleşti. Evlenmede zamanla kızın rızası alınmadı ve boşama sadece erkeğin hakkı gibi görüldü. Kadının sokağa çıkması sınırlandırıldı ve hatta bazı dönemlerde tamamen yasaklandı(a.g.e:169).

Bu sadece kentler için geçerli oldu, kadın yine kırsal kesimde tarlada bağda erkeklerle birlikte çalıştı. Alman gezgini Dr. Andreas David Mordtman 1859 yılı Ankara’sı ile ilgili şunları yazmıştır: “İzmir ve İstanbul’un adetleri Ankara’ya yerleşmemişti. Çünkü en varlıklı tüccarların eşleri dahil bütün kadınlar çalışmaktadır(a.g.e:169).

Cengiz yasalarında kadın mirastan daha çok pay alırdı. Yemeğe önce kadın başlardı. Göçebe döneminde kadının görevi ideal erkek tipi olan Alpleri yetiştirmek idi(Bal,1997:96).

Alevîlikte kadının önemli bir yeri vardır. Bu eski Türk töresinden kaynaklanmaktadır. Türk destanlarında kadın kutsal bir varlık, dişi bir Tanrı gibi düşünülür. Yaratılış ve türeyiş destanında Tanrı’ya insanları ve yeryüzünü yaratma düşüncesini **Ak Ana** adlı bir kadın verir. Şaman inançlarına göre gökyüzü ve güneş kadın, yeryüzü ve ay ise erkektir. (Bozkurt,1990:109).

Alevîlikte cinsler eşdeğerdir. Önemli olan er kişiliktir, er kişi ise eren kişiye denir. Yani agah olmuş(uyanmış), Hakk bilgisine ermiş kişidir. Bunun için erkek de erdir. Kadında erdir. Bunu anlatmak için “Er kişi vardır, bacı donunda” derler. Nitekim Hacı Bektaş Veli’nin şu dörtlüğünde kadın ve erkek eşitliğini veciz bir şekilde dile getirmektedir(Temren,1999:318-320):

Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde

Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde

Bizim nazarımızda kadın-erkek farkı yok

Noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde

Alevîlikte kadın bir şehvet objesi olarak görülmemiştir. Bu nedenle onu örtüler arkasına gizlemek yoluna gidilmemiştir. Bununla birlikte hiçbir toplumda yakışık olmayan açıklıkta giyinmeleri de kabul edilmez. Kadının edebe uyması için toplum ölçülerine göre örtünmesi gerekmektedir.(a.g.e:318).

10 Mayıs 1998 tarihinde Çubuğun Karaağaç Köyü Muharrem Kurbanı Cem töreninde yaşlı bir kadın dedeye niyaz ettikten sonra dedeye yaklaştı ve karşılıklı hal hatır sorarak kısa bir süre sohbet ettiler. Sonra dede Ahmet Kuzukıran bana dönerek şunları söyledi:” Hocam, siz Sünnîlerde kadınla erkek birbirine bu kadar yaklaşıp sohbet etmezler.”

Hacı Bektaş devri Anadolu'sunda, Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum olmak üzere üç toplumsal örgüt bulunmakta idi. Görüldüğü gibi bunlardan birisi kadın örgütüdür.

İmam-ı Cafer'e göre, erkekler, kadınlara ne kadar saygı gösterirse inançlarının değeri o kadar artar(Zelyut,1992:62)..

Hacı Bektaş Veli, güvercin donunda Horasan'dan Anadolu'ya Suluca Karahöyük'e geldiğinde onu erkekler değil bir kadın olan kadıncık ana fark etmişti(Eröz.1990:401).

Amerikan bilim adamı Will Durant Medeniyetin Temelleri adlı eserinde(s.73) kadının dini ayinlerden tecrit edilmesini İslâmiyet'te bugün bile görüyoruz, diye yazmaktadır. Bu yorum yanlıştır. çünkü Durant, İslâm'la sadece Sünnî İslâm'ı anlamaktadır. Oysa Alevî İslâm için bu doğru değildir. Çünkü Alevîler dergâhtaki tarikat törenlerine kadınları da almaktadırlar. Kaldı ki, bu görüş Sünnî İslâm için de tamamen doğru değildir. Çünkü Hac tamamen kadınlarla erkeklerin bir arada bulunarak yaptıkları bir ibadettir. Ayrıca her ne kadar kadınla erkek camide aynı safta yer almasa da kadınlar, Ramazan ayındaki teravih namazlarında ayrı bir bölümde dinsel ibadete katılmaktadırlar.

Ayrıca Alevîlikte birden fazla kadın almak yasaktır. Başta Hacı Bektaş olmak üzere Anadolu Alevî ulularından hiçbirisi çok kadınla evlenmemiştir. Gerçi Osmanlı'nın etkisi ile birden fazla kadınla evlilik Alevîliğe de girmişse de geniş yayılma alanı bulamamıştır(Bozkurt,1990:115).

Hz. Muhammed, “Sizin en hayırlınız, zevceleri hakkında hayırlı olanlardır.” Buyurmuştur. Yine Cafer Sadık da “Evleniniz fakat boşanmayınız. Zira boşanma, gökteki melekleri ve Arş-ı alada oturanları titretir, sarsar.” demiştir. Her ikisi de kadına saygıyı istemişlerdir(Zelyut,1992,62).

Alevîlikte kocanın karısına iyi davranması ve onu perişan etmemesi tarikatın emridir, daha doğrusu Türk töresinin icabıdır. Ayrıca Alevî aile reisi, kızını evlendirirken damadın

seçiminde çok büyük dikkat göstermesi gerekir. Eğer buna önem vermezse görevini yapmamış kötü bir insan sayılır(Eröz,1990:290).

Tahtacılar da aile tam anlamıyla tek vücut bir kitledir. Hangi işte olursa olsun, kadın erkek daima beraber çalışırlar. Tahta biçerken hizarın bir tarafından kadın öbür tarafından erkek tutar. Odun taşırken kadınla erkek aynı miktarda odun yüklenir. Bağda tarlada kadın ve erkek birlikte çalışırlar. Ayine ve sohbele beraber giderler Kadınlar içki sofrasında sakilik yaparlar. Sonuç olarak kadın erkek her hususta hayatlarını ortak etmişlerdir(Yörükân,1998:229). Sünnî Anadolu köylerinde de hemen hemen durum aynıdır. Sadece içki içerken durum farklı olabilir. Şöyle ki; içki içerken bazı ailelerin eşleri onlara meze hazırlarken bazıları içkiyi eşlerinin bulunmadığı bir mekanda içerler.

Dedenin hanımı taçlı-bacı dedenin solunda ve çerağın yanında oturur. Sofra zamanı dede hatunun yanına gelir ve burada kumanda kadındadır. Yemeğe o buyur eder ve pay üleştirir(Yörükân,1998:119). Söz konusu uygulama Çubuk yöresinde yoktur. Bir defa dede kırklar meydanında oturur. Tören sırasında burada sadece musahipli olan erkekler oturur. Kadınlar ise sağ tarafta kadınlar musfası denen yerde oturmaktadırlar. Dedenin eşi de Tören sırasında kadınlar sofasında bulunur. Ancak tören bittikten sonra lokma yeme sırasında kırklar meydanına dedenin yanına gelebilir. Katıldığımız törenlerde dedenin eşi lokmayı kadınlar musfasında yemişti.

Tahtacılar da cemden sonra yapılan pehlivan erkânında bir kadın ortaya çıkarak “Var mı bana yan bakan” diyerek gözüne kestirdiği bir erkeği güreşe davet eder, Şakadan yapılan bu güreş sırasında erkeğin yıkılması halinde gülünerek eğlenilir(Yörükân,1998:310).

Alevî toplumunda Sünnîlere göre kadına daha fazla değer verildiği söylenebilir, fakat bu görüşü mutlak olarak kabul etmemek gerekir. Çünkü geçmiş yıllarda Doğuda bir Alevî Köyü olan Sün'de dede ailesinden gelen kadınlar, sadece ev işi yaparlar. Buna karşılık halk, kadınlarını çeşitli işlerde satılmış köle gibi çalıştırır ve kadınlara dayak da atarlardı. Onlara göre şeytan kadınların başına yuva yapmıştır. Bunun ayıklanması için kadınların 15 günde bir dövülmesi gerekmektedir(Erdentuğ, 1959:37).

Yine Sün'de 1959'lu yıllarda kadınlar yabancı erkeklerden kaçmayıp onunla akraba erkekleri gibi serbestçe konuşurlar. Düğünde şarap içip sarhoş olur, diğer erkeklerle halay çeker ve kocaları da oyunlarını seyrederdiler(a.g.e:37). Burada dayak ile hiç bağdaşmayan bir anlayış göze çarpmaktadır. Tahtacılar kadınları “eksikliler” olarak adlandırır(Yörükân,1998:311). Bütün bunlar, Alevîlerde kadının erkeğe tam eşit olmadığını göstermektedir.

Yakın tarihte yapılan araştırmada da buna yakın durumları görebiliyoruz. Örneğin Isparta'da yapılan bir araştırma(Bal,1995)da, erkeğin sinirlendiği zaman karısını dövebileceği görüşüne kadınların erkeklerden daha fazla katıldığı görülmüştür. Alevî kadını bir defa kocasının kendisine dayak atabilme hakkı olduğuna inanmaktadır. Durumun arzulan seviyeye gelebilmesi için her şeyden önce kadının erkeğin hiçbir şekilde dövme hakkının bulunmadığına, bunun bir hak değil aksine bir zulüm olduğuna inanması gerekir.

Kutsal Eşik

Alevilikte eşik yola girişi temsil ettiğinden kutsaldır(Yörükan,1998:131), bu yüzden eşige basmak günahdır. Meydan Sofasına giderken ilk önce eşik niyaz edilir. Dede ocaklarının eşikleri de kutsal sayılır. Alevilere göre eşik Hz. Ali'nin sembolüdür. 12 imamlardan birisi eşikte öldürülmüştür. Bu sebepten de eşige basmak günah sayılır(Bozkurt,1990:140).

Eski Türklerde eşğin kutsallığı Şamanizm'den gelmektedir. İzmir'in Karşıyaka ilçesi Doğançay Köyünde eşige saygısızlık günah sayılmaktadır. Gelin eve geldiğinde eşige niyaz yaptırılır. Gelin arabadan indirilince yaşlı birisi damadı ve gelini eşige niyaz ettirir. Bu sırada gelinle damat “ Ya Allah, ya Muhammed ya Ali” derler. Sonra geline eve yüz üstü geldin, sırt üstü çıkıncaya kadar yuvanda mesut ol” tarzında nasihatte bulunulur(Türkdoğan,1995:196).

Alevilerde ise tarikat ışık ve bilgisine ulaşmış olmanın anısına, bir alçak gönüllülük ve teslimiyet ifadesi olarak, eşğin önünde sol diz üzerine çökerek elleri eşige koyup her bir eli bir kez öpmek veya eşige baş koymak da “eşigi öperek tarikata bağlanmak”demektir(Türkdoğan,1995:196).

Eşige basmanın uğursuzluk getireceği bütün Türklerde orta inançtır. İlk başta eşige basmak kapı ruhu inancını akla getirmekle birlikte eşğin ağaçtan yapılmış olması ağaç kültürünün izlerini taşıdığını akla getirmektedir. Anadolu'nun hemen her tarafına yayılmış yatırların türbelerine kapının eşigi öpülerek girilir(Er,1996:63).

GÖK CİSİMLERİ

Hun Hakanı Tanju, çadırından çıkar (Gün Ata”yı seyreder, akşamları ise Ay Ata şerefine buhurdanlıklar yaktırırdı(Kalafat,1998:155).

Türkler, ortak ayin ve merasimler dışında, istedikleri ve ihtiyaç duydukları zaman yüzü ve elleri göğe kaldırarak Tanrı'ya dua ederler, bunun yanında yüzlerini doğuya çevirip 3 defa diz çökerek ebedi bir Tanrı'ya tapınırlardı(Turan, 1979,112-113).

Konya'nın Yunak İlçesi Honamlı Köyü'ne yerleşen Honamlı Oymağı'ndan İsmail Bilici, oymaklarının en yaşlısı olan Kör Hacı Osman'a asıllarının nereden geldiğini soruyor. Kör Hacı Osman bu soruya şu cevabı vermiştir: “Oğul büyük sual sordun. Bu yaşa geldim, daha bunu bana hiç kimse sormadı. Biz evvelce Horasan elinde güneşe taparmışız, sabahleyin Şaban(Şaman) Baba adında bir abdal davulla hâlây çektirir, “Tanrımız doğuyor” diyerek güneşe taptırırmış. Sonra Müslüman olmuş ve güneşi de yaratan bir Allah'ın olduğuna inanıp bundan vazgeçmişiz ve Anadolu'ya akın yapmışız(Eröz,1990:382).

Alevilikte gök, ay, güneş ve bazı yıldızlar kutsal cisimlerdir. Gök Tanrı, Eski Türklerle birlikte bozkır halkları inancında yaratıcı olarak görünmektedir(Bozkurt,1990:139). Nitekim evrensel dinler **semavi din** olarak adlandırılmaktadır.

Güneşe dönmek tasavvufta da vardır. Bu inancı taşıyanlar “Toprak anam, gök-güneş babam” derler. Aslında yöneliş ona, hitap ise yarattıklarının zahiri görüntüsüne yapılır ki, bu onlardaki Allah'ın takdirine sesleniştir. Yoksa güneş, veya toprak “Allah olarak sayılmaz. Ancak bir

tecelli yeri sayılır(Kalafat, 1998:146) Nitekim Yunus Emre de şiirlerden birisinde “derviş der ki, anam babam topraktır”, der.

Gök cisimleri, İslâm uluları ile özdeşleştirilmektedir. Ay Ali, gün Muhammed'dir. Ali sırlı olduğu için aydır ve karanlığı aydınlatır. Hz. Fatıma zühre yıldızı gibi nurlu olarak hayal edilir, güzeller güzeldir, namusun ve erdemin sembolüdür(Bozkurt,1990:385).

ALEVİLİKTE HAYVANLAR

a) a) Uğurlu Hayanlar

Bozkurt

Kurt, Türk efsanelerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Göktürk hükümdar sülalesi olan Aşına ailesinin atası dişi bir kurttu. Göktürk hakanları atalarının hatırasına hürmeten otağlarının önüne altın kurt başlı tuğ dikiyorlardı. Böylece kurt başlı sancak, hakanlık alameti olmuştu(Kafesoğlu,1984:316-317).

Batı Türkistan'da oturan Wu-sunlar'da kurttan türeme efsanesi ve dişi kurt tarafından verilen süt ile beslenme inancı yaşıyordu. Aynı efsane Tabgaçlarda da vardı. Bu ülkede kurt dağları, kurt nehirleri ve kurt dağına ait bir sunak bulunuyordu. Uygurların efsanesi bunların menşeyini Kurda bağlıyordu. Türklerdeki kurt efsanesi İslâm ve Süryani kaynaklarda da akisler bulmuştu. Kaynaklarda Avrupa Hunlarından **Kuzey Kurtları** diye bahsedilmesi Batı Hunlar'ındaki kurt geleneğinin izleri olsa gerekir. Batı Bulgar Türklerinde kurt kelimesi özel ad olarak kullanılmıştır(a.g.e:317).

Etnoloji bilimine göre kurt motifi Türkler için tipiktir, yani başka kavimlerde görülmeyen bir etnolojik belirtidir. Eski Çin kaynaklarında bile Türk aslından olmayanlar için “kurttan türeyenler değildir” şeklinde ayırt edilmektedir(a.g.e:317)

Türk destanlarında kurt, ayrıca yol gösteren, buhranlı anlarda imdada yetişen bir varlıktır. Uygurların **Kutludağ Efsanesinde** kurt, ülkeye bereket ve saadet getirdiğine inanılan kutlu bir hayvanın Çinlilere verilmesinden sonra, uğursuzluk çöken memleketin açlığa mahkum olması üzerine kendilerine yeni yurt arayan Uygurlar'a rehberlik etmişti(a.g.e:318).

En büyük ve en eski Türk destanı olarak eski Türk devlet gelenekleri ve sosyal davranışlarını yansıtan “Oğuz Kağan” destanında Bozkurt, semavi ışık ve geyik birarada görülmektedir. Oğuz, mücadele ettiği canavara karşı geyiği yem olarak kullanmış, gökten bir ışık demeti içinde inen kız ile evlenmiş ve yine gün ışığında peydahlanan Bozkurt öncülüğünde fütühatına çıkmıştır(a.g.e:319).

Hâlâ Türkler arasında söylenen masal ve halk hikayelerinde hem at, hem de kurtarıcı rehber vasıfları ile Bozkurt, bütün Türklerce kutlu sayılmış ve Türklüğün milli sembolü payesine yükselmiştir(a.g.e:320).

Aşın, Asena, Çine, Çene, Börte-çine(bozkurt, gökbörü) gibi adlar Eski Türklerin kurttan türediklerini anlatan destan ve efsanelerle ilgili isimlerdir. Ergenekon Destanında Türklerin

kurdun kılavuzluğu ile kurtuldukları anlatılır. Oğuz Kağan'a savaş esnasında çadırına gelen gök yeleli bir kurt, geleceği müjdelemiştir. Dede korkut destanlarında kurda rastlamanın, kurt yüzü görmenin mübarek olduğu, uğur getirdiği anlatılır. Bütün Sünnî ve Alevî Türkmenler ve Yörükler, yolda kurda rastlamanın uğur getireceğine inanırlar(Eröz,1990:411). Alevîler koyun sürüsüne saldıran kurt için "Hızır geldi", diye sevinirler(Yörükler, 1998:216).

Uygurlar'da Totem inancının oldukça fazla olduğunu görüyoruz. "Vei-Name Hunlar Tezkeresi"nde bir Hunlu kızla kurdun çiftleşmesinden Tanrıcut doğmuştur, denilmektedir. "Cu-Name Türkler Tezkiresi", Türklerin bayrağının altında renkli kurtbaşı vardır. Bu bayrak, Uygurların kurttan doğduğunu sembolize etmektedir. Dolayısıyla bu aslını unutmama anlamına gelmektedir. "Yengi Name Türkler Tezkeresi"nde sarayın kapısı önündeki ağaca altın renkli kurt başının resmi çizilmiş, bayrak asılmış, onlar doğuya bakarak otururlar", Hakan tahta oturacağı vakit önce kurt başlı bayrağı selamlar, daha sonra oturur" denilmektedir. Erkekler kurt kemiğinden muska yapıp boyunlarına asarlar. Kadınlar doğum yaptıktan sonra, çocuğu kurt derisinin üzerine yatırırılar. Bu adetler eski kurt toteminin halk hayatındaki izleridir(Rahman,1996:138-139). Alevîler koyun sürüsüne saldıran kurt için "Hızır geldi" diye sevinirler(Yörükler,1998:216).

Romanya'daki Gagavuz Türkleri her sene kurt bayramı yaparlar. Hacı Bektaş Velayetnamesi'nde Seyyid Cemal bir gün acaba Hünkar bize de bir yut gösterir mi? diye düşünüyordu. Hünkara bu malum oldu." Cemalim, bizi varlık yurduna gönder, bir merkep al yola düş. Merkebinde nerede kurt yerse, orasını sana yurt verdik, oraya yerleş" dedi(Eröz,1990:413).

Pir Sultan Abdalın nefeslerinde kurdun anlamlı bir yeri vardır(Eröz1990:413):

İsmail'e binen koçun atası

Kurt donunda alıp giden kim idi

Diğer bir nefesi:

Ali bindi düldül ata

Can dayanmaz bu firkata

Bozkurt ile kıyamete

Kalan dünya değil misin?

Bazı dedelerin kurt soyundan geldiğine inanılır. Örneğin Alevî Dedesi Prof. Fuat Bozkurt'un soyu hakkında böyle bir söylence anlatılır. Buyrukta bir kızın kurt donuna girmesi ve bir evliya ile evlendirilmesinden bahsedilmektedir. Kurt özgürlüğün sembolüdür. Totem dönemini yaşayan Türklerin ongunu Bozkurttur. Türkler önce kurda taparlar sonra kurt soyundan geldiğine inanırlar. Göktürk destanına göre Türk soyunu büyük bir kırimdan annesi Bozkurt olan bir prens kurtarır(Bozkurt,1990:47,146). Efsaneye göre Hunların bir kolu kurttan gebe kalan bir kadının soyundan gelmektedir(Eröz,1990:411).

Edremit Kızılbaş Türkmenleri, kurda peygamber köpeği adını veriyorlar. Yine Silifke Tahtacıları kurdun aşık kemiğini bir yere asarlar ve bunun bütün dertlere deva olduğuna inanırlar(a.g.e:414).

Geyik:

Geyik Türk kültür hayatında önemli bir yer tutar. Hunlar'ın menşelerine dair efsanelerde geyiğe büyük yer verdikleri, arkeolojik kazılarda elde edilen geyik figürlerinden anlaşılmaktadır. Cengiz Han'ın ilk atasının Gök-kurt ile Kızıl(ak) geyik olduğu rivayet edilmektedir. Orhun abidelerinde Bilge Kağan, dağda yabani geyik gülerse mateme gark olurum, demiştir. Geyik, Dede Korkut hikayelerinde de önemli bir yer tutar ve bazen yol gösterir bazen da insanları tuzağa düşürür(Aytaş,99/12:162).

Hz Muhammed'in amcası Hz. Hamza, Müslüman olmadan önce bir geyiği avlamak üzere onun peşine düşmüştü. O sırada geyik dile gelerek Hamzaya şunları söyler: “ Hamza beni niçin takip ediyorsun? Sana evinde ağır iş var.” Bunun üzerine Hamza geyiği avlamaktan vazgeçer ve evine döner ve müşriklerin Hz. Muhammed'i yaraladıklarını görür ve bunu Hz. Muhammed'in mucizesi olarak kabul ederek Müslüman olur(a.g.e:163). Alevîler, Hz. Muhammed'in sevdiği bir hayvan olduğu için geyiği avlayarak öldürmezler(Yörük,1998:216).

Geyik, Alevîlerde ulu kabul edildiği için avı günah sayılır ve uğursuzluk getireceğine inanılır. Orhan Gazi'nin çağdaşı Geyikli Baba tam bir geyik insandır. Geyikli Baba, Abdal Musa'ya geyik sütü içirerek onu geyik türü ile akraba yapar. Ünlü Alevî atası Dede Kargın geyik derisinden taç giyerdi(Bozkurt,1990: 146).

Geyik motifi Türk tasavvuf edebiyatında da önemlidir. Kaygusuz Abdal bir geyiği yaralar ve yaralı geyik bir kulübeye kaçar. Geyiği almak üzere kulübeye giren Kaygusuz Abdal geyik yerine Abdal Musa'yı görür ve ondan geyiği ister. Abdal Musa ona geyik yerine vücuduna saplanmış olan oku gösterir. Gaybi böylece yaraladığının geyik donuna girmiş Abdal Musa olduğunu anlar ve hemen ona bağlanır(Aytaş,99/12:163).

Uygur halk hikayelerinde “**Yeril taş'da** dışlanan yetim kızın kardeşi **sihirli su** içtiği için geyiğe dönüşür(Rahman,1996:137).

Geyik Alevîlerde olduğu gibi Sünnîlerde de makbul bir hayvan olsa gerektir. Çünkü Denizli ili Çal ilçesi Haçalar kasabası Güney Mahalledeki Damardı Camisinin üst kattaki kadınlar bölümünün ön kısmında bir geyik boynuzu asılıdır. Çok eski tarihlere ait olan bu geyik boynuzu erkekler mahfilinden görülebilmektedir.

At

Alevîlerin sevdiği ve Alevî ozanlarının şiirlerinde sık sık bahsettiği hayvanlardan birisi de attır. Alevî semahlarından birisinin adı da **Kirat Semahıdır**. Türklerde at kutsaldır. Oğuz Kağan destanında, Oğuzun at güttüğü ata binerek avlandığı anlatılmaktadır(Bozkurt.,1990:149).

Hun Türkleri, Tanju döneminde her yıl ayın ilk gününde “kurban taşı” üzerinde beyaz atlar kurban eder ve kurultay toplarlardı. Mete Gök ve yer tanrılarına(kutsal ruhlarına)

atalarına, kurban keserlerdi. Sabahleyin Tanju çadırından çıkar, (Gün Ata)yı seyreder, akşamları ise Ay Ata şerefine buhurdanlıklar yaktırırdı(Kalafat,1998:155).

Şato Türk imparatorlukları da at kurban ederlerdi. M.S. 942 senesinde Şato imparatoru ölünce, imparatorun iki atını, ruhuna kurban kestiler. At, Şato Türklerinin yas törenlerinde önemli rol oynuyordu. Onlar gök, toprak, Güneş ve Ay'a büyük kurbanlar vermişlerdi(Kalafat,1998:158).

Göktürkler, beşinci ayda milli ve dini bayramlarını yaparken Tanrı'ya çok miktarda koyun ve at kurban eder, kımız içer, şarkı söylerdi(Kalafat,1998:158).

Eski Türkler, atı Göktanrı'ya kurban olarak kesiyorlardı. Göktürk döneminden itibaren Hakanların at, silah ve bazı aletlerle gömülüyorlardı(Kalafat,1996:24,34). Bugün de Orta Asya'da yaşayan Türklerin hâlâ at eti yediklerini biliyoruz. Türkler Anadolu'ya geldikten sonra bu adetten vazgeçmişler bugün Anadolu'da Tatarların dışında at yiyen hemen hiçbir Türk topluluğu yok gibidir.

Uygurların bazı boyları ata kutsal bir değer vererek atı savaş tanrısı olarak kabul etmişlerdir. Baykal Gölü çevresindeki kayaya pek çok atın resmi oyulmuştur. Cengiz Hanın savaşlarında ak bir at, savaş tanrısını temsilen ordunun önünde yürütülürdü ve ona kimse binmezdi. Sadece savaş bayrağı olarak atın eğerine üç küçük bayrak dikilirdi. İnançlara göre bu at savaş ilahının bineceği attır. Bu yüzden bu ak ata çok iyi bakılırdı. Gültekin dokuz defa çeşitli renkteki atlara binip savaşı kaybeder fakat en sonunda ak ata biner ve savaşı kazanır(Rahman,1996:139-140).

Eski Türkler, Kukunor Gölü yakınına kısır atlarını bırakırlar ve denizden çıkan bir deniz aygırı bu kısraklara aşar ve cins taylar doğardı. Dede Korkut'ta aynı şey anlatılır. İstanbul İktisat Fakültesi odacısı Durmuş Yıldız'a göre, Tokat'ın Reşadiye ilçesi Kabalı Köyünde gölden çıkan aygır, Hasan Paşa'nın kısrağına aşmıştır. Köyde buna inanılmaktadır(Eröz,1990:416).

At kuyruğu kesme Türklerde duygulu bir Türk geleneği idi. Dede Korkut'un Beyrek hakkındaki hikayesinde Beyrek'in ölüm haberi gelince **Ak-boz atının kuyruğunu kestiler** deniliyor. Yiğidin atı, onun en yakın bir eşi gibi görülüyordu. Ölünün atının kuyruğunu kesme geleneğine dullama(tullamak) diyorlardı. Eri ölen at, erin karısı gibi dul kalmış oluyor ve bu, kuyruk kesme yoluyla sembolleştiriliyordu. Nitekim, Alp Arslan Malazgirt Savaşı'ndan önce şehitliğe hazırlandığı için atının kuyruğunu keserek atının dulluğunu da hazırlıyordu. Aynı şeyi askerler de yapıyor; savaştan önce, atların kuyruklarından kestikleri perçemleri, mızraklarının uçlarına asıyorlardı. Ölenlerin atlarının kuyruk veya yelelerinden alınan perçemler, bir sırığa bağlanarak, mezarlarının üzerine dikiliyordu. Böylece kişiler ile devletin dileği ve andı, aynı amaca yönelmiş oluyordu. Oysa bu İslâmiyet'e aykırı bir gelenektir. Çağatay Türk kültür çevresinde "tul at" savaşa binmek için hazırlanan at demekti. Pazırık'ta Hun büyükleri ile birlikte gömülmüş olan atların kuyrukları da birlikte kesilmiş oluyordu(Ögel XI,1991:199).

Hz. Ali'nin **Düldül** isimli atı, Türk muhayyilesinde at sevgisi ile birleştirilmiş ve bir menkıbeye bürünmüştür(Eröz,1990:416).

Kuşlar

Alevîlikte turna ve güvercin kutsal sayılır. İbni Fazlan Türkler'in turna kuşuna taptıklarını söyler(Eröz,1990:407-408). Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan Anadolu'ya güvercin donunda gelir. Güvercin de eski Türklerde uğurlu sayılan ve Tanrı görülen kuşlardandır(Bozkurt.,1990:145-146).

Kaz

Eski Türkler, yabancı kazı uğurlu sayarlardı. Şaman davulunun derisi üzerine kırmızı renkte kurbanlık at, kaz, kartal ve ata binmiş bir şaman resmidir. Altıncı gökte oturan Tanrı Bay Ülgen'e sunulan kurban töreninde kaz önemli rol oynar. Şöyle ki; bu törende şaman, içine ot doldurulmuş ve çadırın yanına yerleştirilmiş bir kaza binerek göklere yükselir ve "yüksel semaya ey kuş" diyerek uzun duasını okur ve arada kaz sesini taklit ederek gökyüzü seyahatine tamamlar ve kurbanlık hayvanın ruhunu oraya bırakarak döner. Ayrıca Kızılbaş Türkmenler, mezar taşlarına kaz ayağı resmi çizerler(Eröz,1990:402-403).

Turna

Şamanizm inancında şamanlar, bir kuş olup uçabilmektedir. Bu kuş, Alevî-Bektaşî folklorunda önemli bir rol oynar ve Hz. Ali'yi temsil eder. Yine Ahmet Yesevi, turnaya dönüşebilmektedir. (Melikoff,1994:157).

Başkurtların bir kısmı turna kuşuna tapıyorlardı. Alevîler turnayı uğurlu hayvan sayarlar ve saygı ile anarlar. Şah Hatai (turnaya vermiş sesini) diyerek, turna sesini Hz. Ali'nin sesi olarak kabul eder ve turnada ilahi bir cevher bulur. Pir Sultan da bir deyişinde şunları söyler(Eröz,1990:409):

Yemen ellerinden beri gelirken

Turnalar Ali'yi görmediniz mi?

Hava üzerinde semah ederken

Turnalar Ali'yi görmediniz mi?

Pir Sultan bu deyişle Kur'an-ı Kerimdeki "Göklerde ve yerde bulunanlar ve dizi dizi kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin?..." Nur Suresi 41. ayetten haberi olduğunu göstermektedir. Turna Alevîlerde hayırlı sayılan kuşlardandır(Yörük,1998:216).

Güvercin

Alevî inancına göre Hacı Bektaş Veli, Sulucakarahöyük'e güvercin donunda gelmiştir. Denizli'deki Sarı kazak Abdal Sultan dergâhı'na kendisinden sonra gelen postnişinin de güvercin donunda dolaştığı söylenir. Onun için güvercin mübarek sayılmakta ve kafeste beslenmez ve onun özgürlüğüne engel olunmaması için serbest beslenir. Avlanmaz ve yenilmez. Eskiden Hacı Bektaş pir evinde de beslenirdi(Yörük,1998:216).

Horoz

Alevîlerde horoz önemli bir hayvandır. Diyebiliriz ki, hayvanlar içinde en makbul sayılanıdır. Horozun diğer adı Cebrail'dir. Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i kurban etmek için bıçağı boynuna sürdüğünde, bıçak kesmedi, fakat taş a çaldı, taş parça parça oldu. Bunun üzerine kızarak, "Ya bıçak niçin kesmiyorsun", dedi. Bıçak dile gelerek "Allah tarafından İsmail'i kesmemekle emrolundum", dedi. İşte o sırada Cebrail geldi ve bir koçu Hz. İbrahim'e getirdi. Cem törenlerinde horoz, Cebrail'i temsil ediyor ve kurbanın dar meydanına gelmekte olduğunu haber vermiş oluyor. Ayrıca Alevî inançlarına göre, Kur'an'daki ilk ayet (Oku) indirildiği zaman Cebrail, Hz. Muhammed'e horoz şeklinde göründü. Bundan dolayı bütün cem törenlerinde kurbandan önce cebrail(horoz) kesilir(Arslanoğlu,98/6:22). Pir Sultan Abdal ise arşta öten horozdan söz eder(Eröz,1990:416).

b) Uğursuz hayvanlar

Keklik

Hz. Hüseyin şehit edildiğinde onun kanına bastığı için Alevîlerce keklik uğursuz hayvanlardan sayılır ve bu yüzden sevilmez.(Bozkurt,1990:152).Keklik Alevîlerde müfsit bir hayvan sayılır(Yörükkan,1998:216).

Katır

Alevîlerce katırın Tanrı'nın lânetli hayvanı olduğu için dölü olmadığına inanılır ve sevilmez (Bozkurt,1990:153). Aynı inanç Sünnîlerde de vardır ve makbul bir hayvan sayılmaz.

Tavşan

Bu hayvan aslında eski bir Türk totemidir. Totemde sevilen ve saygı duyulan yönleri karşılık nefret edilen taraflar da vardır. Zamanla kötü taraf ağır basmıştır. Oğuz destanlarında "altın gözlü tavşan"dan bahsedilir. Töz olarak kabul edilen tavşanın resmi Şaman davuluna çizilir. Tavşanın avlanması ancak sembolik olarak altıncı gök katında(ayda) olur(Eröz,1990:415).

Orta Asya Şamanistleri Tavşana Koza derler ve onunla ilgili ongun da "Kozan Töz" derler. Sibiry Şamanlarının inancında tavşan "Koşucu" olarak nitelendirilir(Kalafat,1998:84).

Altaylılar, ayın altıncı gök katında ve güneşin ise yedinci gök katında bulunduğuna inanırlar ve dolunaya ibadet ederler. Tavşan aya ait semavi bir hayvandır. Ancak altıncı semada avlanmalıdır. Altay kamı bunu temsili olarak gösterir. Burada totem inancının etkisi açıkça görülür. Durkheim'in dediği gibi totemlerde hem cezbedici hem de korkutucu ve nefret edici taraf bulunmaktadır. Çoğu hallerde ikincisi ağır basar(Eröz,1990:385-386).

Erkeklerle tavşan eti yedirilirse güçlenecekleri inancı Göktürkler'de egemendi. Anadolu pagan inançlarına göre tavşan Eros'la Afrodite'yi biraraya getiren hayvandır. Tavşanın etinin kadının ten ve bedenine parlaklık ve güzellik verdiğiğine inanılmaktaydı. Bir söylentiye göre Yezid'in ruhu bir tavşanın bedenine girmiştir(Öktem,1995:255).

Bilindiği Aleviler tavşan eti yemezler. Çubuk Yöresi Alevî Dedeleri ile yapılan görüşmelerde genellikle tavşanın geviş getirmediğini, tek tırnaklı olduğunu ve kadın gibi hayız gördüğünü, ayrıca başının kediyeye, kulaklarının eşeğe, ayakları köpeğe, burnu fareye, kuyruğu domuza benzediğini ve bu yüzden tavşan etini yemediklerini söylemişlerdir.

Tavşan bundan başka İranlı Şiiler, Ermeniler, Kırım Tatarları, Slavlar ve Bektaşî Arnavutlar tarafından yenilmemektedir(Öktem,1995:254).

Prof. Pertev Naili Boratav(1994:56-57)'a göre, tavşanın uğursuz olduğu ve etinin yenilmemesi gerektiği konusundaki inançlar Sünnîler arasında da yaygın bir şekilde bulunmakta ve hatta bu "Tavşanın kaçmasına baktım, etinden öğrendim" şeklinde ifade edilmiştir.

ALEVİLİKTE DOĞA KÜLTÜ

Dağ

Kaşgarlı Mahmut'a göre eski Türkler tabiat olaylarına taparlardı. Türkler göğe Tanrı dedikleri gibi büyük bir dağ, büyük bir ağaç vb. gözlerine büyük görünen herşeye Tanrı derlerdi. Elbiruni Oğuz Türkleri"nin bir pınar yanındaki yere, kayaya ve üzerindeki izlere secde ettiklerini yazar. Mani veya Buda dininde oldukları halde Dokuz Oğuzlar, ülkelerindeki büyük bir dağa taparlar ve dağa kurban keserlerdi(İnan,1976:183-184).

Türkler, Müslüman olmadan önce mukaddes kabul edilen dağlara, yılın belirli zamanlarında ziyaretler yapar, kurbanlar sunarlardı. Örneğin Göktürkler, her sene 5. ayın 10-20. günleri arasında "Altın Dağa" çıkıp Tanrı'ya ibadet etmek suretiyle "Hac" ederlerdi(Danişmend, 1978:79-82).

Türkler; Ötüken, Tanrı, Uluğ dağlarını tanrılar dergâhı diye kabul etmişlerdir. Bu kutsal dağlara olan inançtan dolayı Hun, Göktür, Uygur Hakanları Ötüken Dağı'nı başkent yapmışlardır. Tian-Şan Dağı'na Tanrı Dağı denmesine de, onun masmavi buzlarla kaplı tepelerinin **Han Tanrı, Matağ Ata** isimleriyle anılması da, dağların kutsallaştırılması ile ilgili bir inançtır(Rahman,1996:136-137).

Eski Oğuzlarda her boyun her oymağın kendine özgü kutsal dağı olduğu gibi boylardan kurulu büyük birliklerde de kendilerine ilişkin dağları vardı. Bu dağa kut dağ denirdi. Söz gelimi Gök Türk İmparatorluğunun kutsal dağı ve ormanı Ötüken dağı ve ormanıdır(Birdoğan,1998:60).

Şamanlara göre tüm evren ruhlarla doludur. Dağlar, göller ve ırmaklar bu nedenle hep canlı varlıklardır. Bunu Anadolu'daki Türk ve Kürt Alevilerinde de görüyoruz. Bütün Anadolu'da dağ tepelerinde uluyol velilerinin yatırları vardır. Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde hıdırlık tepeleri bulunmaktadır(a.g.y:60).

Dikkat çekecek şekilde büyümüş ve çatallaşmış ağaçlar, yarlar ve taşlar arasından sızan sular ve membalar kutsaldır veya kutsal ruhların bulunduğu yerlerdir. Eski Türklerde dağların ve ağaçların kutsallığına, membalarda veya kaya diplerinde perilerin yaşadığına inanılmakta idi. Türkmen Aleviler bu yüzden topraklarına çok bağlıdırlar. Çorak bir yere yerleşmiş bile olsalar o köyün bereketsiz toprağını kolay kolay terkedemezler. Çünkü bütün

maneviyatları, geçmişleri, dağları, tepeleri ve yatırları ile oralara bağlanmışlardır.(Yörükan,1998:65). Gerçekten de Çubuk Yöresindeki Alevî köylerinin çoğunluğu da verimsiz topraklar üzerine kurulmuştur.

Günümüzde Adana'dan Çanakkale'ye kadar uzanan şeritte yaşayan Tahtacı Türkmenler, Egede Edremit yakınlarındaki Kaz Dağlarını ağustos ayının son haftası ile ekim başlarında kutsamaktadırlar. Bu kutsama bir çeşit hacdır. Dağın doruğuna yakın yerde Baba ve Sarıkız yatırlarının olduğu kabul edilmektedir(Birdoğan,1998:61).

Yine Çubuk'ta bu Yöre Alevîlerinin kutsal saydıkları Aydos Dağı vardır. Orta Asya'dan gelen Alevî Türkler, hayvanlarını otlatmak için ilk defa Aydos Dağı'na gelmişler ve orada konar-göçer şekilde yaşamışlardır(Kılıç,20.2.99). Bundan başka bu dağın eteklerinde bazı Alevî ulularının yatırları bulunmaktadır. Yine Çubuk Yöresi Alevî ulularından Seyyid Süleyman arkadaşı Sarıulu İbiş ile birlikte Kösrelik Köyü'ne gitmek üzere, bir kış günü yola çıkarlar ve yollarını şaşırarak Aydos Dağı'nın zirvesine çıkarlar ve bu dağa sitem eden bir deyiş söylemişlerdir(Avcı,1987:221-222):

Yazın geldiğini nereden bileyim

Karşı dağın karı eriyip gider

Bir haber sorayım şu akan sudan

O da bağırını yere sürüp gider.

Sabah olup odalara ilişir

Aşığın gözü sinemde alışır

Duyar da eller hep bana gülüşür

Hele vaktin gelsin zorun ne aydost

Avırat koç yiğit meydanda gerek

Kardeş ah ettikçe bölündü yürek

Nisbet Maviyanın sen bunu bırak

Hele vaktin gelsin zorun ne Aydost

Sen Süleyman'ın arz eyledik geldik

Mehmetle tekkeye tecelli kıldık

Biz "Kalü Bela'dan" evveli öldük

Bizi öldürecek zorun ne Aydost.

Rivayete göre onlara Allah tarafından rızık gönderilir. Sonra yola devam ederlerken Mehmet Tekkesi ile karşılaşırlar. Tekkenin yakınında bir köy vardır. Allah'a şükrederek köyün içine girerler.

Su

“Oğuzname”de Oğuz Kağan'ın su tanrısının kızıyla evlenip doğan oğluna da “Deniz” adını verdiği söylenir. Uygur halk hikayelerinde yetim kızın su tanrısının yardımıyla düşmanların elinden kurtulduğu yazılmaktadır(Rahman,1996:137).

Şamanist Türklerde yer-su kültü önemli bir role sahiptir. Eski Türk inancına göre su kutsaldır ve sebepsiz yere kirletilemez. Alevîlerde dağlardan, tepelerden, yarlardan ve taşlar arasından sızan sular kutsaldır ve buralarda kutsal ruhlar bulunmaktadır(Yörükkan,1998:292).

Eskiden yağmurun yağmadığı zamanlarda Kamların **yada taşı** marifetiyle istedikleri zaman yağmur yağdırdıklarına inanılırdı. Eski Türk inancına göre Kamlar bulutları hareket ettirmekte ve gökten kar sağmakta idiler. Kaşgarlı Mahmut Divan-ü Lügat-it Türk'te yaz günü böyle bir olaya şahit olduğunu kaydetmektedir(Kalafat,1998:168).

Orta Asya ve Sibirya'dan Anadolu'ya kadar köy ve kasabalara kadar yağmur duası inancı varlığını sürdürmektedir(Kalafat,1998:168). Nitekim Çubuk Yöresi Alevîlerinde de dedelerin yağmur yağdırdığına inanılır. Konu ile ilgili olarak Çubuğun Dalyasan Köyünden Cemal Gümüşiöğlü, 1954 yılında Dalyasan Köyü hudutları içinde bulunan Demirli Türbe'de yağmur duası yapıldığını ve Kargın Köyü Kalender Veli Ocağı dedelerinden **Boran Dede**'nin dua yaparak yağmur yağdırdığını anlattı.

Ahmet Cevdet Paşa Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa(1981:59) adlı eserinde şunları yazar: “Hz. Muhammed yedi yaşında iken dedesi Abdü'l Muttalip vefat etti, bunun üzerine Hz. Muhammet amcası Ebu Talib'in evine geldi. O sene Mekke'de çok büyük bir kuraklık oldu. Kureyş Kabilesi yağmur duasına gelmesi için Ebu Talib'e başvurdular. O Hz. Muhammed'in elinden tuttu ve O'nu Kabe'ye getirdi. Hz. Muhammet, parmağını göğe kaldırdığı gibi yağmur yağmaya başladı.” Demek ki, Hz. Muhammed'in bu mucizesinin bir keramet olarak onun soyundan gelen dedelere geçtiğine inanılmaktadır.

Alevîlerde su kutsal olduğu için ona tükürmek, içmek günah sayılır. Oğuzlar oldukça geç dönemlerde bile inançları doğrultusunda suya girmezlerdi. Çünkü su kutludur, arıdır. Bu yüzden yıkanarak kutlu olan suyu kirletmek büyük günahdır(Bozkurt:1990:135).

Kazaklar, kadınları kısır olursa çölde tek başına bir ağaç, bir kuyu veya bir su yanında durup bir koyun keser ve gecelerler(Birdoğan,1998/6:65).

Tahtacı Türkmenler her yıl 5 Mayıs 6 Mayıs bağlayan gecede gün ağarmadan kalkarak köy yakınındaki kutlu su saydıkları akarsuda yıkanır. Kadınlar başlarına bahar dalları takar ve gene topladıkları bu dallarla evlerinin kapısını süslerler. İnançlarına göre bu sular bir yılın yorgunluğunu ve kötülükleri giderecektir(Birdoğan,1998/6:65).

Ağaç ve Orman Kültü

İlkel mitolojide yeryüzü de bir Tanrı idi. Onun her önemli yönü bir mabudun kontrolünde bulunuyordu. İnsanların olduğu gibi ağaçların da ruhları vardı ve onları kesmek açıktan bir cinayetti. Kuzey Amerika Kızılderilileri kendilerinin yenilmelerinin sebebinin beyaz insanların ağaçları kesmelerine bağlıydı. Çünkü onların ruhları kızıl insanı koruyordu(Durant, 1978:117).

Anadolu Alevîlerinin eski dinleri olan Ari ve Asyatik dinlerden getirdikleri kutsallıklardan birisi de ağaç ve orman kültürüdür. Göktürk ve Uygurlarda Ötüken Ormanı'nın kutsal sayıldığını biliyoruz. Şamani Türklerin kutsal ağacı kayın ağacıdır. Çocuğu olmayan kadınlar bu ağacın altında dua ederler. Evliya Çelebi, Kuzey Kafkasya'da ağaca tapan insanların bulunduğunu anlatır(Birdoğan,1998/6:62).

Alevîlikte dibinde evliya mezarı bulunduğu inanılan ağaçlar, kutsal sayılmaktadır, bunlara çaputlar bağlanarak ondan dilekte bulunulur. Dilek evliyadan dilenir, ağaçtan topraktan değil (Er,1996:46).

İlkel insan kendisini çevreleyen bitki dünyasından bıçaklar, iğneler, şişler, maşa, kerpeten, ip, kumaş gibi yüzlerce alet yaptı. Hepsinin üstünde kendisine bir sopa yaptı. Bu alçakgönüllü bir icattı. Fakat bu değneğin kullanıldığı yerler öylesine çeşitli idi ki, insanoğlu meleklerin çubuğundan ve sopasından Musa'nın asasına, Romalı konsülün bastonuna, kahinlerin litiusuna, hakim ve kralın çekicine kadar sopayı daima kudret ve otoritenin bir sembolü olarak gördü(Durant, 1978:34).

Cem törenlerinde Dedenin elinde Tuba ağacından yapılmış üç boğumlu bir değnek bulunur. Bu değneğin kutsallığına inanılır. Değnek dede tarafından talibin omzuna vurularak "Allah, Muhammed, ya Ali" denilerek talip dualanır(Er,1996:46). Şaman ayinlerinde kayın ağacının yeri büyüktür. Bu Alevîlikteki Tuba ağacı gibi mistik ve dini bir rol oynar(Eröz,1990:371).

Her köyde bulunan ve erkân değneği denilen bu ağaç kutsal sayılır. Erkân titizlikle saklanır. Dileği olanlar onu ziyaret ederler. Bütün toplum görüldükten sonra erkân ortaya çıkarılır, su ile yıkanır, dede ile rehber erkânı tutar, bütün topluluk erkânın altından geçer ve herkesin sırtına erkân sürülür(Bozkurt,1990:141). Erkân değneğinin üç boğumlu olması üçleri(Allah, Muhammet, Ali) ifade eder. Törenlerde değneği öpüp, altından geçenlerin geçmişteki günahlarının affedildiğine inanılır(Er,1996:62):

Altından geçenler sıratı geçti

Suyundan içenler Kevseri içti

Didarı gördü, meydanı gördü

Erkân elinden günahı biçti.

Dede Ahmet Kuzukıran'ın(18.3.98), açıklamasına göre, erkân çubuğunun temeli, cennetteki Tuba ağacına dayanmaktadır. Bu, kırklar ceminde Peygamber'e Cebrail

tarafından getirilen 12 tutam uzunluğunda bir çubuktur. Hz. Muhammed, Mirac'a çıktığı zaman, Allah kendisine "Sen bana sitem etme, Ben de sana zulmetmeyeyim" buyurdu. Bunun nişanesi olarak erkân değneği, Hz. Muhammed'in omzuna vuruldu. Böylece Hz. Muhammed, Allah'ın erkânından geçmiş oldu. İşte cem törenlerindeki erkân değneği uygulaması, bunu sembolize etmektedir.

Tahtacılar ormanı adeta özür dileyerek keserler. Ağaç kesmeden önce törenler yapılır, kurbanlar kesilir ve bu topluca yenilir, ancak ondan sonra orman kesilebilir. Ayrıca Muharrem ayında ve Salı günleri orman kesilmez(Bozkurt,1990:142).

Ağaç, Anadolu Alevîlerinin yurtlarını bulmalarında onlara kılavuzluk etmiştir. Hoca Ahmet Yesevi, esasını Anadolu'ya atarak Hacı Bektaş Veli'yi Anadolu'ya göndermiştir(Birdoğan,1998'6:63).

Orta Asya'dan beri Türklerde ağaç kutsaldır ve ermişlerin yatırları genellikle ormanlık alanlarda bulunur. Bu sebeple Türklerdeki ağaç sevgisi ve ona bir kutsallık atfedilmesi, Türklerin yaşadığı ülkelerde ağacın ve ormanın korunmasını sağlamıştır. Ancak İslâmiyet tabiat kuvvetlerine tapınmaya ve putperestliğe karşı olduğu için batıl itikatların yıkılması adını Anadolu'da ilk orman nizamnamesinin çıktığı 1869 tarihine kadar orman hiçbir yasaya bağlı olmaksızın ferdin isteklerine göre gelişigüzel tahrip edilmiştir(Armağan,1977:23) Görüldüğü gibi Türkiye'de bu konu yanlış anlaşılıp yanlış uygulandığı için ormanlar korunmamış yok edilmiştir. Hâlâ yeşilin ve ormanın korunması konusunda yeterli bilincin bulunduğunu söyleyemeyiz. Çünkü Meskenlerimizde çimenlerin eğitimli-eğitimsiz insanlar tarafından hiç rahatsız olunmadan çiğnendiğini ve ağaçların koparıldığına şahit oluyoruz. Üniversite kampüslerinde bile buna dikkat edilmediğini yöneticiler tarafından ekilen çimlerin çok kısa bir sürede öğrenciler tarafından çiğnenerek tahrip edildiğini ve ağaçların yol tarafında bulunan yapraklarının hergün birer ikişer yine öğrenciler tarafından koparıldığına üzüntü ile şahit olmaktayız. Bu durum ülkemizde hâlâ eğitimin, daha çok kafaya bilgilerin yığılması olarak görüldüğünü ve olumlu davranış değişikliği anlamında algılanmayıp üzerinde durulmadığını göstermektedir.

Oysa ağaçlar, bir ülkenin zenginlik kaynağıdır. Soluduğumuz havadan içtiğimiz suya, yazdığımız kurşun kalemden okuduğumuz kitaba, oturduğumuz masaya kadar hemen her yerde ağacı görürüz. Ayrıca orman içinde çeşitli bitki ve hayvanları da barındırmaktadır. Ayrıca üzerinde oturduğumuz ve onda yetişen besinlerle beslendiğimiz toprağın korunması da yine orman ve yeşille mümkün olabilmektedir. Herkesin bildiği bir gerçek her yıl Kıbrıs büyüklüğündeki bir toprak parçası yağın yağmurlardan oluşan sellerle deniz ve göllere taşınmakta ve toprak yok olmaktadır. Bu konu, az sayıdaki aydının dışında çoğunluğu rahatsız edip düşündürmemektedir. Oysa Eski Türkler, kutsallık inancı ile de olsa bu konuda bizden çok daha duyarlı ve bilinçli idiler.

Toprak Kültü

Eski Türklerde yağız yer diye anılan toprak en son kutsanmaktadır. Şamanizmde dinsel törenlerde içilen içkilerin son damlası bu yağız yerin hakkıdır, diyerek toprağa dökülür. Yine günahkar ölümlerin başı toprakla buluşmasını diye başları taş üzerine konulur. Tahtacı Türkmenlerde zina en büyük suç kabul edildiği için bu günahı işleyen kişilerin cesetleri

toprağa gömüldüğünde başları dışarıda tutulur. Bu gibi kişileri idamla cezalandırdıklarında meyve vermeyen ağaca asarlar(Birdoğan,1998/6:66).

DİNSEL TÖREN VEYA AYINLER(Cem)

Törensiz hayat, mânâsız bir hayattır. Gelişmiş her kültürde doğum, ölüm, delikanlılık ve evlenme gibi hayatın önemli olayları için törenler yapılır. Tören yapmak ruhsal bir ihtiyaçtır. Tören yalnızca önemli işler için değil, küçük ve günlük olaylar için de yapılır. Örneğin toplu olarak yenilen yemek veya ziyafet, tören haline sokulmuş demektir. Bu şekilde yalnız vücut değil aynı zamanda ruhlar da doyurulmuş olur(Tomlin,1959:32). Katıldığımız iki cem töreninde şahit olduğumuz gibi, Alevî cem törenleri hem maddi hem de ruhsal doyumu esas almaktadır.

Eski Türkler dinsel ve sosyal sistemlerinin gereği olarak her vesile ile toplantılar, şölenler, toylar, ziyafetler düzenlerler; burada yer içer, eğlenir veya yas tutarlardı. Bu sosyal dayanışma ve kaynaşmanın vesilesi olurdu. Tarihin en eski devirlerinden günümüz Türkiye'sindeki cemlere kadar hep böyle olmuştur. Buralarda kesilen kurban ve yenilen yemekler yanında bol miktarda içki içilir ve raks(semah) edilirdi(Eröz,1990:304).

Türk toplulukları doğum, sünnet, düğün, bahar bayramı, ölüm ve diğer sebeplerle kurban keserek aş veren, hayır yapan Türkler binlerce yıl önceden sosyal adaleti gerçekleştirmişlerdir. Böylece evinde fakirlikten dolayı yemek pişiremeyen kimseler her gün bir sofraya çağrılarak dayanışmacı bir toplumda yer aldıklarının farkına varırlardı. Bu İslâmiyet'in yüksek prensipleri ile birleşince bu daha güçlü hale gelmiştir. Nitekim Kazakların **Karnı acıkan karalı eve koşar** şeklinde bir atasözü vardır(Eröz,1990:345).

Cem: toplanmak, topluluk, toplantı ve cemiyet anlamına gelir. Ayin ise Farsça bir kelime olup, adet, görenek, kanun, töre karşılığıdır. Aynı zamanda usul ve ibadet tarzı anlamına da gelir. Cem ayini ise toplantı töresi, cem adeti, cem töreni, biraraya gelme yolu anlamına gelir. Tasavvufta cem, yaratılmışları görmeyerek Hakkı görmek demektir(Fırlalı,1996:236).

Prof. Niyazi Öktem'(1995:243)e göre cem, İslâm'ın özüne uygundur. Hz. Muhammed zamanında cami sosyal, ekonomik konuların konuşulduğu yerlerdi. Camilerin ibadet ağırlı yerler olmaları Emevi Hanedanı dönemine rastlar.

Eski Türklerde özellikle Şamanist dönemde kadınlı erkekli dini toplantılar düzenlenir ve toplantıya katılanlar bir daire halinde yere otururdu. Kadın ve erkeklerin oturdukları yerler statü ve yaşlarına göre sıralanmakta idi(Çakıroğlu:1996:84).

Bu törenler Müslümanlıktan sonra da devam etmiştir. Aynı törenler Yesevilikte de vardı. Ahmet Yesevi'ye göre erkek ve kadın bir ehl-i Hak meclisinde bir arada zikir ve ibadete devam etseler bile, Hak Taala, onların kalplerindeki her türlü kin ve düşmanlığı yok etmeye muktedir(Köprülü,1984:34). Babai ayaklanmasını gerçekleştiren Baba İlyas da Amasya'nın Çat köyünde kurduğu dergâhında bu tür kadınlı erkekli törenleri devam ettirmiştir(Ocak,1980:10).

Alevîler, cem usulüne ve diğerk adetlerine görgü, sürekl, yol adını verirler. Türk kültüründe de, yol, töre demektir(Eröz,1990:99). Alevîlerdeki cem töresi bölgeden bölgeye ve hatta ocaktan ocağa değışlik göstermektedir. Bununla ilgili olarak Alevîler, “yol bir sürekl binbir” derler.

İrene Melikoff(1994:126)’a göre Cem ayini ile Şaman merasimleri arasında benzer noktalar bulunmaktadır. Bunlar, şarkılar ve oyunlar, alkol ve uyuşturucu kullanma, kurban kesme, kadınların törende bulunmaları, Şamanizm’deki Şamanlara karşılık Alevîlerde dede bulunması v.s.dir.

Eski Türklerde Şamanlar hem hukuk hem de din adamıdır(Ankay,1999:2). Dedelerinde hem din adamı ve hem de cemde talipleri yargılayan bir yargıç rolünü oynamaları buradan gelse gerektir. Fuat Bozkurt (1990:82-83)’a göre, cem törenleri toplumsal yargı, bir okul, bir tür eğlence, toy ve şölendir; yenilir, içilir, eğlenilir ve yas tutulur.

Yavuz Selim’den sonra Osmanlılarda Alevîler zulüm ve kısımlara uğradıkları için Osmanlı kadılarına ve onların uyguladıkları hukuka olan inançlarını yitirmişler, kendi içlerine kapanarak sorunlarını kendi aralarında çözmek için bir takım mekanizmalar meydana getirmişlerdir(Selçuk,1991:261). Bugün de kırsal kesimde yaşayan Alevîler, dedeler aracılığıyla sorunlarını kendi aralarında çözerler, bu yüzden mahkemeye intikal ettirilen olaylar son derece azdır.

Rıza Zelyut’a(1992:69) göre, İmam-ı Cafer Sadık döneminde Alevîler özel ibadet toplantıları yapmaya başladılar. İlk cemler bu toplantılar olarak kabul edilebilir.

Cem ayini Miraç olayından sonra kırklar meclisinde yaşanan olayların ve bu mecliste bulunan kişilerin sembolik olarak temsil edildiğı bir ayin ve onun yeryüzündeki bir tekrarı ise bu hayatı ve o heyecanı yaşamaya vesile olacak her şeyi sırasıyla yapmak dini ibadetin bir gereğı olacaktır. Ayinin yapıldığı kırklar meydanı Hz. Ali’yi yola girişi temsil ettiğine inanılan eşik olmak üzere bu mekanın bütünü kutsal sayılacak ve en azından saygıdeğer bulunacaktır. Böylece cem iman ile amelin, akide ile geleneksel merasimlerin meczedildiğı tam anlamıyla bütünleşmemiş bile olsa bir araya getirildiğı bir tali-ayinler yumağı olarak karşımıza çıkacaktır(Yörükkan,1998:131).

Bu törenlerde sadece ibadet değıl aynı zamanda Alevîlik eğitimi de yapılmaktadır. Çünkü bütün tasavvuf akımlarında olduğı gibi Alevîlikte de amaç, insanları eğitmek, onları kötülüklerden uzaklaştırmak ve sonuçta olgun birer insan(insan-ı kamil) haline getirmektir.

Cem toplantıları ocak ayının birinden mayıs ayı sonuna kadar yapılabilir. Cem toplantısının yapılabilmesi için dedenin köye gelmesi gerekir, aksi halde dedesiz cem toplantısı yapılamaz(Kuzukıran,23.4.98).

Cem törenlerine kadın erkek bütün erenler katılabilmektedir. Ancak musahibi olmayanlar, suçu olan insanlar, zina yapan, kız kaçırarak, hırsızlık yapan, küs olan insanlar katılamaz, Rızalık alıp barıştığı takdirde ceme katılmaya hak kazanırlar. Peyik tarafından haberdar edilen halk, akşam bildirilen saatte 5-7 gibi Meydan Sofasına gelirler. Köyde farklı ocaklara bağılı taliplerin olması onların cem toplantılarına katılmalarına engel değıldir. (Er,1996:42).

Cem yapılan gecelerde oraya yeni ve temiz elbiselerle gidilir. Dedeler genellikle üç etekli entari giyerler. Nitekim Turfan'da bulunan eserlerde görülen resimlerde Türklerin 13 asır önce üç etekli entari giydikleri görülmektedir. Kadınların da eski milli kıyafetleri ile gelmeleri şarttır ve buna uyulur(Yörük,1998:120).

Çubuk Yöresi Alevîliğinde halen dedeler üç etekli entari giymiyorlar fakat dedelere mahsus özel kıyafetler bulunmakta ve fakat pek giyilmemektedir. Nitekim Karaağaç Köyündeki Muharrem Kurbanında Meydan Sofasında, Sırmalı yeşil cübbe ile yeşil bir kemerbest ve onun üzerinde püsküllü fes bir direkte asılmış olarak duruyordu. Resim çekmek istediğimizi söylediğimiz için dede Ahmet Kuzukıran tarafından giyilmiş, çekim bittikten sonra çıkarılıp duvara asılmıştır. Çubuk-Çit Köyü Abdullah mahallesindeki Dar Kurbanında ise orta yaşlı iki kadının üzerlerinde üç etekli milli kıyafet bulunuyordu.

Erkekler; üzerindeki saat, köstek, tütün tabakası gibi dünyevi eşyaların hepsini çıkarırlar. Kadınların saçları, ölü saçları gibi çözülür ve omuz üzerinden iki yana sarkıtılır. Çoraplar çıkarılır ve dedenin huzuruna yalınayak varılır. Cemden sonra erenler birbirlerine "miracın kutlu olsun" derler. Cemdeki bu merasim kamin göklere yükselmesi ve orada Tanrı huzuruna varması, suçları affetmesi gibi bir şeydir(Yörük,1998:56).

Başlangıçta cem törenlerine katılabilmek için musahipli olmak gerekirken, Yavuz Sultan Selim döneminden sonra gençlerin ve çocukların Alevî töresini öğrenebilmesi için onların da törenlere girebilmelerine müsaade edilmiştir. Bugünkü uygulama bu yöndedir. Ancak musahip kurbanına sadece musahipli olan Alevîler katılabilmektedir. Musahibi olmayanlar katılsa bile musahip töreninin yapıldığı bölümde dışarı çıkarılırlar. Ayrıca Çubuk Yöresi Alevîlerinde kurbanın yüreğini sadece musahipli olanlar yiyebilmektedir. Kendilerine verilse bile musahipli olmayanlar bunu yememektedirler.

Dede Derviş Akın'a göre musahibi olmayan üç kişi ceme girse lokma helal değildir. Musahibi olmayan, bekar olan ve kazancı olmayan ceme giremez(Cem Vakfı,2000:183).

Tahtacılar cem ayinine girerken kabirlere rakı dökerler. Bir olay dolayısıyla bir adak adayacakları zaman kabirlere yarım okka rakı adarlar. Rakı eski Türklerde bütün kutsiyet ve önemini Alevîlerde korumuş ve bundan dolayı Alevîlerin cem ayini bir rakı ayini olmuştur. Eski Türklerdeki milli av ve toy merasimleri yerine Alevîlerde kurban merasimleri yapılır. Ayin süresince önce tekleme, sonra çiftleme, daha sonra üçleme, beşleme ve yedileme şeklinde ayin boyunca rakı içilir. Cem törenlerinde eski Türklerde olduğu gibi dişi hayvan kurban edilmez(Yörük,1998:120). Gagavuzlar, mezarların üzerine çiçek ve çelenk koyup, su ve şarap dökerler(Erden ve Diğerleri, 1999:180).

Almanya'da yaşayan sosyolog ve eğitimci Cengiz Yiğit, Almanya'da dedelerin cem törenlerini kendisine göre yürüttüğünü ve bu konuda birliğin olmadığından yakınmaktadır. Ona göre cem ayininin nasıl yapıldığı yazılmalı böylece hem yapılan cemlerde birlik sağlanmalı ve hem de talipler cemin nasıl yapıldığını ve okunan duaları önceden öğrenmeli ve cemde dede okudukça bilmeli ve uygulayabilmelidir(Cem Vakfı,2000:194).

Tekke ve dergâhların kapatılmasından sonra genellikle Türkiye'deki Alevî gruplarından bazıları bu yasağa uyarak cem törenlerini yapmamışlardır. 1959 yılında Sün köylüleri, kendilerini saf ve temiz bulmayıp günahkar kabul ettikleri için tarikatın icaplarını yerine getirmediğini söylemişlerdir. Sivas'ın Divriği İlçesi Eğrisu(Anzahr) köyünde halen cem

cemaat yapılmamaktadır. Erzincan-Bağıştas'ta 15-20 yıldır cem yapılmamaktadır. Aynı yerde Ağu İçenli ve Ali Abbaslı dedeler bundan yaklaşık 40 sene önce bir evde misafir kalıyorlar ve her türlü ihtiyaçları karşılandığı halde ne dua ediyorlar ve ne cem yapıyorlar fakat taliplerden 300 lira para istiyorlar. Çoğu dedeler taliple evlendi ve evli kadın kaçırdılar böylece inanç ve itikat zayıfladı(Yaman,1.2000:36-37).Bu sosyolojik anlamda bir toplumsal çözülme örneğidir.

1999 yılı Haziran ayında Sivaslıların Zenger Paşa Konağında yaptıkları ceme katıldık, fakat bu cemin çok kısa sürdüğünü saz çalmakla başlayıp saz çalmakla bitirildiğini ve çoğu erkânın yerine getirilmediğine şahit olduk. Ayrıca cem bir iki saat içinde bitirilmiştir. Bu cemde bütün erkânın yerine getirilememiş olması Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Alevîlerin bu yasağa uymaları sebebiyle uzun yıllar cem yapılamadığından bazı erkânlar unutulmuş olabilir. Oysa Çubuk yöresi Alevîleri Cem yapma yasağına uymadıkları için cem geleneği aksamadan devam etmiş yüzyıllardan beri orijinal şekliyle bugüne kadar korunabilmiştir. Çünkü Çubuk Yöresindeki cemler yaklaşık 10 saat sürmektedir.

Cem törenlerine genellikle Alevî olmayanlar alınmamaktadır. Prof. Mehmet Eröz(1978:1)'e göre Alevîlerin bu kapalı cemaat hayatları, sır ve gizlilikleri tamamen Türk kültürü ile ilgilidir.

Prof. Yörükân(1998:35)'e göre Alevîlikte akidelerin ve ayinlerin gizli tutulması onun resmileşmesini ve genelleşmesini engellemiştir. Ona göre ayinlerin herkese açık yapılması bazı erkânın terkedilmesi zorunluluğunu ortaya çıkaracaktır. Bununla ilgili olarak erkândan geçme ve sahip musahip olma erkânları kaldırıldığı zaman Alevîlik ortadan kalkmış olur.

Araştırmacı Dr. Ali Aktaş(99/12:66) da konu ile ilgili şunları yazmıştır: “Cem törenlerine ister Sünnî olsun isterse başka dinden birisi olsun dışarıdan birinin girmesi ve töreni izlemesi geçmişte ve günümüzde mümkün değildir. Sünnîler, Alevîlerin cem törenlerinde mumsöndü yaptıklarını iddia etmektedirler. Ulusal bütünlüğümüz açısından tehlikeler oluşturulan bu yanlış inanış günümüzde de yaşatılmaya çalışılmaktadır.”

Halbuki bu satırların yazarının Çubuk yöresinde katılmış olduğu iki cem töreninden birisi, 1998 yılında Gazi Üniversitesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi'nin düzenlediği (Dr. Ali Aktaş'ın da katıldığı) sempozyumda bir bildiri olarak sunulmuş ve sonradan basılan “Sempozyum Bildirileri” kitabında ilk bildiri olarak basılmıştır. Diğerleri ise bu derginin YAZ/98/6 sayısında yayımlanmıştır. Araştırmacının bunlara bakmadığı ve incelemeyeceği veya bunları yok farzettığı anlaşılmaktadır.

Katılımsız gözlem tekniği ile incelenen bu cem törenlerinde ibadet ve zikirden başka bir şey yapılmadığını gördük. Zaten bunun böyle olduğunu biliyorduk fakat bunu belgelerle kanıtlamak istedik. Ceme girmedeki esas amacımız, Sünnî önyargılardan birisinin yıkılmasını amaçlamaktı. Bunu az çok başardığımızı sanıyoruz. Nitekim adı geçen yazıları okuyan bazı Sünnî aydın ve üniversite öğretim elemanlarının “cem törenlerinde ibadet yapıldığını bilmiyorduk,” dediklerine şahit olduk.

Gerçi, ikrarsız kabul edildiğimiz için ceme girişimiz bazı Alevî dostlarımız tarafından hoş karşılanmamış ve beni ceme kabul eden dede üzerine büyük baskılar yapılmıştır. Bu

yüzden bazı dedeler, Abdal Musa, Kızıldeli cemlerine götürmek istedikleri halde taliplerinden gelen baskılar yüzünden buna müsaade edememişlerdir.

Kendisi Alevî olan Rıza Zelyut'a göre Alevîler kendilerini anlatmak istiyorlarsa mutlaka cemlerini Alevî olmayanlara da açmak zorundadırlar. Biz de bu kanaati paylaşıyoruz. Cem törenlerinin yasaklandığı ve bunun kontrolünün yapıldığı dönemlerde bunu anlayabiliyoruz fakat bugün böyle bir şey söz konusu değildir. Gizliliğin olduğu yerde ister istemez çeşitli asılsız söylentiler çıkacaktır. Bunu önlemenin yolu, açıklığı tercih etmektir. Gerçi her önüne geleni ceme kabul etsinler demiyoruz ama objektif araştırmacılara kapıyı kapatmalarının doğru olmadığını düşünüyoruz.

Belli başlı cem törenlerinin adları şöyledir: Abdal Musa Kurbanı, Birlik Kurbanı, Musahip Kurbanı, Kızıldeli Kurbanı, Dar Kurbanı'dır(Kuzukıran, 18.3.1998.).

Şimdi bu kurbanlar veya cem törenleri hakkında kısa bilgi verelim.

Abdal Musa Kurbanı

Buna birlik kurbanı da denir. Her yıl ocak ayının birinden itibaren kesilebilir. Bu, yıllık tarikat toplantılarının ilkidir ve bir bakıma bu, törenlerin başladığını gösterir. Köylüyü birliğe, beraberliğe davet anlamı taşır. Bu kurbanın masrafı, cem törenine katılanlardan eşit şekilde bölünerek karşılanır(Kuzukıran, 18.3.1998).

Abdal Musa Kurbanı kesildiği yıl, köyde elem, keder, hastalık olmayıp ekin ve ürünün bol ve bereketli olacağına, çocuk doğarsa anne-babası ve büyüklerine saygılı olacağına inanılır(Yaman,1994:218).

Abdal Musa kurbanına Doğu Anadolu'da ve Erzurum çevresinde pek rastlanmamaktadır. Orta Anadolu'da ise genellikle görgü kurbanları bitince ortak bir Abdal Musa Kurbanı yaparak o devredeki hizmetler mühürlenmiş olur(Yörükkan,1998:331). Nevruz ve Hidrellez ise Batı Anadolu Alevîlerinin dinsel törenidir(Bozkurt,1990:201).

Nevruz Kurbanı

Çin tarihçileri, Hun Türklerinin 21 Mart tarihinde kırlara çıkıp yanlarında getirdikleri yiyecekleri yediklerini yazar. Bu gelenek Hunlardan sonra Uygurlarda da görülmüştür. Orta Asya Türkleri 21 Martı Türklerin Erkenokondan çıkış bayramı olarak kutlamaktadırlar. 12 başlı Eski Türk Takviminin ilk günü, yani yılbaşı 21 Mart Nevruzdur(Tan, 200:99).

Sultan Nevruz 21 Mart günü Alevîlerin büyük bayramıdır. Ulu tanrı dünyayı bugün yaratmıştır. Ayrıca Hz.Ali'nin doğum günü, evlendiği gün, Hz. Yusuf kuyudan bugün çıktı, Hz. Muhammet Gadirihum'da Hz. Ali'yi bugünde vasi(önder) tayin etmiştir. Bugün şeker, şerbet ve çiçeklerle kutlanır ve yaşatılır(Yaman,1994:221).

Nevruz Alevî-Bektaşî kültüründe Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'in doğduğu ve Hz. Ali'nin Hz. Fatma ile evlendiği ve Halife olduğu gündür. İstiklâl Savaşı sırasında 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açıldıktan sonra ilk nevruz 21 Mart 1921 tarihinde kutlandı. II. İnönü Muharebesi sırasında sönük geçen Nevruz kutlamaları Büyük Taarruza hazırlık yapıldığı günlerde 22 Mart 1922 tarihinde görkemli bir şekilde kutlandı. Bu şenliklerin çok canlı bir şekilde yapılabilmesi için bütün okullar haftalar öncesinden hazırlanmaya başladılar ve bu şenlik Genelkurmay Başkanlığı'nın bulunduğu küçük tepenin altındaki çayırılık alanda yapıldı(Tan,2000:101-102).

İlkbaharda doğanın uyanması ile ilgili olarak kutlanan Nevruz bayramı Orta Asya ile İran'da oldukça yaygındır. Çok uzun bir geçmişe sahip olan bu geleneksel bayram Uygur tarihinde de önemli bir yer tutar. Nevruz Uygurlarda çeşitli oyunları içeren bir tiyatro gibi sahnelenip kutlanmaktadır. Bu bayramda halk büyük bir coşku içinde Nevruznameler söyleyip dans ederler. Müzik eşliğinde bir çok sanatsal gösteriler yine bu bayramın vazgeçilmez etkinliklerindedir. At yarışı ve oğlak oyunu ile biniciler becerilerini sergilerler(Rahman,1996:122-124).

Yukarıda konu edildiği gibi Nevruz Batı Anadolu Alevîlerinin dinsel törenidir. Orta Anadolu Alevîleri bugünde cem töreni yapmazlar. Nevruz Alevîlerin en büyük bayramıdır. Bu günde çocuklar dağlardan nevruz ve sümbülleri toplar getirirler. Akşam cem yapılır. Cem evinin ortasına kazanla süt getirilir ve içine iki temiz saman çöpü atılır ve ağız kapanır. İki saman çöpü birleşir bu, orada bulunanların gönül birliğini simgeler. Süt ve lokma dualanır; cemaata süt, sümbül ve lokma dağıtılır. Nevruzun önemi şuradan gelir(Atalay,2000:56):

1. 1. Hz. Ali'nin doğum günüdür.
2. 2. Hz. Ali'nin Hz. Fatümatüz-Zehra ile evlendiği gündür.
3. 3. Güneşin Hammel burcuna girdiği gündür.
4. 4. Eski göçebe Türklerin kışın sığındıkları yerlerden obalarına çıkmaları, yeni hayata kavuşmaları sebebiyle en sevinçli oldukları gündür.

Bu mutlu günde Alevîler cem yaparlar, lokma yerler, lokmalar yenir, ibadetler yapılır ve semahlar dönülür, sazlar çalınır ve Hz. Ali'nin mevlüdü okunur. Bu mevlütten çok kısa bir örnek alalım(a.g.y:56):

Şah-ı Merdan Murteza doğdu bugün

Yüce, üstün şah Ali doğdu bugün

Temiz soy nurundan geldi Kamile

Çün Abu Talipten oldu hamile

Öyle bir gün doğdu nur Nevruz idi

Öyle ki bir yevmi nur Efruz idi

Sayesinde Haydar'ın buldu hayat

Şanlı şerefli gün gördü kainat

Kızıldeli Kurbanı

Tarikatın mührü, yıllık tarikat törenlerinin bittiğini gösterir. Her zaman kesilebilir genellikle bu tören her yıl mayıs ayında yapılır(Kuzukıran,23.4.98).

Musahip Kurbanı

Musahip olmak isteyen iki aile kurban kesmek zorundadır. Bunun için dededen gün alırlar ve kurbanı dedenin nezaretinde keserler. Ayrıca o gece cemdeki bütün masrafları bu iki aile çekerler.

Musahip kurbanında, bu kurbanı sadece musahipliler yiyebilir. Kurban parçalanırken eklem yerinden parçalanır ve bütün olarak pişirilir. Ayrıca kurbanın kemikleri, derisi ve diğer artıkları toprağa gömülür.

Çubuğun Yukarı Emirler Köyü Cibali Ocağı taliplerinden Rıza Akdoğan(7.98) cem ayinini şöyle anlattı: Dede sağ köşede oturur, Dede vekili Baba sol köşede oturur. Cem evi kadın ve erkekler olmak üzere iki musfalıdır. Gerek kadınlar ve gerekse erkekler kendi musfalarında yaş sırasına göre otururlar. Kapıcılar bütün köyü dolaşarak hastası ve küçük çocuğu vb. mazereti olanları tespit ederek bunları cem sahibine haber verirler. Kapıcılar da eline, diline ve beline sahip olup tüm erenlerin (cemaatin) itimadını kazanmış kimselerdir. Cem törenlerinde erenler bir şey yese içse dededen himmet alırlar, çünkü himmet iç düzeni sağlar.

Bir kimse bu cem ayininde bulunabilmek için önce pirine ikrar vermelidir. Yani ben bu cem ayinine geleceğim, her ibadetinde bulunacağım, Allah'ın emrine, Ehli Beytin gidişatına uyacağıma dil ile ikrar ve kalp ile tasdik ederim, diye dedeye ve erenlere söz verir. Cem ehli olabilmek için bir mümin mutlaka akranı birisiyle musahip olmak zorundadır. Çünkü bunun öncesi iki cihan serveri Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin Gadiruhum'da ilan edilen kardeşliğine, ensarın muhacirlerle olan dünya ve ahiret kardeşi olmasına dayanır. Kardeşliğin önemi, öz kardeşinden daha ileri olmasıdır.

Kardeşlik olmanın en büyük önemi, Gadiruhumdaki gibi çarşafa girmektir. Kardeşlikte kesilen koç İbrahim Halilullah'ın kestiği koçu temsil etmektedir. Kardeşlik olunurken iki kardeş çarşafa yatar. Bunların bacıları ayak uçlarında dara(el bağlama) dururlar. Bunun anlamı cenaze namazı nasıl ayakta kılınıyorsa bunun gibi ayakta namaz kılmaktır. İşte ölmeden ölmek, iki kardeşin kefen misali çarşafa girmesi, iki bacının da cenaze namazını kılmasını temsil etmesidir. Bunlar çarşafta yatarken Ayet'el Kürsü okunur ve kendine güvenen erenler, el bağlar iki dizlerinin üzerine otururlar. Bunun anlamı Kabe'de hacıların halka namazıdır. Tüm erenler bu iki hacının etrafında halka namazı kılarlar. Bunlar işte cem ayininde hacı sayılırlar. Çünkü akşamdan bu tarafa yapılan tüm işler ve hizmetler Kabe'yi ziyaret etmeyi temsil ederler.

Hacılar, çarşıaftan kalkınca Allah rızası için Ehli Beyt yüzü suyu hürmetine dualar edilir, erkândan geçilir. Bundan sonra bal şerbeti içilir, daha sonra Kırklar semahı dönülür. Bu semahta 60'ını geçmiş kadınlardan 6 kişi yer alır. Gözcü de bacılarla birlikte kırklar semahına katılır. Bu iki cihan Serveri Hz. Muhammed'in Mirac-ı Aladan gelirken kırklara uğrayıp onlarla hoş sefa muhabbet edip ibadetten sonra döndükleri kırklar semahını temsil eder. Ondan sonra kesilen koçun yüreği 4'e bölünür dede tarafından akşamki musahiplere yedirilir. Bu Hz. İbrahim'in kestiği koçun yüreğini temsil eder. Bu koçun karaciğeri ufak ufak parçalara bölünür ve orada bulunan tüm musahiplere yedirilir. Bu, koçun yüreğinin yiyen 4 hacılara müshahip olduklarına şahitliğin simgesidir. Bundan sonra yemekler yenir, gülbak çekilir, cem ayini de o gün tamamlanmış olur. Cem esnasında Ankara'da bulunan bütün köylüler gelirler. Bu Cibali düzenidir, başka düzenler de olabilir.

Aşure(Muharrem) kurbanı

Bu kurban tek başına kesilebileceği gibi bir köylünün hepsinin katıldığı birlik kurbanı şeklinde de kesilebilir.

Muharrem ayının onundan sonra 6-30 Mayıs tarihlerinde kesilir. Tören Meydan Sofasında yapılabileceği gibi genellikle yeşillik bir alanda yapılır. Önce çorba için alınan kurbanlar tekbirlenir. Aynı Meydan Sofasındaki gibi ortaya alınır. Dede: bu şahsı nice bilirsiniz, bunun kurbanı yenilebilir mi? diye sorar. Eğer kusuru yoksa "Allah işini rast getirsin, Allah kabul etsin" derlerse, o kişinin kusursuz ve salih bir kişi olduğu anlaşılır ve hizmeti yerine getirilerek kurbanı kesilir(Kuzukıran, 23.4.1998).

Koldan Kopan Kurbanı

Gençleri ceme alıştırmak, onları adab ve erkânı öğretme, tarikat idealini aşılacak için yapılır. Diğer ayinlere bekarların girmesi yasak olduğundan genç kız ve delikanlılar ana ve babalarıyla birlikte bu ceme katılabilirler. Gençler bu cemde semah usulünü ve nefes söylemesini öğrenirler(Fırlalı,1996:332). Çubuk yöresi Alevîlerinde genç ve bekarlar halen cemlerin hemen hepsine girebilirler, ancak musahip ceminde tam bu törenin yapıldığı sırada gençler ve musahipli olmayanlar dışarı çıkarılır, dergâhta sadece musahipli olanlar kalırlar.

Dar Kurbanı

Ölülerin canı için aş pişirmek, sebil yapıp su dağıtmak ve benzeri âdetler daha önce yaşanmış ve bütün Türklerin vicdanında sürüp gitmiş ve halen yaşanmakta olan şeylerdir. Bunlar Şamanlığın hem Alevî ve hem de Sünnî Türkler üzerinde bıraktığı derin izlere birer örnektir(Yörük,1998:121).

Bundan başka eski dinde ve gerekse Müslüman olduktan sonra olsun Hunlar ve Göktürkler'den başlamak üzere bütün Türkler, ölümün üçüncü, yedinci, kırkıncı günleri ile yılında aş verir, hayır yapar, kurban keser ve yas tutarlar. Kadınlar tırnaklarıyla yüzlerini kanatarak saçlarını yollarlardı(Eröz,1990:340).

Uygurlarda da halen cenazenin üçüncü akşamı poşkal (yağda kızartılmış hamur) pide ve yemek hazırlanır, cami imamı, bölgenin ileri gelenleri ve cenazeyi yıkayan kişiler bu

yemeğe davet edilir. Yedinci günde de cenazenin ailesi büyük bir hazırlık yapar, akraba, komşu ve tanıdıklar yemeğe davet edilir. Vefatın 40. Gününde de yine yedisi gibi yemek verilir ve ölen kişinin çocukları ve akrabaları birbirlerine kumaş hediye ederek yasın bitmesini dilerler. Vefatın birinci yıldönümünde de “Yıllık nezir” verilir ve yedisinde hazırlanan yemekler verilir. Uygur Hotan bölgesinde ceset evden çıkarmadan önce yemek(nezir) verilir. Bu nezire davet yapılmaz, ölüm haberini alan herkes başsağlığı dilemek için gelirler. Bu nezir için hazırlanmış yemeğe “ak aş” denir(Rahman,1996:116). Bu uygulama bugün Çubuk Yöresi Alevîlerinin 1-3-7-40 ve yıldönümünde yapılan törenlerin hemen hemen aynıdır.

Çubuk Yöresi Alevîliğinde bir kişinin ölümünden sonra 6 defa kurban kesilir(Kuzukıran,23.4.98).

1. 1. Kişi öldüğü gün, cenaze yıkanmadan kurban kesilir, gömüldükten sonra cenaze törenine katılanlar bunu yerler. Bir yakını ölen kişi üzüntülü olduğu için kurbanı kendisi değil onun bir yakını keser ve cenaze sahibinin bundan haberi bile olmaz. Akşam ise komşular evlerinde yemek hazırlar gelir ve cenaze sahibini teselli ederek yemeği cenaze evinde birlikte yerler.

Alevî olan Sün Köyünde bu uygulama yaklaşık 40 sene önce Aziz Dede tarafından “Acılı günde böyle bir adet olmaz” diyerek kaldırılmıştır(Erdentuğ,1959:55). Böylece cenazenin birinci günü kesilen kabir kurbanı adeti terkedilmiş oluyordu.

2. Üç gün sonra bir kurban daha kesilir, eş dost, komşu çağrılır Kur’an okunur ve o da birlikte yenir.

3. Yedi gün sonra yedi ekmeği verilir. Kurban kesilir, önce Kur’an okunur ve ev sahibi ile birlikte yenilir.

4.Kırk gün sonra evde Yasin okunur ve bir kurban daha kesilir, Kuran okunur ve birlikte yenilir.

5.Elliikinci gün cenazenin ek yerleri birbirinden ayrılır. Bunun için o geceye ait olan Ayet-i Kerimeler ve dualar okunur, Kurban kesilir ve birlikte yenilir.

6.Bir de Dar Kurbanı kesilir.

Dar Kurbanı; aileden bir kişinin vefatı üzerine cenazenin 52. gecesinden sonra kesilir. Maddi durumu iyi olan aile, tek başına kendisi kesebildiği gibi, maddi durumu zayıf olan aileler birleşerek hepsi bir kurban da kesebilirler. Bu kurbanın amacı, ölen musahipli kişinin hayatta iken birlikte olduğu kişilerle dedenin önderliğinde helalleştirilmesidir. Yani alacağı veya vereceği varsa bunları halletmek ve cemaatla helalleştirmektir(Kuzukıran, 18.3.98). Yalnız dar kurbanı sadece musahibi olan Alevîler kesilir, musahibi olmayanlar için bu kurban kesilmez.

Tahtacılar da bütün kurbanlarda kesilen hayvanlar erkek olmalıdır. Dişi kurban olmaz. Kurban olarak kesilen hayvanlar koyun ve horozdur. Keçi, öküz ve deveden kurban kesilmez(Yörükan, 1998:276). Çubuk Yöresi Alevîlerinde sığır da kurban olarak kesilebilir.

Alevî inancına göre, kurbanların kesilebilmesi için mutlaka bir işaret vermeleri gerekir, aksi halde kesilmeleri doğru olmamaktadır. Dede Ahmet Kuzukıran'a göre kurbanlar, sekiz nişandan birisini vermektedirler. Bunlar: esneme, gevşeme, meleme, silkinme, işeme, pisleme, gezinme, kaşınma.

Kurban, uzun süre işaret vermezse bazı bölgelerde eşiğe niyaz edilip kurbanlar kesilmeye götürülüyor(Türkdoğan, 1995:79). Dede Kuzukıran bunu kabul etmiyor, mutlaka bir işaret verir diyor ve ilave ediyor: "Eğer kurban yere yatarsa o zaman sorun vardır, bu durumda hayvan kurban olarak kesilemez, kurban kesen kişinin evinde hayvan varsa, ağıla girildiğinde ilk rastlanan hayvan onun yerine kurban edilmek üzere Meydan Sofasına getirilir. Öteki hayvan ise ancak gelecek yılın cem törenlerinde kurban edilebilir.

Aşure kurbanı, adak kurbanı Meydan Sofası dışında kesilebilir. Diğer kurbanlar Meydan Sofasında kesilmek zorundadır.

Cem Törenlerinde 12 Erkân ve 17 Hizmet Sahipleri ve Görevleri(Arslanoğlu,98/6:15-17).

Cem törenleri sırasında görev alan 12 erkân ve 17 hizmet sahibinin görev adları ve yaptıkları hizmetler şöyle sıralanabilir:

1.Dede: Pir adı verilen dergâhtaki töreni yöneten dua ve nasihatları yapan kişidir. Dede Hz. Muhammed'i temsil etmektedir.

2.Zakir: Tören boyunca saz çalan ve nefesleri söyleyen kişi veya kişilerdir. Bu görevin piri İmam-ı Hasan'dır.

Zakirlerin cemde okudukları nefesler, Türkçe Kur'an'dır. Alevîler ibadetlerini Türkçe yaparlar(Bozkurt,?:81).

3.Sakkacı : Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit olması sırasında gözyaşını temsil eden suyu falakaya getiren ve bunu başta dede olmak üzere orada bulunanlara içiren kişi. Bu Hz. Hüseyin'den kalmıştır.

4.Delilci: Meydan Sofasının aydınlatılmasından sorumlu olan kişi. Elektriğin bulunmadığı dönemlerde bu kişiye daha çok ihtiyaç vardı, bugün bunun yapacağı fazla bir iş yok, onun için görevi semboliktir. Bu hizmetin piri İmam-ı Zeynel Abidin'dir.

5.Karakazan(Lokmacı): Kesilen kurbanları mutfakta pişirip hazırlayan kişi. Bu hizmetin piri, İmam-ı Naki'dir.

6. Erkâncı: Cem töreninde erkânı yürüten dede. Bir cem töreninde birden fazla dede bulunabilir, ancak töreni bunlardan birisi yürütür. Onun için erkâncı da dededir.

7.Gözcü: Bir bakıma dededen sonra tören sırasında en yetkili kişidir. Kurallara uyulmasını, uygun giyinilmesini hatırlatır. Bundan başka cem törenleri sırasında konuşma ve görüşmeleri önlemeye çalışır. Söz isteyenleri dedeye bildirerek onlara sıra ile söz verilmesini sağlar. Bu hizmetin piri, İmam-ı Musa Kazım'dır.

8.Tiğci(Kurbançı):Kurbanları kesen, yüzen ve parçalayan kişidir. Bu hizmet Hz. İbrahim Peygamberden kalmıştır.

9. Yürekçi: Kurbanlar kesildikten sonra, bunların yüreklerini doğrayıp pişiren ve bunu musahipli olanlara dağıtan kişidir. Bu hizmetin piri, Muhammed Taki'dir.

10. Niyazcı: Cem törenleri sırasında yenilecek olan çerezleri cemaate eşit olarak dağıtan kişidir.

11. Pabuççu: Meydan Sofasına gelenlerin ayakkabılarını düzenleyen ve onların karışmaması için gözetleyen kişidir. Bu hizmetin piri, İmam-ı Hasan el Askeri'dir.

12.Haberci(peyik,pazvant,bekçi): Cem töreninin yapılacağını köy veya mahalle sakinlerine duyuran kişidir. Bu hizmetin piri, İmam-ı Muhammed Bakır'dır.

On iki erkânda görev alabilmek için mutlaka musahipli olmak gerekir. Buna aynı zamanda Evlâd-ı Resûl hizmeti denilir. Bu görevlerden her birini tek tek kişiler yapabildiği gibi yukarıda da görüleceği gibi bir kişi, birden fazla görev de yüklenebilir.

On iki erkân dışında Meydan Sofasında hizmet yapan kişilerin görevleri şunlardır:

13.Kahveci veya çaycı: Cem törenleri sırasında cemaata çay pişirip dağıtan kişidir. Bu hizmetin piri, Veysel Karani'dir.

14.Carıcı(Süpürgeci) : Her hizmetin arkasından kırklar meydanını sembolik olarak süpüren kişidir. Bu hizmet, Hz. Seyyidil Faraş'tan kalmıştır.

15.El suyu: Erkânın başlangıcında Kur'an okunmadan önce abdest niyetine dede ve falakadakilerin ellerini yıkatan görevli. Bunun piri Selman-ı Pak'dır.

16.Seccadeci: Halkada dara duranların oturdukları seccadeyi yerine seren ve sonunda dua ile kaldıran kişidir. Bu hizmetin piri esasen üç kişidir. Şit peygamber ibliği eğirmiştir, Hz. Fatıma seccadeyi dokumuştur, Cebrail ise sermiştir.

17.Ocakcı(Gürgürcü): Ocağı yakan, bunun sönmemesini sağlayan ve ocağa sac koyarak fazla ısının cemaati rahatsız etmemesini sağlayan kişidir. Bu hizmetin piri Ammar Bin Yasar'dır.

Bu hizmetlerin dışında, cem törenlerine gelenlere yer gösteren ve sonradan gelenleri töreni bozmadan yerlerine oturtan **kapıcı** bulunmaktadır. Bu hizmetin piri İmam-ı Muhammed mehdidir. Ayrıca yemekten önce sofraları seren ve kaldıran sofracı, cem töreni sırasında sır suyu dağıtan **kadıncık ana** yer alır. Sofracının piri Hz. Kamber, sır suyunun piri Hz. Fatıma'dır. Bir de **üç bacı** diye adlandırılan **semahçılar** bulunmaktadır.

Kadıncık Ana

Her köyde cem törenlerinde görev alan bir kadıncık ana bulunur. Kadıncık ananın görevi, cem törenlerinde sır suyu dağıtmak, lokma pişirmektir. Yanında yemek pişirmeyi bilen, işinin

erbâb-ı bir erkek yardımcısı bulunur. Kadıncık anada aranılacak vasıflar: Haram yememiş, kimseyi kırmamış, dürüst, ailesine bağlı büyüklere saygılı ve küçükleri seven, musahipli, dedenin ifadesiyle 4 kapılı(şeriat, tarikat, marifet ve hakikat basamaklarını geçen) kişi olmalıdır(Kuzukıran,23.4.98).

ALEVİLİKTE İBADETLER

Alevîlikle Sünnîlik arasında Allah'ın evreni yaratan yüce bir varlık olduğu, Hz. Muhammed'in peygamber olduğu konusunda bir ihtilaf yoktur. Bunların dışında meleklerle iman, Kur'an'ın Allah kelamı olduğu ahiret ve mahşere inanma ve o gün hesap verme, sırat köprüsü gibi inançlarda hiçbir farklılık yoktur. Ancak ibadetlerin ayrıntılarında bazı farklılıklar görülmektedir. Bu da son derece doğaldır.

Namaz

1071'den sonra Anadolu'ya göç eden Türkler yerleşik hayatı seçip Sünnî inancı benimsemişlerdir. Buna karşılık ikinci göç dalgası ile Moğolların önünden Anadolu'ya göç eden ve göçebe hayat yaşayan Türkmenlerin çoğunluğu okuma-yazma bilmedikleri için İslâm'ın ilkelerini tam anlamıyla kavrayamadılar. Bununla birlikte 5 vakit namaz kılmak için ne ortamları uygundu ve ne de buna zamanları bulunmakta idi(Bozkurt,1990:27). Çünkü göçebe hayat, sürekli hareket halinde olma, sık sık bir yere yerleşme, tekrar eşyaların toparlanarak hayvanlara yüklenmesi ve kalabalık hayvan sürüleriyle ilgilenme gibi sürekli meşguliyeti gerektiren bir yaşam tarzıdır. Bu nedenle Alevîler, yaşadıkları göçebe hayatı nedeniyle namaz kılma imkanı bulamamışlar ve bir görenek haline gelememiştir. Durum böyle olunca zamanla Alevîler buna kendilerine göre çeşitli yorumlar getirmişlerdir.

Ahmet Eflaki, **Menakib'ül Arifin II**(s.59) adlı kitabında Hacı Bektaş Veli'nin dış görünüşe hiç saygı göstermediğini, şeriata uymadığını ve namaz kılmadığını, yazmaktadır. Bunun ne kadar doğru olduğunu bilmiyoruz. Çünkü Rıza Zelyut(1990:4)'a göre Ahmet Eflaki'nin kitabı düşmanca bir tavırla yazılmıştır. Ayrıca başka kaynaklarda da Hacı Bektaş Veli'nin susam yaprağı üzerinde namaz kılarak kerametini gösterdiği kaydedilmektedir.

Prof. Bozkurt'a göre Alevîlerin çoğunluğu günde 5 vakit namazın gerekliliğine inanmazlar. İrene Melikoff (1994:101-102)'a göre de Alevîler dinin hiçbir dış şeklini kabul etmezler, abdest alıp 5 vakit namaz kılmazlar, Ramazanda oruç tutmazlar, Mekke'yi ziyaretin farzlığına inanmazlar.

Mehmet Yaman(1994:14-99)'a göre, Alevîlikte namaz yok niyaz vardır. Alevîlerin ibadet yerleri cami değil, Meydan Sofasıdır. Devlet Alevîleri Sünnîleştirmek için cami yaptırmaktadır.

Türabi Ocağı taliplerinden Haydar Tombak, "Alevîlikte namaz yoktur", görüşüne katılmıyor. Ona göre şeriatı olmayanın tarikatı yoktur. Ancak Çok zaman alıyorsa Peygamberimiz bazı namazların birleştirilebileceğini söylemiştir. Öğle namazı bağımsız olarak kılınacak öteki namazlar ise birleştirilebilecektir. İbadet sadece bedenen değil aynı zamanda mal ile de yapılmaktadır ki bu zekattır. Nitekim Kur'an'daki bir ayette "Ne kadar ibadet ederseniz ediniz, eğer zekatı vermiyorsanız bunun size bir faydası yoktur" buyrulmaktadır.

Hacı Murat Ocağından Haydar Teberoğlu, şöyle düşünmektedir: “Biz Alevîlikte namaz yok demiyoruz, fakat yaygın bir uygulama yoktur. Alevîlerden de az sayıda da olsa 5 vakit namazı kılanlar bulunmaktadır. Biz onlara, “niçin namaz kılıyorsunuz?” demiyoruz. Kaldı ki, 5 vakit namaz bizim peygamberimizle başlamamış, sabah namazını Hz Adem, öğleyi Nuh, ikindisi Hz. Musa, Akşamı Eyüp peygamber, cumayı ise bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa kılmıştır. Onun için Alevîlerin çoğunluğu 5 vakit namazı kılmayabilirler fakat cumayı mutlaka kılarlar.

Cem Vakfı, 16-19 Ekim 1998 tarihleri arasında Alevî dedeleri ile “Anadolu İnanç Önderleri” adlı bir toplantı düzenlemiş ve bu bir kitap olarak yayınlanmıştır. Bu toplantıda dedeler iki gruba ayrılmışlardır. Bir grup Alevîlikte namazın olmadığını savunurken diğer bir grup Alevîlikte namazın olduğunu iddia etmişlerdir.

Alevîlikte namazın olmadığı tezini ileri süren dedelerin görüşleri şöyledir: Baki Öz(27)'e göre bazı yerlerde cem ayininden önce iki rekat namaz kıldırma biçiminde Alevîliğin özünde olmayan bir uygulama görülmektedir. Yrd Doç. Hüseyin Bal(31)'a göre; Hem cami hem de Meydan Sofası bizim olamaz. Bunun gibi ya namaz bizimdir ya da niyaz. Bu ikilemden kurtulmak gerekir. Dede Mehmet Turan da Hüseyin Bal ile aynı görüşleri paylamaktadır(110). Ahmet Uğurlu ise Tövbe Suresi 109. ayete(Ya Muhammed ol mescitlerde ebediyen namaza durma..) dayanarak Alevîlikte namazın bulunmadığını söylemiştir(121). İsmail Aslandoğan(123)'a göre Kur'an-ı Kerim'de İslâm'ın 5 şartı yoktur bu sadece Emevi Sufyani sisteminin 5 şartıdır. Ayrıca Namaz ne Kur'an'da vardır ve ne de Arapça lisanda vardır. Bu kelime Farsça'dır. Arapça'daki salat dua anlamına gelmektedir. Dede Ali Uğurlu(270), cem evinde cemden önce namaz kıldırılmaya kalkışanlar oldu bu Alevî kültürü ve inancı ile nasıl bağdaşır bilemiyorum. Dede Hüseyin Orhan(301), cem evinde önce namaz sonra halka namazı kıldırın dedelere karşı çıkmıştır. Niyazi Bozdoğan(309)'a göre Namaz kılan camiye gitsin, cem evlerinde yapılacak ibadetimiz halka namazıdır.

Alevîlikte namazın olduğunu kabul eden dedelerin görüşleri ise şöyledir: Dede Mustafa Güvenç(133), Bütün insanlar ve cinler beş vakit namazda her ne kadar dua ediyorsa Peygamber'in yüce soyuna salavat getiriyor, demiştir. Ayrıca kendisi ile yaptığımız görüşmede Dede Mustafa Güvenç(99/9:44), Alevîlikte namazın var olduğunu dile getirmişti. Prof. İzzettin Doğan(199), konu ile ilgili şunları anlatmıştır: “İslâm'ın ilk doğuşunda Hz. Muhammed namazın nasıl kılınacağını öğrettiği zaman ilk safa erkekleri koymuş, arkasına kadınların saf tutmasını emretmiştir. Fakat secdeye varıldığı zaman o günün giysileri ile çıkan çirkin manzaralar sonucu ortaya çocuklar konulmuş, sonra yine zorluklar çıkınca kadınlara ayrı bir mahalde secdeye varma olanağı sağlanmıştır.

Dede Zeynel Çelebi(298), camiye gittiğini namaz kıldığını söylemiştir. Ali Kemal Gözükara Dede(351), kendi köyü olan Maraş'ın Elbistan Kazası Eldelek köyünde cami bulunduğunu 1950'li yıllara kadar köylülere camiye giden de gitmeyen de bulunduğunu, bu konuda kimse kimseye karışmadığını fakat bugün camiye devam yönünde bir eğilimin bulunduğunu, söylemiştir.

Çubuk Yöresi Türabi Ocağı dedelerinden Halil Özdemiroğlu(99/11:97), namaz bize atalarımızdan görenek olarak gelmedi, eğer böyle olsaydı, biz de namaz kılardık, demiştir. Acaba atalarımızın bize öğrettiği her şey doğru mudur? Nitekim Sünnîler de İslâm'ın özüne

uymayan bir çok batıl itikat ve uygulamalar bulunmaktadır. Onlar da bunu atalarından öğrenmişlerdir.

Görüldüğü gibi Alevî dedeleri bu konuda aynı görüş ve inancı paylaşmamaktadır. Bu konuda herkes tarafından kabul edilen ortak bir anlayış bulunmamaktadır.

Rıza Zelyut(1992:67-71)'a göre Muaviye Şam'daki camilerde Cuma namazında Hz. Ali'ye lânet ettiriyordu. Hz. Hasan Halifeliği Muaviye'ye bırakırken bu kötü adetin kaldırılması şartını anlaşmaya koydurmuştu. Fakat Muaviye buna uymadı, üstelik camilere mimber ekleyip buradan propaganda yaptırmaya başladı. Bu durum samimi Müslümanları yaralıyor ve camiden soğutuyordu. Böylece zaten Türkler Müslüman olmadan önce, Alevîlerin camiden kopmaları tamamlanmıştı. Bununla birlikte Alevîler dindar olmanın yolunu namaz kılmak olarak görmezler. Namaz reddedilmez ama, ibadet onunla sınırlandırılmaz.

Sünnî inançta da namaz ve diğer ibadetleri yapmakla kişi gerçek dindar sayılmaz. Bütün bunlar iyi insan olmak için bir araçtır. Eğer kişi kalp kırıyor ve başkalarının hakkını gasp ediyorsa, yaptığı ibadetlerin bir faydası yoktur. Çünkü amaç iyi insan olmaktır.

Alevîler çoğunlukla hem cem törenlerinde ve hem de dede ile karşılaştıkları her yerde halka namazı kılmaktadırlar Çünkü Alevî inançlarına göre, dedenin bulunduğu her yerde Alevîler tarafından tarikat namazı kılınması farz-ı ayındır. Buna aynı zamanda halka namazı da deniliyor. Halka namazında talibin kıblesi dede, dedenin kıblesi ise taliplerdir. İnsanın kible olması, insanın kutsallığı inancı ile açıklanabilir. Bu şu ayete dayanmaktadır: "Hani Biz meleklerle (ve cinlere): Ademe secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kafirlerden oldu"(Bakara Suresi, ayet:34). Oğuzlar da savaşa gitmeden önce iki rekat namaz kılarlardı. Dede Korkut hikayelerinde de beş vakit namaz geçmez(Bal,98/8:42).

Pir Sultan Abdal ise namaz ile ilgili aşağıdaki deyişleri söylemiştir(Güvenç,99/9:45)

Cemi günahların yere dökülür

Hak yoluna abdest aldığıın zaman

Sağ yanıma iki melek dikilir

Sabah namazını kıldığıın zaman

Gökten yere saf saf olur melekler

Meleklerle müştak olur felekler

Hak katında kabul olur dilekler

Öğlen namazın kıldığıın zaman

Sofu olan daim beş vaktin kılar

Onun içi dışı nur ile dolar

Muhammed Ali'den şefaata umar
İkinci namazın kıldığın zaman
Mümin olan daim selaser gezer
Kiramen katibin hayrını yazar
Kendi eli ile kendi cennetin düzer
Akşam namazını kıldığın zaman
Gökten yere kim indirdi Burağı
Hu deyince yakın eder ırağı
Dünyadan Ahirete yanar çerağı
Yatsı namazın kıldığın zaman
Pir Sultan Abdal'ım, ey Hıdır ilyas
Gönlünde kalmasın gam ile garaz
Yedi Yasin bir Elham üç kere İhlas
Hak nasip eylesin öldüğüm zaman

Aydın'ın Tahtacı köyü olan Yılmazköy'de köylüler kendi rızalarıyla köye cami yaptırmışlar ve günde 10-15 kişi namaza devam ediyor. Köylülere göre camiye isteyen gider istemeyen gitmez. Fakat Meydan Sofasına katılma zorunluluğu vardır. Camide şeriat namazı kılınır, Meydan Sofasında ise tarikat namazı kılınır. Tarikat şeriattan üstündür. Çünkü şeriat namazına masum-günahkar herkes katılabilir. Oysa tarikat namazına yolu eksik olan giremez. Biz Alevî-Sünnî hepimiz Müslüman'ız fakat mümin demek Allah'ın emirlerini yerine getirmek demektir. Bu ise ancak edep sahibi olmakla mümkündür(Türkdoğan,1995:126).

Prof. Türkdoğan, 45 Alevî ocağında yaptığı araştırmada Alevîlerin "Namazımız kılınmış, orucumuz tutulmuştur" diyerek kendilerini şeriati aşarak tarikat basamağına yükseldiklerini kaydetmektedir. Ona göre hayatta iken tarikat basamağına olan Alevî, ölünce cenaze namazı kılınarak şeriat basamağına geri dönmektedir(Türkdoğan,1999:337).

Buna karşılık Türkiye'deki bütün Alevî gruplarında cenaze namazı kılınmaktadır. Bu namazı eskiden dedeler kıldırırken gittikçe eski dedelerin ölmesi üzerine bunu cami hocaları kıldırılmaya başlamıştır. Prof. Bozkurt(1990:220)'a göre, Alevî köylerine cami yapılmasını zorlayan etkenlerin başında eski dedelerin ölümü üzerine cenazelerin ortada kalmasıdır. Bu yüzden Alevîler, devletten cami ve Sünnî hoca istemek zorunda kalmışlardır. Ege bölgesi Tahtacıları 25-30 yıl öncesine kadar cenaze namazı yerine İsmi Azam Duası ile cenazeleri kaldırırlardı. İsmi Azam Duası, Hatainin(Şah İsmail) deyişleridir.

Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf felsefesinde 4 kapı 40 makam bulunmaktadır. Bunlardan ilki şeriattır. Alevîlikte şeriat, dinin dış ve görünen kısımlarıdır. Bunu Alevîlerden bazıları da inkar etmemektedir. Nitekim Rıza Zelyut (1992:51)'a göre, Alevî yol büyükleri birer Sünnî gibi ibadet etmişlerdir. Bunu gören bazı kişiler onların Alevî olamayacağını söylemişlerdir. Bu ifadelerden Alevîliğin kurucuları olan büyüklerin ibadeti inkar ve ihmal etmedikleri anlaşılmaktadır. Bunlardan en başta Hz. Ali namazda şehit edilmiştir. Hz. Hüseyin şehit edilmeden önce kendisini şehit etmek isteyen kişiden izin isteyerek namazını kılmış ve ondan sonra şehit edilmiştir(Kuzukıran,98). Yukarıda konu edildiği gibi çeşitli kaynaklarda Hacı Bektaş Veli'nin susam yaprağı üzerinde namaz kılarak kerametini gösterdiği kaydedilmektedir. Kaldı ki; Kur'an-ı Kerim Nisa Suresi 103. ayette (.....Namaz vakitleri belirli bir farzdır.) buyrulmaktadır.

Esas problem, Emevilerin yaklaşık 90 yıl Hz Ali ve taraftarlarına camilerde küfrettirmiş olmalarıdır. Bu, İslâm tarihinde dini siyasete alet etmenin ilk çirkin örneği olsa gerektir. Görüldüğü gibi Emevilerin bir taraftan camileri siyasal çıkarlarına alet etmeleri diğer taraftan Hz. Ali'nin oğullarına uyguladıkları zulüm siyaseti, bütün Alevî toplulukları üzerinde onarılması mümkün olmayan büyük bir manevi tahribat yaratmıştır.

Diğer taraftan Osmanlı tarihinde Şah İsmail ve Yavuz arasındaki zıtlığın devamı yüzünden Kanuni döneminde Osmanlı Devleti, Cuma namazı kılınmasını Alevî köylerine kadar yaygınlaştırmak istemiş ve bunda başarılı olamamıştır(Güvenç,1994:182). Bu olaylar, Alevîlerin camilerden ve zamanla da namazdan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Osmanlılar döneminde Alevîlerle devlet yöneticileri arasındaki zıtlığın, gittikçe şiddetlenmesi ve buna dayanan Alevîlerin Sünnîlere benzememek ve onların yaptıklarını yapmamak gibi sosyal psikolojik sebepler bugünkü durumu ortaya çıkarmış ve sonuçta Alevîleri önce camiden ve namazdan sonra Ramazan orucu ve hacdan uzaklaştırmış olabilir. Bu durum, Sünnî toplumundaki bazı bağınaz kişilerin onları dinsizlikle suçlanmalarına zemin hazırlamıştır. Ancak günümüzde Sünnîlerin çoğunluğu da namaz kılmadığına göre bunun bugün bir problem olmaktan çıktığını düşünüyoruz. Ancak Alevî-Sünnî grupların birbirlerine yabancılaşmamaları için birbirlerini aynı toplumun üyesi olarak kabul etmeleri ve birbirlerini doğru ve olumlu algılamaları gerekir. Eğer böyle olmazsa arada bir sorun yaratılabilir. Kaldı ki, laik bir ülkede zaten isteyen istediği gibi ibadet eder, istemeyen etmez, buna kimsenin söz söylemeye ve hele buna karışmaya hiç hakkı yoktur.

Oruç

Aşık Ali Metin, Bakara suresi 183,184 ve 185. ayetlere göre Ramazan orucunun var olduğunu ve bunu günahkarlar ve adam öldüren katiller tutacağını söyledi(Cem Vakfı,2000:331).

Rıza Zelyut(1992:246)'a göre Alevîler ramazan ayında 3 gün oruç tutulacağına inanırlar. Nitekim Çubuk Yöresi Cibali Ocağı dedelerinden H.İbrahim Gülletutan Dede de kendisinin ramazan da üç gün oruç tuttuğunu söylemiştir.

Çorum ili Alaca İlçesi Eskiypar Köyünde 3-5 kişi Ramazan orucunu tutarken çoğunluk Muharrem orucunu tutmaktadır(Er,1995:90).

Kalender Veli Ocağı taliplerinden şair ve aşık merhum İsmail Kaderoğlu oruç hakkında şunları söylemiştir: “Sünnî kardeşlerimiz, ramazan ayında bir ay oruç tutarlar. Dedem Şakir Çökelek Mısır’da eğitim görmüş alim bir adamdı. O derdi ki; ramazanı isteyen 30 gün tutar isteyen 3 gün tutar, ramazan orucu mutlaka 30 gündür diye kesin bir hüküm yoktur. Biz Alevîler için de ramazanın büyük önemi vardır. Çünkü Hz. Ali ile Hz. Hatice ramazan ayında vefat etmişlerdir.

Ayrıca Bakara Suresi 196. ayete göre muharrem orucunu tutmak gerekmektedir. Sünnîler Kur’an’a inandıklarını söylerler fakat bu orucu tutmazlar. Eğer Kur’an’a inanıldığı söyleniyorsa bu orucun tutulması gerekir. Sünnîlerle aramızdaki soğukluğun giderilmesi isteniyorsa onların mutlaka muharremi benimsemeleri ve bu ayda Hz. Muhammed’in torunu ve Hz Ali’nin oğlu Hz. Hüseyin’in bu ayda şehit edildiğinden haberdar olmaları ve bu olayı tasvip etmediklerini dile getirmeleri şarttır.

Mehmet Abdal Ocağı taliplerinden Satılmış Çakmakoğlu, bu konuda şunları söylemiştir: “Görgü cemlerinde dedeler taliplerine namaz oruç gibi ibadetlerini yapıp yapmadıklarını sorarlar ve eğer sağlığın yerinde ise niçin bunları yerine getirmek istemiyorsun? derler. Bununla ilgili yine bir hatıramı anlatmak isterim. Benim yaşlı dedelerimden Hasan Güvenç(Mustafa Güvenç’in kayın pederi) bir ramazan günü benim dükkanıma geldi ve o gün oruçlu idi. Ben ona “Dedem bu sıcakta bu yaşta oruç tutarak kendine niçin eziyet ediyorsun, dedim. O da bana “Sen neyine güveniyorsun? Eğer Allah’ın birliğine, Peygamberin hak olduğuna ve Kur’an’a inancın varsa ibadetleri yapmak zorundasın. Yapmıyorsan da karşındakinin yaptığına söz atma”, dedi. Bundan başka yeni nesil, daha iyi yetişmiş oldukları için, eğer dedeler “Namazımız kılınmış ve orucumuz tutulmuştur.” Derlerse, talipler,“ Kılınmayan namaz nasıl kılınmış, tutulmayan oruç nasıl tutulmuş oluyor?” diyerek dedeleri, sorguya çekmektedirler.”

Alevîler arasında namazda olduğu gibi oruçta da ortak bir anlayış ve uygulama bulunmamaktadır. Şöyle ki; 30 gün ramazan orucunu tutan Alevîler bulunduğu gibi 3 gün oruç tutan ve bizde ramazan orucu yoktur, diyen Alevîler bulunmaktadır. Buna karşılık Muharrem orucunun Alevîlikte önemli bir yeri vardır. Bazı Alevî ocakları 10 gün, bazıları 12 gün, bazıları da 15 gün oruç tutarak Hz. Hüseyin’in matemini devam ettirirler.

Sünnîler namaza göre ramazan orucuna belki biraz daha fazla özen göstermektedir. Alevî-Sünnî arasında bu konuda az bir fark bulunmaktadır. Namazı uygulama konusunda arada bir fark yoktur. Sünnîler çoğunlukla namaz kılmamakla beraber bunun farzlığını inkar etmezler.

Görüldüğü gibi Alevîlerle Sünnîler arasında oruca olan inanç ve anlayış konusunda pek fazla bir farklılık yoktur, fakat uygulamada farklılık bulunmaktadır.

Prof. Yusuf Ziya Yörük(1998:287)’a göre Tahtacılar Sünnîlerin ramazan bayramını tanımazlar, fakat Kurban bayramında onlar da kurban keserler. Fakat kurban kesenler musahipli olmak zorundadır. Bacağı açık olanlar(eş tutmamış olanlar) kurban kesemezler.

Hac

Fuat Bozkurt'a(1990:158) göre Alevîler hac görevini de yerine getirmezler ve Kerbelaya giderler. Eski dönemlerde hac yerine Erdebil'e gittikleri bilinmektedir. Ayrıca Anadolu'daki bazı yerleri ziyaret etmeyi hac olarak kabul etmektedirler. Bunların başında Hacı Bektaş Tekkesi gelir. Burada 15-16 Ağustos tarihlerinde Hacı Bektaş Törenlerinde bir taraftan bilimsel toplantılar yapılırken diğer taraftan Dedebağı denilen yerde kurbanlar kesilir, bağlama çalınır, semahlar dönülür. Elmalı'daki Abdal Musa törenleri de aynı anlamda kabul edilir.

Ege bölgesindeki Alevîleri için bu görüşler doğrudur. Çünkü Aydın'ın Almut Köyü Alevîleri, Kerbela Haccı dışında Mekke-Medine haccına giden tek kişinin Denizli'nin Yeğenağa Köyünden Bektaş Cengü'nün olduğunu söylemişlerdir(Türkdoğan,1995:122).

Rıza Zelyut(1992:252)'a göre Alevîler, haccı gereksiz görüp Allah'ın makamının ancak insan kalbi olabileceğine inanırlar.

Bu düşünceler Türkiye'deki bütün Alevîler için geçerli değildir. Çünkü Çubuk Kalender Veli Ocağı dedelerinden Ahmet Kuzukıran taliplerinin hem Mekke-Medine haccına hem de Kerbela haccına gittiklerini ve kendi Köyü olan Kargın'dan 50-60 arasında kişinin hacca gittiğini söylemiştir. Ona göre eğer Kerbela'ya uğranılmazsa hac eksik kabul edilmektedir(Arslanoğlu1998/6:34).

Ayrıca Yusuf Çalışkan(Gürgür Dede) üç defa Kerbela'ya bir defa Mekke-Medine Haccına gitmiştir(Cem vakfı,2000:192).

Türkler, İslâmiyet'in bir çok unsurlarını doğrudan doğruya Araplardan değil, Acemler vasıtasıyla aldılar. İslâm medeniyeti Türklere Horasan yoluyla Maverâü'nehr'den geçerek geliyordu. Maverâü'nehr'in bir çok büyük merkezi manen Türk olmaktan çok İranlı idi(Köprülü,1984:21).

II. Halife Ömer zamanında İran'ın yıkılması ile başlayan Arap düşmanlığı Mekke ve Medine düşmanlığını da beraberinde getirmiştir(Yörükkan,1998:243). Alevî Türkmenler Horasan'da(Doğu İran, Afganistan'ın Kuzeybatısı'nı ve Türkmenistan Çöllерinin Güney Bölgesi) yaşarken Müslüman olmuşlardır. Bu bölge İran'ın etkisindedir. Sünnî Müslümanlık nasıl Arabistan'dan etkilenmiş ve Müslümanlık gelirken bazı olumsuz Arap adetleri de gelmişse, Alevîleri de İran'ın bazı olumsuzlukları etkilemiştir. Alevîlerin çoğunluğunda görülen Mekke-Medine haccına karşı olan olumsuz tutumda İran etkisi olabilir.

Semah

Sema, raks ve müzik Şaman ayinlerinin ve cemlerinin vazgeçilmez unsurları idi. Çinli'lerin Türkler hakkındaki yazdıklarından öğrendiğimize göre Hunlar, Göktürkler günümüzdeki semaha benzer oyunlar oynar ve rakslar yaparlardı. 6. ve 7. Yüzyıllarda Çin'de hüküm süren Tabgaçlar kamlık ayinleri yaparlardı, Hükümdar ve soydaşları gök ayini sırasında raks ediyorlardı. Ayinin sonunda kadın kamlar davul çalarken Tabgaçlar doğu yönünde yükselen kurban taşına doğru secde etmekte idiler. Batı Türk Hakanına Bizans elçisi olarak gelmiş olan Zemarkhos, Semerkad'da Göktürk kamlarının davullar ve çingiraklar çalarak ateş etrafında

döndüklerini görmüştü. Bu evrenin dönen çarkını andırmaktadır. Dinsel olsun olmasın bütün Türk rakslarında bu dönüş görülür(Eröz.1990:318).

Semah Arapça'dan dilimize geçmiş tasavvufi bir kelimedir. Tasavvufta semah, dinsel ve ahlaksal çabalarla insan ruhunun olgunlaşarak çokluktan birliğe, yani Allah'ın birliğine ermek amacıyla yapılan bir ibadettir. Semah, bunu yapan bacı ve dervişlerin kainattaki bütün yaratılmış varlıklar ve onların Allah'ı anış biçimleri ile de bütünleşerek (Haşr Suresi 24. Ayete göre) Allah'ı anarak ve tefekkür ederek dönmeleridir(Güvenç,99/9:60).

Cemdeki en önemli ritüellerden birisi de semahtır. Semah sadece Alevilikte değil, Mevlevilikte sema, Kadirilikte devran, Rufaîlikte zıkr-i kıyam adları ile anılmaktadır. Bu sırada Alevilikte Türk çalgısı olan saz kullanılırken, diğer tarikatlarda Arap kökenli olan ney, davul, kudüm, mekkare ve def kullanılmaktadır(Güvenç,99/9:60).

Şems-i Tebrizi'ye göre, Tanrı erlerine Tanrı'nın tecellisi ve görünmesi semada daha çok vakî olur. Onlar kendi varlık aleminden dışarı çıkmışlardır. Hal ehline sema 5 vakit namaz, Ramazan orucu ve zaruret halinde yemek içmek gibi farz-ı ayındır. Çünkü hal sahiplerinin hayatı bununla kaimdir. Eğer iki sema ehlinde birisi doğuda birisi batıda sema etse, her ikisi birbirinin halinden haberdar olur(Eflaki II,1995:236-237).

Hünkar Hacı Bektaş Veli, bizim semahımız ilahi bir aşktır. Bu, ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur, buyurmuştur. Hünkar Hacı Bektaş Veli'ye "Semah bir sevaplı iş mi, ibadet ve zikir midir?" diye sormuşlar. O buna şu cevabı vermişti: "**Semah gerçek ehline müstehap, ilim ehline mübah, kötü niyetli olanlara ise haramdır.**" (Güvenç,99/9:60).

Mevlâna Celaleddin: "İslâmın özü tevhiddir, bunca yıl aradım, İslâm'daki tevhidin özünü semahta Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin tarikatında olduğunu gördüm, fakat bulup alamadım. Ey has sevdiklerim, sizlere vasiyetim benim Şeb-i Aruz günümde sema edin ki benim ruhum şad olsun." Buyurmuştur(Güvenç,99/9:60).

Cibali Dedesi ve talipleri(99/12:124)ne göre Alevilikte semah, bir ibadet olup İlahi vecd ile Allah'la bütünleşmektir. Kırklar semahı cem ibadetinin özüdür ve Hz. Muhammed'in kırklara uğradığında onlarla birlikte döndüğü semahı temsil etmektedir. Semah, dedenin duası ile başlar ve yine dedenin duası ile biter.

Peygamberimiz bir hadislerinde: "**Semah bir kavim için sünnet, gafiller için bid'attır**" buyurmuştur. Kendileri Miractan kırkların meclisine uğradığında bu mecliste kemerbest ile dönülen semahı ümmetine sünnet olarak bırakmıştır. Başka bir hadisinde ise, "**Semah ile hareket etmeyen benden değildir.**" buyurmuştur(Güvenç,99/9:60).

Pir Ali Reis,"Kainatta olan ay, güneş ve semada olan her şey dönüyor ben niçin semah dönmeyeyim" buyurmuştur. İmam-ı Gazali Semah, marifet sahipleri için ruhun gıdasıdır, demiştir. İslâm alimlerinden Kuşeyri ise marifet sahiplerine göre semah, Allah'ın ruhtar nezdindeki bir lütfudur, demiştir(Güvenç,99/9:60).

Semah, Alevilik ve Bektaşîlikte cem ayinlerinde Allah'a ibadet ve zikir niyetiyle evrenle ve evrenin içindekilerle bütünleşerek Alemlerin Rabbini zikir ve tesbih ederek dönmektir. Bu,

belli bir ritmi, figürü kural olarak içermez, içten geldiğince dönülür, kesinlikle folklor değildir. Zamanla yöresel figürler kendiliğinden oluşmuştur. Bu nedenle farklı yörelerde farklı dönülmektedir(Güvenç,99/9:60).

Mustafa Küçük Dede ise daha farklı düşünerek şu görüşleri ileri sürmüştür. Hz. Ali'ye göre ibadetin mekanı ve zamanı yoktur. Cenab-ı Allah'ın da zaman ve mekanı yoktur. Semah ibadethanede yapılır ama ben sokakta da yaparım. Çünkü Allah-u Taala buyuruyor ki, "Ne tarafa dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır."Şu halde yürürken, çalışırken, atın ve devenin üstünde de ibadet yapılabilir. Fakat içkili iken, oyun sahâlarında, düğünlerde semah yapılmaması gerekir(Cem Vakfı,2000:143).

Alevîler arasında semah konusunda ortak bir inanç ve anlayış yoktur. Bazıları bunu bir folklor ve oyun olarak telakki edip her yerde dönmeyi kabul ederken, bazıları bunun bir ibadet olduğunu ve bu yüzden her yerde semah dönülemeyeceğini, ancak Meydan Sofasında ibadet maksadıyla dönülmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bu konu ile ilgili aşağıda 2 dörtlük yer almıştır.

Hacı Bektaş Veli Semahla ilgili şu dörtlüğü söylemiştir(Güvenç,99/9:61).

Haşa ki, bizim semahımız oyuncak değildir

İlahi bir aşktır salıncak değildir

Kimki semahı bir oyuncak sayar

Mümin deyü namazı kılınacak değildir.

Seyyid Balım Sultan da bu konuda şunları söylemiştir(Güvenç,99/9:61).

Sevgi muhabbet kaynar kanımızda

Bülbüller aşka gelir açar kucağımızda

Hırs ve kinler yok olur, aşk semahımızda

Aslanla ceylanlar dost olur kucağımızda

Semahlar yöreden yöreye değişmektedir. Semahda İlahi aşkla ve coşkuyla yapılan dönüşlerle Hakk ve hakikate ulaşmak amaçlanır. Semah dönen kişi, cezbeyle kapılarak ayağı yerden kesilir, semaya doğru yükselir. Böylece dünya kirinden arınmış olup yüzü ve kalbi nurlanır. Semah sonunda kendisi başkalarını sevdiği gibi onu da diğer insanlar severler(Armağan,99/12:171-172).

Görüldüğü gibi semahtan maksat **Bir** olanla ilişkiye geçmek onu büyük bir aşkla sevmek ve O'nun eseri olmalarından dolayı da insanları sevmek ve dolayısıyla kendisinin de diğer insanlar tarafından sevilmesini sağlamaktır.

Semah cem törenlerinin sonunda yapılır, ibadeti yeknesaklıktan kurtarıp neşeli yapmak içindir. Semah orta, ağır ve hızlı olmak üzere 3 bölümdür(Sümer,1997:386).

Mürşit "Bilen canlar semah eylesin", dediği zaman semaha kalkacak olan kadın ve erkekler yani canlar olduğu yerde üç defa niyaz ettikten sonra çoraplarını çıkarır, başını açarlar. Bunun anlamı maddeden ve nefisten sıyrılıp Tanrı huzuruna bir çocuk gibi çıkmak yani ölmeden önce ölmektir(Sümer,1997:387).

Semah başlamadan önce semaha kalkacak hanımlar, bellerine kemerbest bağlarlar. Semah bir ibadet sayıldığı için aralarında mutlaka bir erkeğin bulunması gerekir. Çünkü Alevî inancına göre kadına değil erkeğe secde edilir. Bu meleklerin Ademe secde etmelerini temsil etse gerektir. Dede Kuzukıran'a göre semah yapacak bacıların hayızdan ve nifastan kesilmiş ahlaklı kimseyi kırmamış salih kadınlar olmaları gerekir.(Arslanoğlu,98/8:30).

Anadolu'da en çok bilinen ve dönülen Belli başlı semahlar(Sümer,1997:388).

1. 1. Kırklar semahı
2. 2. Kırat semahı
3. 3. Turnalar semahı
4. 4. Dergan semahı
5. 5. Demgeldi semahı
6. 6. Koyun Baba semahı
7. 7. Garipler semahı

Bir başka araştırmacı bunların dışında şu semahlardan söz etmektedir(Er,1997:102)

1. 1. Gönüller semahı
2. 2. Ali Yar semahı
3. 3. Hub Yar semahı
4. 4. Ali Nur semahı
5. 5. Çark Nur semahı

Semahlar **içeri** ve **dışarı semahı** olmak üzere ikiye ayrılır. İçeri veya tarikat semahları, cem töreninde ibadet niyetiyle yapılan semahlardır. Semah yapacak kimselerin ikrar vermiş musahipli evli çiftler olmaları gerekir. Alevî olmayanların önünde ve cem törenleri dışında yapılması hoş karşılanmaz. İçeri semahları **1. Ağırlamak 2. Yürütme 3.Yeldirme(pervane) 4. Bitirme duası** olmak üzere 4 bölümden oluşur. Yeldirmeden sonra kısa bir ağırlama yapılır. Zakir, burada eğlen dur, sallan dur gibi komutlarla bitirme zamanını belirler ve sonra dede dua eder(Er,1999:104).

Dışarı semahları ise (buna avare semahları da denilir) genç kuşaklara semah kültürünü benimsetmek ve semah yapmayı öğretmek maksadıyla 12 hizmet dışında yapılan semahlardır. Dışarı semahları 3 bölümden oluşur. Yalnızca içeri semahlarındaki yeldirme yoktur. Bunun sebebi çok hızlı dönüşler yapılmasından dolayı yeldirme bölümünün belli bir ustalık ve yeteneği gerektirmesinden dolayıdır(Er:1999:104-105).

Cenaze Gömme

Prof. Yörükan(1998:234)'a göre Tahtacılar cenazeyi bazen yıkar bazen de yıkamazlar. Çünkü onlarda abdest-gusül gibi mecburiyetler yoktur. Eğer buldukları yerde Sünnî bir hoca bulunursa cenazeyi ona yıkatır ve kaldırır. Hoca yoksa cenaze yıkanmaz ve namazı da kılınmaz. Merasime hiçbir yabancı katılamaz. Cenazeyi tabut ile defin ederler. Eğer cenaze bekar bir erkeğe aitse kızların bayrakları ile gömülür. Genç kız ise erkeklerin bayrakları ile gömülür. Cenaze gömülürken bir hayırlı verilir. Buradaki hayırlının özel bir şekli vardır: Secdeye varılır gibi vaziyet alınır; “Allah, Allah; Allah 12 imam, Balım Sultan gerçekler demine Hu” denilir.

Dede Ahmet Kuzukıran'a göre cenaze gömme konusunda Alevîlerle Sünnîler arasında hiçbir fark yoktur. Dede Mustafa Güvenç'e göre yalnızca talkında ufak bir farklılık vardır: Şöyle ki, Sünnî talkınında “Allah, Peygamber ve din” sorulurken, Alevî talkınında bunlara ilaveten **imamın kimdir?** sorusuna, **Ali Bin Ebu Talip**, pirin kimdir? sorusuna **Seyyid Mehmet Abdal** cevabını vermesi gerektiğine inanırız.

Prof. Yörükan'ın Tahtacılar hakkındaki gözlemleri eski zamanlara aittir, Bugün tahtacı köylerinin hemen hepsinde cami vardır, dolayısıyla cenaze bu camilerin imamları tarafından yıkanır ve bunların cenazeleri bu imamlar tarafından kaldırılır. Eğer köydeki dedeler, cenaze namazını kaldırmayı biliyorlarsa cenaze namazını onlar kaldırır.

Alevîlikte Dua

Tahtacılar duaya **Hayırlı** derler. Çeşitli hayırlılar vardır. Örneğin sofraya hayırlısı, ziyaret hayırlısı, hediye hayırlısı, su hayırlısı, rakı hayırlısı, hizmet hayırlısı, nikah, zıfak vb. Bunların dışında cenaze ve kabir hayırlısı ile sohbet ve ayin-i cem merasimleri sırasında okunan hayırlılar ayrıdır. Bu Bektaşîlerdeki ve diğer Alevî zümrelerindeki gülbanklardan ve dualardan farklıdır(Yörükan,1998:253). Hayırlı, Sünnîlerde Hayırlı dua şeklinde ifade edilmektedir. Çok kere anne-baba gibi büyüklerin ve çevrede faziletine inanılan şahsiyetlerin hayır dualarının alınmasından bahsedilir.

Çubuğun Alevî Köyü Kargın'da Dede Ahmet Kuzukıran, yemekten önce Türkçe şu duayı yaptı: “Bismişah, Allah, Allah, soframız dolu, halkamız ulu, yardımcımız Hünkar Hacı Bektaşî Veli gerçeğe Hu.”

Yemekten sonra şu duayı yaptı: “Bismi Şah, Allah Allah, nimet-i devlet ziyade ola, Erhak bereket vere, bu gitti ganisi gele, nimeti Celilullah, bereketi Halilullah, yediğimiz nimetler nur ola, içtiğimiz sular tahur(temiz) ola. Ocaklarınız mamur, gönlünüz pür nur ola, gerek lokma sahibi ve gerekse bilcümle gahı Ali'nin emredip, Gamber'in serdiği sofraya ola, gerçeğe Hu.”

Tahtacılar da dualar “Bismi Şah ” diye başlar ve “Gerçek erenlerin demine Hu” diye biter. Tahtacılar da ise “Allah Allah” diye başlar ve “Gerçeğe Hu” diye biter(Yörükân,1998:253-254). Çubuk yöresi Alevîlerinde de “Gerçeğe Hu” diye biter.

Alevîlikte İçki

Dede korkut hikayelerinde içki ile ilgili olarak “al şarap”, “ağız büyük şarap küpleri”, “Hay atamın altın kadehinden şarap içen” ifadeleri yer almaktadır(Bal,1998/8:42).

Alevîler, içkiye dolu derler. Dolu yarı yarıya kutsal özelliklere sahiptir. Bu nedenle doluya “Hak dolusu, Ali dolusu, Hacı Bektaş dolusu, Şah İbrahim dolusu, Gerçek erenler dolusu adları verilir(Zelyut,1992:81). Dolunun kutsallığı, Hz. Muhammed’in Kırklara geldiğinde tek üzüm suyunu sıkarak ondan bir maşraba üzüm suyu meydana getirmesi ve bunu Kırkların içerek ilahi aşkla sarhoş olmalarını temsil etmesinden dolayı kutsal sayılır.

Cemlerde içilen bu içki; bazı yerlerde su, bazı yerlerde şerbet, bazı yerlerde ise alkollü içkidir. İçki dağıtma işi ile görevli saki veya saka gibi adlar verilen hizmet sahibinin bulunması, içki dağıtma işinin rastgele yapılmayacağını gösterir. Dede tarafından dualanır ve kadehe konulduktan sonra, sağ elin avuç içi ile alınıp, sol el göğse konularak sunulur, aynı şekilde alınır ve geri verilir. Cemlerde içilen içki semboliktir, sarhoş oluncaya kadar içilmez, sarhoş olunacak kadar içilen içki haramdır. Zaten sarhoşluk maddi değil, manevi sarhoşluktur(Er,1996:165-166).

Alevîlikte dem; üçler, yediler, onikiler, kırklar aşkına içilir. Prof. Yörükân’a(1998:119)a göre bu sayılar eski Türklerin tanrılarını ifade edebilir.

Piri Er(1996:164)’e göre Anadolu Alevîleri İslâmîyet’i kabul etmekle birlikte eski kültürlerini de devam ettirmişler ve bunlara İslâm’i birer kılıf bularak yeni dine ait göstermişler ve böylece eski gelenek ve göreneklerini yaşatmışlardır. Anadolu Alevîliği; bade, dem, dolu ve mey gibi adlarla ifade edilen içki geleneği yüzünden İslâm dairesi dışında sayılmıştır.

İçki geleneği sebebiyle Alevîliğin İslâm dairesi dışında sayıldığı düşüncesi doğru değildir. Çünkü Sünnîlerden bazıları hiç içki içmezken buna karşılık bazıları sürekli veya aralıklarla içki içmektedirler. Hatta Ramazan ayında 30 gün oruç tutup bu ayda hiç içki içmezken, geriye kalan 11 ayda belirli günlerde sürekli içki içen Sünnîler bulunmaktadır. Hemen hiç kimse bunların dinden çıktığını iddia etmez. Çünkü Sünnî İslâm’da insanlara böyle bir şey öğretilmez. Olsa olsa içki içenlerin günahkar olduğuna inanılır. Hatta içki içenlerin kendileri de çoğunlukla buna inanırlar. Ancak dini doğru anlamayan azınlık bir fanatik grup belki Piri Er’in iddia ettiği gibi, içki içenleri Müslüman saymayabilir. Fakat ister Sünnî ister Alevî olsun Türk toplumundaki çoğunluğun inancı bu değildir.

Sünnî toplumda içki içmek değil de bunun haram olduğunu inkar etmek inanç açısından mahsurlu olarak kabul edilir. Bunun için Alevîlerle Sünnîler arasında içkinin haram olup olmadığı konusunda bir inanç farklılığı olabilir Bu konuda Alevîlerle Sünnîler birbirlerini doğru anlamalıdır.

Rıza Zelyut'a(1992:80-81)göre, Alevîlikte içki içmek değil, içki içtikten sonra kötülük yapmak ve kötü söz söylemek yasaklanmıştır. Alevîlere şarap Rumeli'de Akyazılı Sultan zamanında girmiştir. Daha önce şarap yerine şerbet içildiği bilinmektedir.

Son zamanlarda Anadolu Aleviliğinde içki geleneği, bir ibadet olan cemlerin dışında muhabbetlerde ve günlük hayatta yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Genellikle böyle olmakla beraber bazı yörelerde cemlerin sonunda "Balım Sultan Muhabbeti" adını verdikleri bir bölüm halinde içki içilmektedir. Alevîler arasında içkinin haram olduğu şeklinde bir inanç genellikle yoktur. Her şey ehline helaldir inancı vardır(Er,1996:167).

Çubuk yöresi Alevîlerinde cemlerde şu anda içki içilmemektedir. Kalender Veli Ocağı dedelerinden Ahmet Kuzukıran cemlerde içki geleneğini yasakladıklarını söylemiştir. 1998 yılındaki Çit Köyü Abdullah mahallesinde katıldığımız dar kurbanı cem töreninde içki yerine üzüm suyu ikram edilmiş ve bundan biz de içmiştik.

Dede Mustafa Güvenç(99/9:49)'a göre dolu veya dem içen insanın, nefsi ve insani zevklerden temizlenmesine ve rahmanî ve ruhanî arzu ve isteklerle bilim ve hikmetlere ve manevî hazlara ulaşmasına vesile olacağına inanılır. Dolu veya dem içen kişinin kalp gözünün açılacağına ve ölmeden önce öleceğine inanılır. Tabii bu içki değil üzüm suyudur.

Saz

Asya'da kopuz olan bağlama kutsal bir alet olarak görülüyordu. Şamanist Türkler kopuzda manevî bir güç bulunduğuna inanırlardı. Bunun için Dede Korkut'un kopuzu kutsaldı(Zelyut,1992:167).

Manihaizmden eski Yunan dinine kadar bütün dinsel törenlerde müziğin etkileyici gücünden yararlanır. Saz ve söz geleneği eski Türk kültürünün uzantısıdır. Şaman dinsel törenleri de müzik eşliğinde yapılır. Şaman davul çalar Alevî ceminde ise saz çalınır. Alevîlikte sazın kutsal bir yönü vardır. Bu yüzden tıpkı kutsal bir kitap gibi cemevlerindeki direklerin en yüksek yerine asılır (Bozkurt,1990:117).

Müzik bütün dinlerde vardır ve okunan ilahilere eşlik etmek için genellikle bir müzik aleti çalınır. Davud Peygamber ud çalarak Zebur'daki ayetleri okumuş. Museviler Sinagoglarda, Hıristiyanlar kiliselerde, Sünnî tarikatlardan bazıları def çalarak, Mevleviler ney çalarak ilahi söylerler(Bozkurt,?:80).

Anadolu Alevîleri sazın kutsallığı inancını İslâmi yapı içinde de yaşattılar. Saz Alevî evlerinde baş köşede bulunmaktadır. Saz çalınacaksa, göğsünden üç kez öpülüp başa götürüldükten sonra çalınmaya başlanır. Birine verilecekse yine aynı şey yapılır. Bugün Alevîler saza "Telli Kur'an" demektedirler(Zelyut, 1992:167-168). Cem törelerinde zakirler saz çalıp deyiş söylemeye başladıklarında söyledikleri ilk söz, genellikle Kur'an'daki surelerin başlarındaki ilk ayetlerdir. Saza bu açıdan bir kutsallık atfedilmiş olabilir.

ALEVİ-SÜNNİ FARKLILIĞI

Alevîlerle Sünnîler arasında Allah'ın birliği, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gelip geçen bütün peygamberlerin hak peygamber oldukları ve öldükten sonra dirilmenin hak

olduğu konularında hemen hiçbir fark bulunmamaktadır. Bunun birlikte arada şu gibi farklılıklar bulunmaktadır(Güvenç, 99/9:57-58):

1. 1. Alevîler, Hz. Allah'ın peygamberimizin vefatından sonra onun yerine bir vekil(imam) tayin ederek kainatı boş bırakmadığına inanırlar. Bu Hz. Ali'dir. Sünnîler buna inanmazlar.

1.

2. 2. Sünnîler hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanırlar, oysa Nisa Suresi 79. Ayette: "Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsendendir..." buyrulmaktadır. İşte Alevîler buna inanmaktadırlar.

2.

3. 3. Alevîler, Ahzap Suresi 57. Ayete ve daha daha bir çok "Zulmedenlere lânet okunması" hakkındaki ayetlere göre Muaviye, Yezid ve askerlerine lânet okurlar ve bunu dinin hükmünden sayarken, Sünnîler bunu yapmadıkları gibi, bunu dinin hükmünden saymamaktadırlar.

Bunların dışında Alevîler Hz. Ali dışındaki diğer 3 halifeyi kusurlu kabul etmektedirler. Onlara göre bu halifelerin hepsi halifeliği hile ile Hz. Ali'nin elinden gasbetmişlerdir. Ebubekir Hz. Fatma'nın hakkı olan Fedek Hurmalığını onun elinden haksız olarak almıştır ve baskılarla Hz. Ali Ebubekir'e biat ettirilmeye çalışılmıştır(Cibali Ocağı Dedesi,99/12:121-122). Buna karşılık Sünnîler 4 halifenin hepsini kabul edip saygı gösterirler. Siyasal olarak her ne kadar Emevilerden beri devam eden ve devlete yansıyan anlayışla Hz. Hüseyin'in şehadeti muharrem aylarında her ne kadar konu sanki gerçekte böyle bir şey varmış gibi "İslâm'da ayrılık olmasın" gibi sosyal gerçeklerle asla bağdaşmayan bir anlayışla sessizce geçitirilirse de, halk genellikle Hz. Ali ile Muaviye arasındaki ihtilafta Hz. Ali'yi tuttuğu gibi, Hz. Hüseyin'in Yezid tarafından şehit edilmesini gönlünden de olsa lânetlemektedir. Bunun açık kanıtı kötülük yapan birisine "Yezidlik yapma" diyerek bu tepkisini zaman zaman dile getirmektedir.

Sünnîlerde evlenen eşlerin sadece dinsel nikahları kıyılmasına karşılık, Alevîlerde bir de gelinle damat dedeye ikrar verirler. Bu İslâm dininde evlenmeyen kişinin dininin yarım sayıldığı inancına dayanır. Evlenen kişi dinini tamamlamış olur. Sünnî inançta da bireyin bekarken işlediği günahlarının evlendikten sonra affedildiğine inanılır. Uygulama farklı olmakla birlikte aslında bu konudaki inanç aynıdır.

Türabi Ocağı taliplerinden Haydar Tombak'a göre Alevîlerle Sünnîler arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü din aynı, peygamber aynı, kitap aynı, ibadet aynıdır. Ayrıca Ehl-i sünnetin kurucularından sayılan İmam-ı Azam 2 sene İmam-ı Cafer'den tahsil görmüştür. Yaptığı bütün içtihatlar İmam-ı Cafer'e dayanır. Kendisi, "Ben ehl-i beyte tabiyim", dediği ve Abbasilerin kadılık teklifini kabul etmediği için 150 sopa ile cezalandırılmış ve sonunda ölmüştür.

Ayrıca ona göre Alevî-Sünnî farklılığı particilik gibi bir şeydir. Bu sebeple aradaki bu farklılık kardeşliğimize bir zarar getirmemeli, ülkemizde kardeşçe birlikte yaşamalıyız.. Halbuki milletimiz, dilimiz, dinimiz ve ülkemiz birdir. Biz Türküz ama ırkçı değiliz.

Alevî-Sünnî bütünleşmesinin gerçekleşebilmesi için iki toplumun birbirlerini kardeş gözüyle görmeleri gerekir. Çünkü Kur'an'da "Müminler birbirlerinin kardeşleridir" buyrulmaktadır. Bundan başka soy, dil, inanç ve kültür bağlarımız mevcuttur. Yani aynı milletin mensuplarıyız, vatanımız, bayrağımız, istiklâl marşımız aynı ve aynı ülkede birlikte askerlik yapıyoruz. O halde bu ayrılık niye?

İki grup birbirini yakından tanımak, insani ve ahlaki değerlerin bileşkesini kurup sosyal bir insan gibi birlikte kardeşçe yaşamayı başarmak zorundadır.

Dede Mustafa Güvenç(99/9:48)'e göre Alevîlere geçmişte baskı yapılması, yüzyıllarca Alevî topluluklarının eğitimden ve dinsel bilgilerden mahrum kalmaları ve inançlarının horlanması sonucu, cem törenlerinin yasaklanmış olması sebebiyle bu törenlerin istenilen şekilde yapılmasını engelledi. Böylece Alevîler özdeki İslâm inancını korumakla birlikte ibadetlerini aksattılar. İşte bu sebeplerle Alevî-Sünnî farklılığı ortaya çıktı. Ona göre Fatih dönemine kadar böyle kesin bir Alevî-Sünnî farklılaşması yoktu. Bu Yavuz Selim'den sonra ortaya çıkmıştır.

Aşık Ali Metin, Alevîlerin Şehadetin arkasına "Aliyyun Veliyyullah: Hz. Ali Allah'ın velisidir" sözünü ilave ettiklerini söylemiştir(Cem Vakfı,2000:333). Bu konuda da gerçekte bir ayrılık olduğu düşünülemez. Hz. Ali'nin Allah'ın sevgili kulu ve veli olduğunu Sünnîler de kabul ederler. Bunu sözle ifade etmemiş olmaları Hz. Ali'nin büyüklüğünü ve Allah'ın velisi ve sevgili kulu olduğunu kabul etmedikleri anlamına gelmez. Çünkü Sünnîler arasında Hz. Ali büyük bir insan, Tanrı'nın sevgili kuludur. Bunun kanıtı olarak da Sünnîler arasında da çok sayıda Ali adı bulunmaktadır.

Hz. Muhammed'in doğum gecesi, mirac kandili, Berat gecesi hem Sünnîlerde hem de Alevîlerde kutsal kabul edilen gecelerdendir(Türkdoğan, 1995:474). Bununla birlikte 21 Mart Nevruz Hz. Ali'nin doğum ve evlilik yıldönümü olarak kutlanmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de de Nevruz diğer Türk dünyasına uyularak kutlanmaya başlamıştır.

Bunların dışında yüzyıllarca iki grubun birbiriyle dostluk ve evlilik yoluyla akrabalık ilişkileri kurmamaları ve karşılıklı suçlamalar sebebiyle iki grup arasında bir soğukluk meydana gelmiştir.

Bu ikiliğin ortadan kaldırılarak Türkler arasında birlik ve bütünlüğün kurulması için tarihte bazı gayretler görülmüştür. İran'da Türk hakimiyeti varken Afşar Hanedanının kurucusu Nadir Şah(1688-1747), İran tacı kendisine teklif edildiği zaman bazı şartlara bağlı olarak şahlığı kabul edeceğini söylemişti. Bu şartların başlıcası İran'ın resmi mezhebi olan Şia-oniki imam mezhebinin terkedilerek yerine Caferiliğin kabulü idi. Bu suretle hem mezhep tartışmalarının müsait olan Şiiliği ortadan kaldırarak içeride ıslah etmek hem de Afgan, Özbek, Türkiye gibi Sünnî hükümetler arasında kalmak tehlikesine karşı dışarıda İran'ın durumunu sağlamlaştırmak istiyordu. Böylece Sünnî-Alevî farklılığının kaldırılmasını ister. Bunun için İstanbul Hükümetine Caferiliğin 5. Mezhep olarak kabul edilmesini teklif etti. Fakat Nadir Şah'ın defalarca ısrarına rağmen Türkiye'deki şeyhler ve ulema bunu bir türlü şeriata uygun bulmadı(Yörükkan,1998:450). Bir rivayete göre de İstanbul'a giden heyet, resmi bilginlerin rütbe, mertebe ve şatafatları yüzünden onlarla görüşemedikleri için bu teşebbüsten bir sonuç alınamamıştır(Eröz,1983:82). Görüldüğü gibi dondurulan ve değişmeye elverişli olmayan dinsel anlayış ve bürokrasi böylesine önemli bir sorun

çözümünü o tarihlerde önlemiş oluyordu. Bu ihmal ve umursamazlığın olumsuz sonuçları bugüne yansımıştır.

Buna karşılık aydın bir din adamı olan Silifke Mut Müftüsü Nadir Efendi, İstiklâl Savaşı sırasında verdiği bir fetva ile asgari yaşama hakkını sahiplerine bırakarak geri kalanını tam bir adalet içinde **Kuvay-ı Milliye Teşkilatına** topladı. Alevî-Sünnî ihtilafı çıktığı sırada Nadir Efendi yeni bir fetva yazarak: "İslâm dini birliği, beraberliği, iman ve ibadet birliğini emrettiğini, ayrılıkların dinimiz bakımından en büyük günah olduğunu, vatanın böyle dertler içinde kıvrandığı zamanda mezhep ayrılıkları dolayısıyla milli varlığı zayıflatmanın Allah yanında günahların en affedilmezi olduğunu açıkça anlatmıştır." Böylece askerinin zor kullanarak yaratmak istediği birliği kolayca sağlamıştır(Kutay, 973:129). Bugün bu tip din adamlarına çok ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz.

İstiklâl Savaşı sırasında Anadolu'nun geçirdiği felaket, Alevî ve Sünnîlerin düşman karşısında bir bütün teşkil etmelerini sağlamıştır. Medrese ve halifeliğin kaldırılması ve buna benzer yapılan inkılapların meydana getirdiği sosyal ve ruhsal değişiklik köylerde ve özellikle Alevîler arasında gezmeye ve malzeme toplamaya çok elverişli ortam hazırlamış ve eski sıkıntıları ortadan kaldırmıştır(Yörük,1998:47). Cumhuriyet yönetimi Alevî-Sünnî ilişkilerini eskiye oranla biraz daha yakınlaştırmış. Bunun için bu yakınlaşmanın daha ileri seviyelere götürülmesinde ülke bütünlüğü açısından sayısız yararlar vardır.

Son yıllarda iki grup arasında yapılan evlilikler ve karşılıklı dostluk ilişkilerinin kurulması bu soğukluğu büyük ölçüde gidermişse de bunun istenilen seviyeye ulaştırıldığı söylenemez.

Alevî-Sünnî soğukluğu ancak Sünnî din hocaları ile dedelerin bir araya gelerek birbirlerini doğru anlamaları ve cemaatlarına diğer grubu olumlu değerlendirip anlatmaları ile mümkün olabilir. Aksi halde karşılıklı suçlamalar devam eder ve toplumda Alevî-Sünnî bütünleşmesi zorlaşır. Bu konuda Çubuk yöresi Alevîlerinden Cibali Ocağı dede ve talipleri cemlerde Sünnîlerin Yezid olmadıklarını dile getirmektedirler. Bu son derece olumlu bir yaklaşımdır.

Ehl-i Sünnet ve Alevîler

Emeviler fethettikleri ülkelerde kendilerinin ehl-i sünnet olduğunu Hz. Ali'nin ve onun taraftarlarının ise kafir olduklarını ilan ettiler(Yaman,1994:43).

Cibali Ocağı taliplerinden Cafer Kılıç(1998)'a göre Anadolu Alevîsi, fıkıh mezhebinde ehl-i sünnettir. Ehl-i beyt sevgisi ile ehl-i sünnet inancı Türkistan'da kaynaşmıştır. Ehli sünnetin teşekkülünde ilk ciddi isim İmam-ı Azamdır. Fıkıhta Hanefi mezhebine tabi olan başta Türkler olmak üzere diğer Müslümanlar, itikatta Maturidi mezhebine mensupturlar. Bu mezhebin kurucusu İmam-ı Maturidi, Türk asıllıdır. Maturidi mezhebine göre, **amel imânâ dahil değildir**. Halbuki Vahabilere göre, amelî terkeden kafirdir, bunların mallarını yağmalamak ve kendilerini öldürmek helaldir. (Mutlu,1994:310,312,337). Oysa ehli sünnete göre amel imânâ dahil değildir. Bir insan iman ettikten sonra amel işlemese de Müslüman'dır.

Ayrıca herkesin bildiği gibi İmam-ı Hanefî 12 İmamlardan İmam-ı Cafer Sadığın talebesidir ve bu sebeple Alevîler İmama-ı Azam Ebu Hanefî'ye sempati duymaktadırlar. Bu faktörde bütünleşmede etkili olabilir.

İmam-ı Azam diyor ki: "Eğer müminlerin emiri Hz. Ali'nin izlediği tavır olmasaydı Muaviye, Amr B. As, Ebu Musa el-Eş'ari gibi büyük günah sahiplerinin durumlarını bilemezdik(Türkdoğan,1995:550).

Prof. Orhan Türkdoğan(1995:654)'a göre, Alevî-Sünnî bütünleşmesinde Hanefilik önemlidir. Çünkü bu mezhebin Anadolu'da hakim unsur olması bir yana hoşgörülü, liberal düşünce sistemini temsil etmesi bakımından önemli rol oynayabilir.

Osmanlı Devleti'nde halkın inançta mezhebi Maturidi iken Yavuz döneminde Halifelik ile birlikte Arap ulehasının etkisiyle Anadolu'ya Arap Eşari inancı gelmiştir. Eşari inancını daha çok yöneticiler ile Osmanlı uleması benimsemiş, halk ise Maturidi inancı sürdürmüştür. Bu yüzden Osmanlı'da Sünnî halkla Alevî halkı arasında herhangi bir mücadele olmamış ve bu daha çok devlet yöneticileri ile Alevî halkı arasında geçmiştir.

Türkler'in itikatta mezhebi olan Maturidi inancına göre, inandım, diyen herkes Müslüman kabul edilmektedir. Alevîlerde Maturidi inancı benimsemişlerdir. Dolayısıyla Sünnî halkla Alevî halkı itikat mezhebi olan Maturidilikte birleşmektedirler. Bu bütünleşmede önemli bir unsur olabilir.

Ehl-i sünnet aslında Peygamber'in yolundan gitmek ve onu takip etmek anlamına gelmektedir. Bu anlamda herhalde Hz. Ali ve oğulları Hasan ile Hüseyin'den daha fazla Ehl-i sünnet olabileceği düşünülemez. Nitekim kendisi de bir Alevî olan Rıza Zelyut(1992:37)'a göre Peygamberin koyduğu kuralları(sünneti) gerçek anlamda yaşatan Alevîler olmuştur. Fakat zamanla bu yolu takip edenler Ehl-i sünnetten sapmış olarak değerlendirilmiştir. Bunun daha çok siyasal bir değerlendirme olduğunu düşünüyoruz. Çünkü dünyada çeşitli gruplara mensup insanlar, genellikle kendi inançlarının doğru olduğundan şüphe etmemekte ve kendisinin dışındakileri sapıtılmış olarak değerlendirilmektedir. Bu sadece bize özgü bir şey değildir. Hıristiyanlıkta da bir Katolik, kendisinin en iyi Hıristiyan olduğunu dolayısıyla Protestan ve Ortadoksu Hıristiyanlıktan sapmış olarak değerlendirmektedir.

ŞİA İLE ANADOLU ALEVİLİĞİ ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

Türk Alevîliği ile İran Şiası arasında Hz. Ali ve 12 imam sevgisi ve muharremde yas tutmak gibi üç konuda benzerlik bulunmaktadır. Bununla birlikte İran Şiası Muharrem ayında oruç tutmazken vücutlarını zincirlerle dövmektedirler. Oysa Anadolu Alevîleri bugünlerde Hz. Hüseyin'in yasını tutmak maksadıyla oruç tutarlar.

Farlılıklara gelince, Şîî geleneğe göre Gadirihumda Hz. Ali sadece veli ve vasi olarak değil, aynı zamanda imam ve halife olarak tayin olunmuş, onun için ona ve oğullarına itaatın farz olduğunu fakat ümmetin bu sözden döndüğünü kabul ederler. Buna karşılık, Anadolu

Alevî ve Bektaşileri halifeliğın hiç önemli olmadığını buna karşılık Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye dinin özünü açıklama görevi verdiğiğine inanırlar(Fığlalı,1996:251).

Dede Ahmet Kuzukıran(18.3.98)'a göre, İıan yönetimi şeriati esas alırken, Alevilik tarikata öncelik vermektedir. İıan yönetiminin suçlulara verdiği cezalar, çok ağır olup, adalete uygun değildir.

Cıbalı Ocağı Dedesi ve talipleri(1999/12:123)'ne göre Şiilik, siyasal İslâm'ın cebriye görüşünün etkisinde kalarak taassuba yönelmiştir. Buna karşılık Anadolu Aleviliği Mutezile görüşünü esas alarak Hacı Bektaş Veli'nin Türk kültürüne göre yorumladığı İslâm anlayışını benimsemiştir.

Bundan başka Şia cem yapmadığı gibi onlarda musahiplik de yoktur(Bozkurt,1990:12). İıan Şia'sı birden fazla kadınla evliliğe cevaz vermekte ve hatta muta nikahını(geçici nikah) doğru bulmaktadır. Alevilikte ise eski Türk geleneklerine uygun olarak tek eşlilik esas olarak kabul etmektedir. Türk Aleviliği, dinsel tören olan cem törenlerinde kadınları da alırken İıan Aleviliği kadını dört duvar arasına kapatarak onu, ikinci sınıf insan kabul etmektedir. İıan'da içki kesin olarak yasaklanmış iken, Alevîlerin çoğunluğunda içki yasak kabul edilmediği gibi bazı Alevî topluluklarında cem törenlerinde dolu olarak içilerek ibadetin bir parçası kabul edilerek içkiye kutsallık atfedilmektedir. Rıza Zelyut'a(1992:81)göre, Alevîlere şarap Rumeli'de Akyazılı Sultan zamanında girmiştir. Daha önce şarap yerine şerbet içildiği bilinmektedir.

SONUÇ

Alevîliğin temeli, **ehl-i beyte**(Hz. Muhammed, Ali ve oğullarını) inanmak ve onları büyük bir aşkla sevmektir. Bunun ardından kırklar kültü gelir. Kırklar, ruhani bir meclis olup bütün Alevî törenlerinde kırklar meclisi adeta yeniden canlandırılır. Nitekim, Alevî cem törenlerinin yapıldığı dergâhların diğer adı kırklar meydanıdır.

Alevî inancına göre, Hz. Muhammet **Gadirihum**'da "**Hz. Ali**'yi yerine **vekil** ve **vasi tayin etmiştir**. Onun için Hz. Muhammet'ten sonra onun yerine Ali geçmesi gerekirken diğer 3 halife geçmiştir. Onun için bu üç halife kusurludur.

Alevî köyleri pir diye adlandırdıkları bir dedeye, bu dedeler de başka bir ocaktaki dedeye bağlıdırlar. Alevî ocaklarının dedeleri böylece birbirlerine silsile şeklinde bağlıdırlar. En son bağlanılan ocak ise Hacı Bektaş Veli Ocağıdır.

Her talibin(Alevînin), bir **rehberi**, bir **piri** ve bir **mürşidi** olması gerekir. Bir talibin bağlı olduğu ocağın dedesi onun piri, dedenin piri ise onun mürşididir. Mürşidin görevi; talibi irşat etmek, aydınlatmak ve bilgilendirmektir.

Bir kişinin Alevîliği girebilmesi için pir huzurunda **ikrar** vermesi gerekir. İkrar; Nazenin tarikatına (Muhammet Ali yoluna) girerken pire verilen sözdür. Bu, Allah ve Resülüne itaat, ehl-i beyte muhabbet, evliya buyruğuna riayet sözüdür.

Yine bir kişinin gerçek Alevî olup cem törenlerine katılarak halkada yer alabilmesi için bir de musahibinin olması şarttır. Musahiplik, dünya ve ahiret kardeşliğidir. Yine musahip olan aileler, gerçek mânâda dünya ve ahiret kardeşi oldukları için mallarını ortak olarak kullanabilirler. Fakat mal ortaklığı bugün için pek uygulanmamakta, daha çok iki ailenin dayanışması şeklinde anlaşılmaktadır. Musahip kardeşliği, kan kardeşliğinden de ileridir. Çünkü musahip ailelerin çocuk ve torunlarının yedi göbeğe kadar birbirleriyle evlenmeleri yasaktır.

Törensiz hayat, mânâsız hayattır. Gelişmiş her kültürde doğum, ölüm, delikanlılık ve evlenme gibi hayatın önemli olayları için törenler yapılır. Tören ruhsal bir ihtiyaçtır. Bu sebeple çok köklü ve zengin bir kültürel temele dayanan Alevîlikte çok sayıda tören bulunmaktadır. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz. Abdal Musa kurbanı, Musahip kurbanı, Kızıl Deli Kurbanı, Aşure kurbanı, Dar kurbanı v.s. Bu da Alevî topluluklarının son derece sosyal birer grup olduğunu gösterir.

Cem törenlerinde sadece ibadet değil aynı zamanda Alevîlik eğitimi de yapılmaktadır. Çünkü bütün tasavvuf akımlarında olduğu gibi Alevîlikte de amaç, insanları eğitmek, onları kötülüklerden uzaklaştırmak ve sonuçta olgun birer insan(insan-ı kamil) haline getirmektir.

Alevîlikte bütün bireyler yolun kurallarına uymak zorundadırlar. Kurallara uymayanlara verilen cezalardan birisi de **düşkünlüktür**. Bu erenlerin gözünden gönlünden manen değer yitirme anlamına gelir. Düşkünlük geçici ve sürekli olmak üzere ikiye ayrılır. Sürekli düşkünlüğe “yoldan düşme” denir. Bunların Alevî topluluğu içinde yaşamasına imkan yoktur. Düşkün olana selam verilmez, konuşulmaz, bir ihtiyacı giderilmez. Düşkün kimsenin evine gidemez ve kimse onun evine gelmez.

Alevîlikte, 2 rekat tarikat namazı kılınır, Muharrem orucu tutulur ve Kerbela haccı yapılır ve semah dönülür. Semah, insan ruhunun olgunlaşabilmesi için dinsel ve ahlaksal çaba göstererek çokluktan birliğe, yani Allah'ın birliğine erebilmek amacıyla yapılan bir ibadettir. Kısacası semah, evrenle ve evrenin içindekilerle bütünleşerek Allah'ı zikir ve tesbih ederek dönmektir. Bazı Alevî grupları Alevî ibadetinin bundan ibaret olduğunu kabul ederken, bazıları bunlarla birlikte Sünnî namaz, oruç ve haccına da inanırlar.

Alevî kültüründe **ruh göçüne** inanılır. Bu inanca göre ölen hayvan veya insanların ruhları, daha sonra gelen insanlara geçerler. Ayrıca zaman zaman Sünnîlerde de rastladığımız **kurtuluş inancı** da yer alır. Bu inanca göre 12 imamlardan Mehdi birgün dünyaya geri gelecek; adaletsizliklerle dolu olan bu dünyada haksızlıkları ortadan kaldırıp dünyaya yeniden bir düzen verecektir.

Alevî topluluklarında modern toplumlardaki gibi kadın-erkek eşitliğine yakın bir uygulama vardır. Kaç-göç yoktur, kadın dinsel ibadetlerde bile yer alabilmektedir. Ancak bunun arzulan seviyede olduğu söylenemez. 1959'larda Doğu'da bir Alevî Kölü olan Sün'de yapılan bir araştırmada; kadınların erkeklerle birlikte içki içip sarhoş olup bağırabildikleri buna karşılık bu köyde kadınlar çeşitli işlerde satılık köle gibi çalıştırıldıkları gibi erkeklerden dayak yedikleri de kaydedilmiştir. Bu köydeki inanca göre şeytan kadınların başına yuva yapmıştır. Bunun ayıklanması için kadınların 15 günde bir dövülmesi gerekir.

Elbette o günden bugüne bu köyde bazı değişiklikler olmuştur. Ancak Son yıllarda Isparta'nın bir Alevî köyünde yapılan araştırmada “erkekler sinirlendiği zaman karısını dövebilir”, düşüncesine kadınların erkeklerden daha fazla katıldıkları görülmüştür.

Alevîlikte gök, ay, güneş ve bazı yıldızlar kutsal sayılmaktadır. Gök cisimleri İslâm uluları ile özdeşleştirilmiştir. Ay Ali, gün Muhammet'tir. Fatma Zühre yıldızı gibi nurlu olarak hayal edilmektedir O güzeller güzelidir, namusun ve erdemin sembolüdür.

Alevîlikte; Türklüğün sembolü olan bozkurt, geyik, at, kaz, turna, güvercin ve horoz uğurlu hayvanlardan; keklük, katır ve tavşan ise uğursuz hayvanlardan sayılmaktadır. Ayrıca toprak, dağ ve orman da kutsal kabul edilmektedir. Onun için Alevîler buldukları bölgedeki ağaçları bu kutsallık inancı ile korumaktadırlar. Ağacın ve yeşilin kutsallığı inancı doğanın korunması gibi bir fonksiyona hizmet etmektedir.

Alevîlerle Sünnîler arasında Allah'ın birliği, Hz. Âdem'den Hz. Muhammet'e kadar gelip geçen bütün peygamberlerin hak peygamber oldukları ve öldükten sonra dirilmenin gerçek olduğu inancı gibi konularda hemen hiçbir fark yoktur. Bununla birlikte arada şu gibi farklılıklar bulunmaktadır: Alevîler, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra yerine Hz. Ali'yi vekil ve vasi tayin ettiğini inanırlar, Sünnîler buna inanmazlar. Bu yüzden Alevîler 3 halifeyi kusurlu bulurlar.

Sünnîler hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanırlar. Alevîler hayrın Allah'tan şerrin ise kişinin nefsinden kaynaklandığına inanırlar. Ayrıca Alevîler, Hz. Ali ile savaşan Muaviye ve Hz. Hüseyin'i şehit ettiren Yezid'e lânet okurlar. Sünnîler bunu yapmazlar. Ayrıca Alevî eşler, evlendiği zaman dinsel nikahla birlikte dedeye ikrar verirler, Sünnîlerde ikrar yoktur, şahadet kelimesini söyleyen veya kalbinden buna inanan Müslüman kabul edilir.

KAYNAKLAR

A. Cevdet paşa. Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa I, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1981.

Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri II, Çev: Tahsin Yücel, İstanbul, M.E.B. Yayınları,1995.

Ahmed-i Yesevi. Divan-ı Hikmetten Seçmeler, Hazırlayan: Kemal Eraslan, Ankara, Kültür Bakanlığı, Yayınları, 1991.

Akdoğan, Rıza. (Yukarı Emirler Köyü Sakini) İle Görüşme, Görüşen: İbrahim Arslanoğlu, 8.7.1998.

Ankay, Aydın. Çocuk Hukuku, Ankara, turhan Kitabevi Yayını, 1999.

Aktaş, Ali. “Kırsal Kesimdeki Dönüşüm Sürecinde Alevî Aile yapısında Meydana Gelen Değişmeler, G.Ü. Hacı Bektaş Veli Dergisi, Kış 99/12, 65-114.

Aytaş, Gıyasettin. “Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve **Haza Destan-ı Geyik**”, G.Ü. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Kış 99/12, 161-170.

Armağan, Ali. Türk Tarım Toplumu, İstanbul, Dede korkut Yayınları, 1977.

Arslanoğlu, İbrahim. Yazarı belli Olmayan Bir Fütüvvetname, Ankara, Kültür Bakanlığı,1997.

_____ "Cibali Ocağı ve Taliplerinin Alevîlikle İlgili Görüşleri", G.Ü. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 99/12 :115-138.

_____ "Çubuk yöresi Alevîliğinde Dar Kurbanı", G.Ü. Hacı Bektaş Veli Dergisi, 98/6, 11-34.

Atalay, A. Ali. "Alevîlikte Sultan Nevruz", Cem Dergisi, 99, Mart 2000,56.

Avcı, Yunus. Onay, Mustafa. Kayan, Mehmet. Bütün Yönleriyle Yeşil Çubuk, Ankara, Çubuk

Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayını, 1978.

Bal, Hüseyin İle Söyleşi. Söyleşen: Ayhan, Aydın, Ankara, G.Ü. Hacı Bektaş Veli Dergisi, 98/8:35-49.

_____ Sosyolojik Açıdan Alevî-Sünnî Farklılaşması ve Bütünleşmesi, İstanbul, 1995.

_____ Alevî-Bektaşî Sosyolojisi, İstanbul, Ant Yayınları, 1997.

Başer, Sait. "Heterodoksi Nakşilik-Bektaşilik", Ankara, G.Ü. I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1999,55-58.

Bektaşoğlu, C. Abbas(Alevî Dedesi) İle Görüşme. Görüşen: İbrahim Arslanoğlu, 15.2.1999.

Bıçak, Ayhan."Kültürel Süreklilik Çerçevesinde Devlet Anlayışı ve Bektaşilik, Ankara, G.Ü. I.Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1999,670.

Birdoğan, Nejat. "Anadolu Alevîliğinde Çevre Sevgisi", G.Ü. Hacı BektaşVeli Dergisi, Yaz 98/6, 59-76.

Boratav, P. Naili. Türk Folkloru, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1994.

Bozkurt, Fuat. Alevîliğin Toplumsal Boyutları, İstanbul, Tekin Yayınları,1990

Bozkurt, Nizam. Alevîliğin Oluşumu, Alevîlerde Cem İbadeti, ?, ?,

Cem Vakfı. Anadolu İnanç Önderleri Birinci Toplantısı, İstanbul, 2000.

Çakıroğlu, Ramazan. "Anadolu Halk Kültürünün Laikliğe yatkınlığı Üzerine Gözlem ve Değerlendirmeler", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel konular Seksiyon Bildirileri, Ankara, K.B. Hagem Yayınları, 1997,83-86.

Çakmakoğlu, Satılmış İle Görüşme. Görüşen: İbrahim Arslanoğlu, 15.3.1999.

Danışmend, İ.Hami. Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu? Konya, 1978.

Durant, Will. Medeniyetin Temelleri, Çev:Nejat Muallimoğlu,İstanbul Boğaziçi Yayınları,1978. Elçi, Armağan. "Semah Geleneğinin Uygulanması", G.Ü. T.K. ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Kış 99/12,171-184.

Er, Piri. "Yozgat İli Merkez Kababel Köyünde Alevî İnançları", Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Ankara, Kültür Bakanlığı, Hagem Yayınları, 1996, 35-46.

_____ "Anadolu Alevîliğinde İçki", I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri II,1994, Ankara, K.B. Hagem Yayınları,1996,164-168.

_____ " Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevî İnancındaki İzleri", Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994, Ankara, K.B. Hagem Yayınları,1996,61-64.

_____ " Çorum İli Alaca İlçesi Eskiyapar Köyünde Alevî İnançları", Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1995, Ankara, K.B. Hagem Yayınları, 1996,79-93.

_____ " Anadolu Alevîliğinde Ölüm", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Ankara, K.B. Hagem Yayınları,1997,180-188.

_____ "Anadolu Alevîliğinde Semah ve Oyun Kavramları Üzerine", Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Ankara, K. B. Hagem Yayınları,1999,102-107.

Erden, Atilla ve Diğerleri. Gagavuz Halk Kültürü, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1999.

Erdentuğ, Nermin. Sün Köyünün Etnolojik Tetkiki, Ankara, A.Ü.DTCF Yayını,1959.

Eröz, Mehmet. Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşilik, Ankara Kültür Bakanlığı Yayını,1990.

_____ "Milli Kültür İçinde Alt Kültür Gruplarının Durumu II", Türk Kültürü,
16(191),9.78,1-6.

_____ Milli Kültürümüz ve Meseleler, İstanbul, Doğuş Yayını, 1983.

Fığlalı, E. Ruhi. Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşilik, Konya, Selçuk yayınları,1996.

Gülletutan, H. İbrahim(Alevî Dedisi) İle Görüşme. Gröşün: İbrahim Arslanoğlu, Çubuk, 20.6.1998.

Gülşan, Hasan. Pir Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektaşiliğin Esasları, İstanbul,1975.

Gümüşlüoğlu, Cemal. (Dalyasan Köyü Sakini) İle görüşme, Görüşen: İbrahim Arslanoğlu, Çubuk, 11.2.1999.

21 21 Güner, Ahmet. 6 Büyük Tarikat, ?, ?.

Güngör, Erol. İslâm Tasavvufunun Meseleleri, İstanbul, Ötüken Yayınları,1982.

_____ Tarihte Türkler, İstanbul, Ötüken Yayınları,1992.

_____ Türk Milli Karakterinin Kaynakları, Töre Dergisi, 6(42),11.1974,14-17.

Güvenç, Mustafa(Alevî Dedesi) İle Söyleşi. Söyleşen: İbrahim Arslanoğlu, G.Ü. Hacı Bektaş Veli Dergisi, 99/9:41-64.

Güvenç, Bozkurt, Türk Kimliği, Ankara, K.B. Yayınlar Dairesi Yayınları, 1994.

İnan, Abdülkadir, Eski Türk Dini Tarihi, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını, 1976.

Kaderoğlu, İsmail İle Görüşme. Görüşen: İbrahim Arslanoğlu, Ankara, 19.2.1999.

Kafesoğlu, İbrahim. Türk Milli Kültürü, İstanbul, Boğaziçi yayınları,1984.

Kalafat, Yaşar. İslâmiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara, Kültür Bakanlığı,1996.

_____ Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dini İzleri, Ankara, Kültür Bakanlığı,1998.

Karadağ, Burhan. "İrene Melikoff'un Yeni Kitabı Hakkında Bazı Düşünceler", G.Ü. Hacı Bektaş Veli Dergisi, Bahar 99/9,75-79.

Kışlalı, A.Taner. Siyaset Bilimi, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1997.

Köprülü, Fuad. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, Diyanet İşleri BaşkanlığıYayınları, 1984.

Kutay, Cemal. Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 1973.

Kuzukıran, Ahmet(Alevî Dedesi) İle görüşme). Görüşen: İbrahim Arslanoğlu, Çubuk, 18.3.1998.

_____ Söyleşi. Söyleşen: İbrahim Arslanoğlu, G.Ü. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2000/14, 69-90.

Melikoff, İrene. Uyur İdik Uyurdular, Çev: Turan Alptekin, İstanbul, Cem Yayı,1994.

Mutlu, İsmail. Mezhepler Nasıl Ortaya Çıktı?, İstanbul, Mutlu Yayıncılık, 1994.

Noyan, Bedri. "Türk'te Tasavvuf ve Bektaşilikte İnsan Hakları", Ankara, Hacı Bektaş Veli Dergisi, 98/5:53-58.

Ocak, A.Yaşar. Babailer İsyanı, İstanbul, 1980.

Ögel, Bahattin. Türk Kültür Tarihine Giriş VI., Ankara, Kültür Bakanlığı, 1991.

Öktem, Niyazi. Laiklik-Din ve Alevilik Yazıları, İstanbul, Der yayınları, 1995.

Özönder, Cihat. Simbiotik Bir Cemaat: Andırın Çevresi Abdalları, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi, 1988, 54-64.

Rahman, Abdülkerim. Uygur Folkloru, Çev: Sener Yalçın-Erkin Emet, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını,1996.

Sarıçam, İbrahim. Emevi-Haşimi İlişkileri, Ankara, Türkiye Diyanet vakfı Yayınları, 1997.

Selçuk, İlhan. Şaylan, Gencay. Kalkan, Şenay. Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, İstanbul, Hasat Yayınları, 1991.

Sezer, Baykan. Toplum Farklılaşması ve Din Olayı, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını,1981.

Shankland, David. "Anadolu Kırsalında Alevilik ve Sünnilik", Çev: Sinan Olgun-Zeynep Yedigün, G.Ü. Hacı Bektaş Veli Dergisi, Ağustos 97/4, 23-32.

Shankland David İle Söyleşi. Söyleşen: Dr. Şahin Alpay, Türkiye Günlüğü, 24/Güz 1993, 85- 89.

Sümer, Ali. Hacı Bektaş Veli'nin Bilimsel Yönleri, Ankara, 1975.

_____ " Alevî-Bektaşî Kültüründe Renkler ve Semahlardaki Figürlerin Anlamı", V. Milletlerarası Türk Halk Kongresi, Gelenek Görenek inançlar Sektör Bildirileri, Ankara, K.B. Hagem Yayınları, 1997, 386-390.

Tan, Nail. Atatürk ve Türk Halk Kültürü, Ankara, Folklor Araştırma Kurumu Yayınları,2000.

Teberoğlu, Haydar İle Görüşme. Görüşen: İbrahim Arslanoğlu, 14.2.1999.

Temren, Belkıs. "Bektaşî ve Alevî Kültüründe Kadın", I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri Ekim 1998, Ankara, G.Ü. H.B.V. Araştırma Merkezi Yayını,1999,317-322.

Tercüman Gazetesi. Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi, İstanbul, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, 1987.

Tercüman Gazetesi. Ansiklopedik İslâm Lugatı, İstanbul, Tercüman İlimi Araştırma Grubu Teknik Kadrosu Yayınları, 1982.

Tomlin, E.W.F. "Kültür Nedir?", Türk Yurdu, 1959, 275,32.

Turan, Osman. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi, Cilt. 1, İstanbul,1979.

Türkdoğan, Orhan. Alevî-Bektaşî Kimliği, Timaş Yayınları,1995.

Türkiye Diyanet Vakfı. Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 1993.

Yaman, Ali. "Ziyaretler Ocaklar", Cem Dergisi, 97, 1.2000,36-37.

Yaman, Mehmet. Alevîlik, İstanbul, 1994.

Yörükan, Y. Ziya. Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Zelyut, Rıza. Hacı Bektaş Veli, İstanbul, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A. Ş., 1990.

_____ Öz Kaynaklara Göre Alevîlik, İstanbul, Yön Yayıncılık,1992.

Ziya Gökalp. Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını,1976.